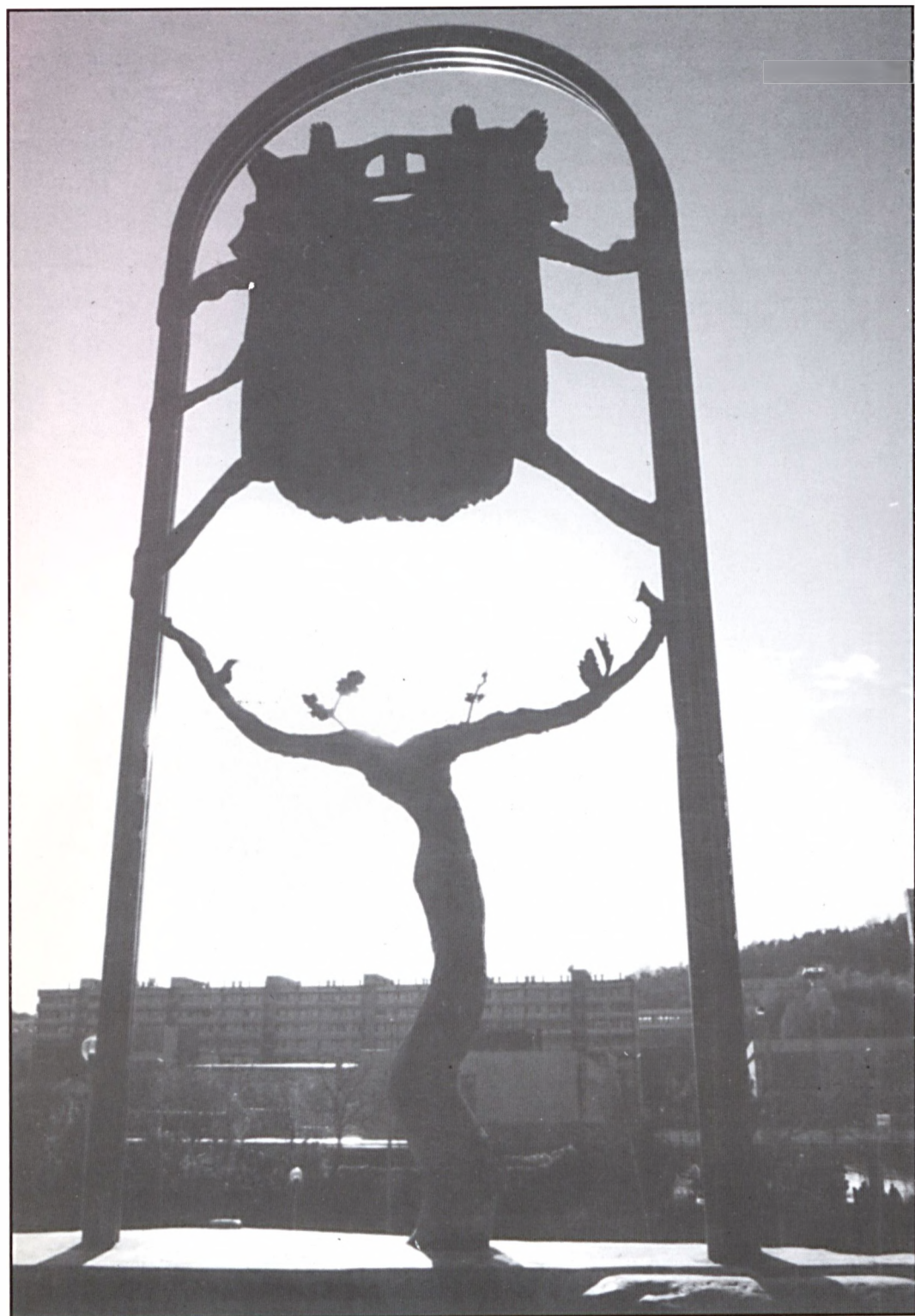

palócföld

IRODALMI, MŰVÉSZETI, KÖZÉLETI FOLYÓIRAT 2000/2

palócföld

Tartalom

Mizser Attila versei	3
Béki István verse	5
Sebestyén Mihály novellája	6
Nyilas Attila versei	15

VALÓSÁGUNK

Erdős István: <i>Merre forog a cigánykerék? (tanulmány)</i>	18
Balás Róbert: <i>Helyi kis drogfolyam (riport)</i>	25
Sulyok László: <i>Szellemi restség – vagy amit akartok (vitaválasz)</i>	38

SEREGSZÁMLA

Dukay Nagy Ádám <i>interjúja</i> Kovács Bodor Sándorral	41
Baráthi Ottó <i>interjúja</i> Lonsták Lászlóval és Gressai Sándorral	50

HAGYOMÁNY

Solymár József: <i>Palócok a Mátra alatt (memoár)</i>	67
Vasvári Zoltán: <i>Emlék, emlék, miért kísérsz? (tanulmány)</i>	76
Takács György: <i>Csángó ráolvasók (tanulmány)</i>	83

Mizser Attila

bizonytalan távozóknak

az út már volt és azt amit egyszer
álmodban bóklásztál be a helyét
most szemeddel szántod át és nehéz
bús lógó zsebbel ugyanott fekszel

vállad leesve a zakószabás
nem ismerős forma régi-rajtad
a bélés bolyhos mellénye nyamvadt
ám jó fantáziával van hatás

ha úgy akarod hogy így képzeljem
akkor visszahívlak este – rendben? –
mondom majd színlelve hidd el becsszó

történet ez a tulajdon részed
ugyan egyszerű bagatell múltó
de alapjában mégis a véged

Egy nívótlan szonett a nívós Anikónak

Nem kell már túl sok se túl kevés

egy hamisítatlan ékszerész
aki tudja hol feszül
ha a foglaltakba brill kerül

ennyi kell pont aki érti még
a kecec razzia semmiség
ha munkál a mély ott legbelül
nem térkép lesz ahol elterül

a táj hatálya majd véget ér
csak a hólyag feltör tyúkszemünk
stigmázza azt mi még meg se szünt

mint séma a sétán visszatér
és ennyi marad az annyiból
hülye vég és döccen Anni-kó

p.s.

ó hogy utálok szonettet írni
tizennégy sor és száznegyven szótag
minden bizonnal pont ennyi fórt ad
ha hagyod majd a formára bízni

bazi nagy szíved (írjuk melónak)
úgyis prima és rögtön egy sornyi
vagy legyen kettő még dauerolni
sem kell és felesleges a sósav

kávét ide állni hintaszékben
röhögni csak a rímeltetésen
hogymennyire unom ezt a strófát

megannyi szonett sok süket szót ad
meg más versek na meg a prózák
de az utolsó sort most kivégzem

Béki István

Frontjelentés

Valamit titkolnak előlem.
Köröttem a városban szétdobált
káromkodások hevernek.

Számban szárad a megtanult szó
s baloldalt, szívtájékon,
háborusdit játszik a kölyökisten.

Feszültség,
s a földobott érmének
festett arca.

Sebestyén Mihály

Nagybátyám utazása Atlantiszba

Amikor leültem, még nem tudtam, miről fogok írni, ugyanis semmi se köt az íráshoz, nincs közöm ahhoz, amiről az iskolában azt mondták, hogy fiacskám ez maga a vegytiszta, tömény és nagy adagokban mérgező irodalom. Ugyanis az órák során ilyenekre is figyelmettettem tanítványait az irodalom bajnoka, Bajna Ernő tanár úr, márpedig őt illet komolyan venni.

Szóval itt ülök a fehér papírlap előtt, nincs mivel telefirkálni, szégyelli az ember az apómarhákat felhajtani rá, különben sem vagyok hajdú, csordás, csobán, pásztor, lelki különösen nem leszek, a mi családunk köztudomásúan és hírhedten ateista, kivéve a nagybátyámat, aki valamilyen oknál fogva beszélgető viszonyban van az istennel, csak fekszik az ágyon felöltözve délután, be van takarózva állig, nyitva van a szeme, szerintem már tökéletesen tud tájékozódni a plafon faltjai és repedései között, lehetnek kedvenc útjai, utazásai, kalandok és emlékek között navigál. Nem szabad megzavarni, mondja apám, most éppen gondolkodik, olvasgat a gondolatai között, de én bizonyosra veszem, hogy istennel társalog, noha nem is mozog az ajka, de Bajna tanár úr mondta, és neki igazán hihetünk, hogy az ember képes némán fejben lejátszani óriási drámákat, akár egész hadseregek csaphatnak össze benne egy sík virtuális térben.

Nekem pedig nincs kedvem felhajszozni, betűkön át mondatokba szedni, szavakká ráncolni a valóságot vagy annak képzelt változatát. Legszívesebben kimennék pisilni, de a húgom bezárolta magát a fürdőszobába, reménytelen küzdelem, félig teszi be az ajtót, megőrjít ezekkel az olasz délamerikás külvárosi tempókkal, ezekkel a neorealista színi előadásokkal, amikor hallok hogyan csorran, aztán zizegnek a könyv lapjai, hatalmas könyvtár van odabenn, már sikerült bevinni egy polcocskát, amelyen a bélműködés függvényében sorakoznak a különb-különb műfajok, könnyűek és vitorák, mellettük nehéz, súlyos sorsproblémákat görgető írásművek, vagyonleltárak és tenisztankönyvek, a seremetyevói repülőtér cirill betűs prospektusa, nálunk még/már senki sem tanul oroszul, a szláv betűk nyitjára magamtól jöttem rá, volt itthon egy vidéki rádióállomásnak elegendő régi gramofonlemez, mozartok és csajkovszkijok és debussyk meg bachok, ezeket imádtam a nagyapám, aki azelőtt vándorolt ki Németországba, hogy én felcsimpaszkodhattam volna a térdére, nem is így igaz,

nem vándorolt ki, hanem kintmaradt az endékában, berlinben, aztán valahonnan szerzett egy havert, az öregnek mindig voltak, minden lehetetlen helyen akadtak haverei, akik rejtélyes módon le voltak kötelezve a vén kalandornak, ezek lógatták át a falon, tavakon, alagúton, lezárt u-bahn vonalon kúszott keresztül, soha nem volt idő tisztázni a körülményeket, az agg faljáró ebben a tekintetben roppant székszávúnak mutatkozott; én megtanítottam a húgomat azokra a formás táncosnő alakú betűkre, ő pedig hálából kizárt a fürdőszobából, ahová természetesen, a lemezjátszó is be van szerelve, a gramofonlemezekből úgy válogat - szintén hangulataihoz idomítva -, mint egy valóságos lemezlovas, mint petőfi kendermagos tyúkjá.

Talán mondanom sem kéne, hogy a reptéri tájékoztatót a gondolkodó nagybátyám hozta, amikor egyszer még Moszkvába is elutazott egy gondolat, ötlet megsejtés nyomába, tudniillik azt vette a fejébe, hogy megnézi magának a lubjanka börtönt, ha lehet belülről is, azt meg igazán nem is illenék külön jeleznem, hogy egy kijev-moszkva-leningrád szervezett diákcsoporttal jutott el minden oroszok fővárosába, megkísérelte a lehetetlent, elszakadt a csoporttól, amikor azok a GUM-ba vagy CUM-ba vásárolni indultak, felült egy autóbuszra, majd leszállt három megállóval később, ugyanis megpillantott az ablakból egy csomó autót egymásba gabalyodva, kiválasztott egy araszolót és megállította, bemondta oroszul az úti célt, a férfi, úgy értem az orosz taxi kalmúk, tatár, cseremisiz vezetője nézte, nézte egy darabig utasát, azután intett neki, hogy menjen a francba, ne provokálja őt, u menyá jeszt családja, kiabálta utána, ha nagybátyám egyáltalán pontosan idézte a szavait, nem tudom, sok évvel ezután mesélte el családjának, amikor éppen nem gondolkodott az ágyon ruhástól. Nemzetközi mozdulattal adta tudtára, hogy nem normális a rokonom, ilyesmit kérni moszkvában egy külföldinek, pláne ha egyedül van és nem is beszél szovjetül, egyszerűen örültség, meg azt is éreztette, hogy nagybátyám tuti, hogy mesüge, jobb esetben beépített azzant provokátor, hiszen a nyakában nem egy szmena márkájú fényképezőgép csapdosta kezdődő pocakját, hanem egy régi rolleyflex, ráadásul a hülye a lubjankára akar menni, na nem, ő aztán nem eszi meg ingyen a kefét, kihessentette az idegent a kocsiból. Kíváncsi rokonom ott állt egy téren, olyan szibériai hómezők nagyságú téren, el sem tudta olvasni a tér nevét, fogalma sem volt, hogy hol áll éppen, azért váltott buszról taxira, hogy esetleges követői nyomát veszítsék, amíg a nyelvrokonnal társalkodott megoldódott a közlekedési bonyodalom, az autók eltűntek, besötétedett, feltámadt a szél, nagybátyám úgy gondolta, hogy a moszkva folyó felől, ezért elindult a széllal szembe, mindig ilyen volt, szeretett a széllal szembe, ugyan mit veszíthetek, legfennebb a láncaimat, idézett ő is egy korszakjelző közhelyt, amikor lefékezett mellette egy fekete autó, az én apai nagybátyám, apám öccse, megérezte, hogy állami autó, szóval nem közönséges luxusautó, intettek neki, hogy szálljon be, nem volt tanácsos ellenszegülni, a tekintet nem hívogató, hanem parancsoló volt, egy nő fegyelmezte magát benn a hátsó ülésen, aki meglehetősen jól beszélt gallul, ez össze is vágott nagybátyám elképzeléseivel, hiszen tolsztojnal is az arisztokrácia folyton franciául társalog, lev nyikolajevics tehát nem tévedett, annál inkább a kelet-európai gondolkodó, a mondjuk-magyar, ha azt hitte, hogy szolgálatába állott a hölgy, akiről azért valahogy azonnal leritt, hogy egyenruhában a legcsinosabb, valamiért az áll legjobban rajta, abban válik felszabadulttá, ami mást megbéklyóz, ez is a célja az afféle egyenruháknak, nos apám öccse csalódott, ha azt hitte, hogy legott elviszik a kijelölt úti célhoz, rámutatnak, ujjukkal fenyegetően figyelmeztetik, hagyjon fel a történelem magánérdekű feszegetésével, csatlakozzon a kirán-

duló csoporthoz, amazokkal vonuljon az ermitázsba. Vagyis kolostorba. Hát ezért volt nagybátyám istenhívő. Ezzel szemben pacifista rokonságom abban a pillanatban már ott feszengett a fekete volga hátsó ülésén, és a hölgy azt mondta neki, hogy uram, kövessen. Nem a lubjankához mentek, ilyen csodákra még az inturiszt sem képes, nem is az inturiszt alkalmazottja volt a hölgy, hanem a titokvédelmi hatóságé, és bevitték egy örsre, odaát az egykori világhatalomban biztosan nem így hívják, de hát ennek most semmi jelentősége sem volt, ugyanis megtiltották neki franciául, hogy beszéljen az egész ügyről, és Benci bátyám tényleg állta is az adott szavát, franciául a moszkvai kalandról soha nem is beszélt idegenek és honiak előtt, bevitték a *szekciára*, ahol felvették férfi hozzátartozóm adatait három nemzedékig visszamenően, kikérdezték terveiről. Nem volt hülye, tagadásnak, hammukázásnak nem is lett volna semmi értelme, hanem azért nem vallotta meg, honnan származott az ötlet, ki adta, hol olvasta, miként jutott az eszébe középkelet-európában a valamikori magyarországon (ma nem), hogy felkeresse wallenberg és gróf bethlen istván egykori miniszterelnök börtönét, ugyanis felmenőink az utóbbi úr és elődei szolgálatában állottak a mezősámsondi kastélyban még az osztrák-magyar monarchia elcsitul korszakában, illetve a svéd gróf megmentette nagyapám húgának férjét Budapesten egy rémes világháború utolsó hónapjaiban, de ez nem is része a történetnek, hanem csak azt hajtogatta, hogy kíváncsi volt, mintha készült volna erre a találkozásra, oroszul is hozzáfűzte já bül ljudopütnüj, ezen egy darabig, talán még most is nevetnek, tanították, hogy nem bül, hanem jóval hegyesebben kell ejteni, tartottak neki egy kis nyelvleckét, helyesen: *menyá eto intrigovalo*, jó hogy nem sütögették tüzes vassal, nem kergették végig izzó parázson, vagy nem alkalmaztak vízpróbát, azért mégiscsak humanisták (gumanyiszt), végeredményben össze sem mérhetők torquemadával vagy más inkvizitonnal, és ő még csak a szándék szirtjéről nyújtogatta a nyakát, de a lába alatt tátongó szakadék miatt onnan sehova sem eredhetett volna tovább. Az a kalmük vagy tatár férfi jelentett fel, erre mérget vehetsz, mondta ilyenkor Apám, de nagybátyám felháborodott, hogyan gondolhatsz ilyet, Pistám, az a taxisofőr mégiscsak rokonunk, neki is látnia kellett, hogy mondjuk - magyar vagyok, létezik valami, ami a volga mentiséget a géneken és századokon át is a felszínre hajtja; ne marhulj, torkollotta le az Apám, aki, mint jeleztem, iszonytatóan racionalista, felvilágosult szabadgondolkodó, nem foglya az istenhitnek, és nem hisz az ilyen genetikus kötődésekben, meg abban sem, hogy kétezer esztendő után is a biológiai örökségállományunk nagyjában-egészében kikezdehetetlen, el nem keveredett más génraktári készletekkel.

Megkérdeztem egyszer Bajna tanár urat, aki azt válaszolta, hogy korábban ő is ilyen magabiztosra keményítette volna ki önérzete gallérját, mint az Apám, de ma már egyáltalán nem tartja lehetetlennek, hogy mi a génjeinkbe belekódolva hordozzuk történelmi sorsunkat, amit lehet küldetéstudatnak, lehet balfaszásznak vagy sajátos túlélési technikának felfogni, mindig attól függ, hogy melyik oldalról közelítjük meg a kérdést, mit akarunk előtérbe helyezni, hová tesszük az olyan dolgokat, mint az ötfokú zene, meg a fűszeres ételek szeretete, a lóval való különös kapcsolatunk és azt, hogy tőlünk úgy mennek el a jövődő nobel díjasok, hogy azért mindvégig lélekben közöttünk maradnak, hiába amerika és los alamos sivatagi aranyhomokja.

Nagybátyám viszont megingathatatlan, holott a nagy gondolkodók szeretnek kételyeket támasztani önmagukban, a környezetükben, anélkül, hogy a környezet tisztában lenne azzal,

hogy ő most a kételyek tengerárján ide-oda sodródik nagybátyám eszméletében, fejében; szeretnek kételyt támasztani híveikben, hallgatóságukban, a lábuk előtt kuporgók szívében és epéjében. büntetlenül tehetik, hiszen ezekért a kételyültető mondatokért, töredékekért kapnak engedélyt, címeiket az egyetemektől, filozófiai iskoláktól, descartestől vagy az arisztotelész nevű utolérhetetlen görög mutatványostól, úgy építik fel a kétely kastélyát, mintha maguk valaha is kiléphetnének onnan és felszólíthatnák az összegyülteket kedves barátaim, népeim sikerült a kételyt feloldani, habemus néhány érvényes és használható válszunk. Ha nem vagy szélhámós, soha azokra a kérdésekre nem válaszolhatsz, műanyag morzsákat szórsz kopogós téiben igazi didergő cinkék elé, de jól érzed magadat a bizonytalanságban, jobban mint a bizonyosság vályogfalai között, ugyanis míg a bizonyosság állapotában heversz, folyton attól kell rettegned, ha elég őszinte vagy önmagadhoz, ha a következő mozzanat is felsejlik előtted, attól kell félned, hogy a vályogházadat egy szellő is porig rombolhatja, míg a kétely sátrának falát legfeljebb behorpasztja, felfújja, megrezzenti az el nem érhető bizonyosság napi illúziója, valami apróbb lehetőség, a kétely vásznán feldereng egy kis haladék imbolygó gyertyalángja... Innentől kezdve rendszerint belealudtam a nagybátyám magyarázatába, holott nem is nekem, hanem önmagának idézte ezeket az ősrégi dolgokat, valószínűleg ezek jutottak az eszébe ebéd után, amikor ruhástól feküdt az ágyon, teljesen el tudott lazulni, előbb a lábujjaira összpontosított, a lábujjai úgy érezte, hogy elerőtlenednek, kifut belőlük a görcsös haladni akarás, tánc, menekülés, az oldalsassze, a nagy gól vágya, vagy a diadalmas betoppanás mozdulata, aztán az akarát a lábikrákon át felszáll a combba, az ember húsa felpuhul, porhanyós lesz, mintha csak szét dolgoznák könnyed öklök, ahogyan a kolbásztöltelékét simítja-pufföli nagynéném a piros családközi dagasztótálban, belesuhan az ágyékodba a semmit akarás, nem kell vágyakoznod egy darabig az elérhetetlen és buta nőkre, a megkaphatóan szép és intelligens tanársegédecskékre, akiknek nagybátyám segít a disszertációjuk megírásában, gyakran az éjszaka közepén hívnak fel bennünket, mi már teljesen meg vagyunk szokva, hogy a nők éjszaka írják meg a doktorijukat, az elsődlegest, a közepeset vagy a piédzsdit, a bácsikám kételyeitől úgy felvillanyozódnak, mint galvani békacombjai, fecsegnek legalább egy félórát, elmesélik a gyermekkorukat és a freudi elfojtás által leigázott vágyaik maradékából libidó-istállót építenek. A további lazítás végül is eléri a hajtövet, a fejbőrt, az ember agyáról szétszóródnak a hangyák, kiürül a koponya természetpálotája, szabad vagy legalább tíz percig.

Nem szoktam kikönyökölni az ablakba, nem tartom erkölcsösnek, miként a reggeli tévézést sem. Így örökölttem, szokás, életviteli szabály, erősebben fogalmaznék - a törvény - jönn velem a szülői házból, ahonnan még nem szakadtam ki teljesen, de rövidesen el fogok pályázni, ugyanis így kívánja az illem, fölöttébb vonzó a kinyíló szabadulás széles tenyérbörtöne, azt teszem, amit a korábbi nemzedékek, néhány évre el kell hagyni a szülői támaszpontot, vállalunk kell a kilövést, a földkörüli pályát, a keringést, csavarogni fogok Ausztráliában és hajópincér is lehetek, ha csak egy kicsit is repesztek, a karib-tengeren, rengeteg lehetőség és ellehetetlenülés vár reám, egyetemre egyelőre nem is gondolok, majd később, amikor már tudom, hogy hangya vagy tücsök kívánok lenni, mindkettő kétségtelen előnyökkel és legalább ugyanannyi hátránnyal kecsegtet, p. o. tücsökként iszonyatosan zseninek kell lenned, tévedni életveszélyes, hangyaként pedig vállalni kell a népszerűtlenséggel járó időfaktort (a hajszát és a holtidők kiküszöbölésének legellenszenvesebb módját is), a hátrányok

megélését, a csatornalépet és a felhőkarcoló magány szédületét, a diadalívet ugyanis nem hangyaboly fölé szokták emelni. Valójában mindezt csak azért említettem némi részletező hajlammal, amolyan bevezetesként, mert tegnap rátévedtünk a nagybátyám életútjára (mi ez a királyi többes, majdnem-magyarjaim?!!) és adótotok maradtam annak elbeszélésével, mi történt a felfedezőúton járó atyafiságommal a szovjetunióban. Amint kiszámítottam, nagybátyám azokban az években fejezte be a középiskolát, és bejutott az akkor még csak egy bés kolozsvári egyetemre, földrajz-történelem karon járkált fel és alá, sóhajtozva cigarettázott a marianum folyosóin, hánykolódott az osztálytermek között, a húgom ugyanott lesz majd valami idegen nyelvből szakos tanár, ma még, ha megengedsz nyájas olvasó egy ócska viccet, csak erőszakos, soha nem ereszt be idejében a fürdőszobába, dehogy akarok én leleselkedni, brahmsot hallgat, a sercegés meglepő módon kihalt a gramofonlemezekről, ki tudja, könnyen megtörténhetik, hogy óriási felfedezés küszöbén állunk, még senki sem foglalta írásba, de ha megtesszük, a legnagyobb cégeket is eláraszthatjuk felfedezésünkkel: a nyilvános illemhelyek légköre óvja a régi bakelitlemezek állagát, és akkor minden párizsi és londoni közbudiban a régi lemezek újra divatba fognak kerülni, a CD-gyártók monopóliuma megtöretik, mert a székrekedés a cédéseknek, ám a szapora hasmenés a hagyományos lemezkészítőknek kedvez majd.

A *szekcián* becsukták egy kisebb szobába, ahol az ablakokon rács is található, benn volt egy székhöz, egy mosdótál és rengeteg felirat a falon. Részben a hivatalos közegektől származott, ezt onnan lehetett tudni, hogy szép rendesen voltak feltűzve a fehér betűs szavak a piros vászonalapra, és alá volt írva, kitől származik az illető idézet, például makarenkó, vlagyimir iljics lenin vagy sztálin, elfelejtették lecserélni, holott volt már vagy húsz is a kongresszusokból, mert fő az éberség elvtársak, és soha nem lehet tudni, mi következik a múltban és a jövőben, csak a jelen elszálló napjai a biztosak, *carpe diem*, amint azt Bajna tanár úr mondta nekünk, amikor látta, hogy szerteszt szunyókálunk a napon és nem olvasunk valami jó könyvet, ez a mi Bajnánk amolyan szorongásos típus, teljesítményorientált hangya, folyton azt hiszi, hogy el fogják taposni, holott ő már tényleg el van taposva, ha ekkora tudással itt ragadt a mi iskolánkban, és nem tudja, holnap is taníthat még, vagy mennie kell egy még ennél is rohadtabb suliba, vagy helyettesítésért kell előszobáznia a tanfelügyelőségen imelda vaszileszku (volt) elvtársnál, akinek a lakásába - ha el akarsz érni akármilyen kis előnyt is - úgy juthatsz be, hogy erőteljes lábmozdulattal kirúgod az ajtót, ugyanis a két kezéd tele van vacak kis figyelmességgel, legkevesebb valami jévécé vacakkal, de ez itt nem a reklám helye, azért csak azt mondom, hogy a moszkvai falon volt egy hosszabb idézet, amiről nagybátyám úgy gondolta, hogy az a szovjet bétékából való, akkor még a sztálini volt érvényben, na egyszóval ezek voltak a szabályos kiírások, amikhez idehaza is hozzá lehetett szokni, annak, aki azokban az években járt (társadalmi, kor-) osztályokba, főosztályokba, hivatalokba, börtönökbe és a szabaduló irodákból jött ki, olyan sebesen, ahogyan lába bírta, nehogy meggondolják magukat a fiúbácsik, vagy azt mondják, párdon, párdon, excellentissime ac reverendissime, tévedés, tessék még visszafáradni kétévre, egy másik bencinek jött meg a szabaduló levele, a bűnbocsátó cédulája. A többi felirat is oroszul volt elképzelve és végrehajtva, hiszen a szovjet emberek mindenütt ott vannak, ahol a veszélyek nagyok, hol az élet (zsűny) a legforróbban harsog és utat követel magának a fejlődés, tanulta apám öccse, ekkor kezdett el az orosz betűkkel ismerkedni, a táncosnék ezen a hátsó szobán át léptek be a csa-

lád életébe, meg aztán a lemezek iszonyatosan olcsók voltak, mindenki aki csak egy kicsit is adott magára, aki értelmiséginek érezte magát, akinek ezt kellett beírnia a személyi lapjára, az orosz szüfnónikusokat és a Csárkáskirálynőt hozta haza a bőröndjében a szuból, eme cselekedetével tett eleget internacionalista kötelezettségének, nagybátyám is azt mondta magában, ha még egyszer kijöhet ebből a cellából, mert határozottan fogolynak érezte magát, holott nem volt ellene letartóztatási parancs, legalábbis senki nem mutatott föl semmilyen hivatalos iratot, ukázt, zapiszkát, ő is vásárolt majd egy lemezjátszót és néhány lemezt, mert nem volt haragtartó és csak a szépre akar egyszer majd emlékezni. Keresgélt a falon, a lendületesebben kiírt üzeneteket vette közelebről szemügyre, melyek mélységükben (valószínűleg patinásabb frissességükben) egy jóval mélyebben fekvő fehér réteget sértettek, így a beszűrődő fényben, mely a cella rácsajtaján át türemkedett be, könnyebben kibetűzhetőkké váltak, amolyan szívélyes üdvözlések voltak, nefelejcssek, memento vitae ac mori, vendégkönyv, falra vésett iktatókönyv, a számokat (és az éveket) másutt osztották, egészen jól elszórakozott, egyedül volt az elkülönítőben, senki sem zavarta, odakintről monoton alapzaj töltötte be a szűkülő teret, néha csörgött a telefon, valahol egy távolabbi folyosón ajtók vágódtaak be és nyíltak jovialis csikordulással, csizma is dobbant tompán, de ezek csak súrolták a dobhártya idegvezgőzéseit, nem láthatta a jelenségek kiváltóit gondolkodó nagybátyám, aki akkor hús vagy hány éves lehetett, és amint ott olvasgatott, felfedezett egy ismerős nevet latin betűkkel írva, és arra gondolt, hogy élményeiből naplót készít, el fogja mesélni apámnak, aki akkor már dolgozott egy megjegyezhetetlen rövidítésnél, amelynek feladata volt az ócskapapírt összegyűjteni, kiválogatni, és az arra érdemeset átadni az állami levéltárnak, a többit a könyvtárnak vagy a hulladékgyűjtőnek, soha nem volt szabad elmondania, mit tartalmaztak a papírhegyek, amiket átválogatott tizenkét másik emberrel együtt, amazok mind beszéltek három-négy idegen nyelvet, valaha sokat jártak külföldre, aztán túlestek volt valamilyen fegyintézetben a növendéki állapoton, ebben-abbban, csupa fölösleges és a vitt, misztikus tudományban már doktori kalapot viseltek, apám volt a legfiatalabb közöttük, neki nem járt ki a doktori cím, őt csak kandidátus úrnak szólították, és semmit sem volt ajánlatos haza hozniuk, testi motozás is volt a munkaidő végeztével, rendes budipapírt osztottak szét közöttük, a kiselejtezésre ítélt anyagot szigorúan tilos volt bevonni a metabolizmus holdudvarába, ennek dacára mindenkinek volt egy rejtett kicsiny könyvtára valamelyik sarokban, amit nem fésültek át a felügyelettel megbízott korábbi vasmunkások és szegényparasztok, ugyanis utálták a papírnak még a bűzét is, dohos szagától köhögő-görcsöt kaptak, folyton rájuk parancsoltak, hogy nyissák ki az ablakot, szellőztetni, doktor urak, mert tüdővész lesz a vége, ezek a kis könyvtárak pedig észrevétlenül gyarapodtak, folytonos művészi takarásban voltak, ha valaki kihalt, a rangidős osztotta szét az igények sorrendjében a műveket, vitának helye nem volt a tulajdonjog fölött, mindennap valaki olvashatott a nyolc-kilenc órás munkaidő alatt, átlagban mindenkire kétszer került sor egy hónap körforgásában, észben kellett tartani az olvasottakat, aztán otthon lejegyezni, gondosan tárolni, nem hivalkodni a tanultakkal, készülni arra, hogy egyszer egyetemen kell előadni a tárgyat, vagy továbbmondani gyermekeiknek, ők semmit sem hallottak ray bradbury zseniális fahrenheitjairól, maguktól tölték ki a kiasakadémát a csipetke utcában, és munka közben, ha az egykori vasparasztok és szegénymunkások nem voltak hallóközelben, az olvasottakhoz kritikai megjegyzéseket kellett fűzni, elvárták, hogy kommentárokkal fűszerezd, vártak tőled, tőled, tőle

valamilyen teljesítményt. Rohadtul pragmatikusak voltak. A vitatkozás tudományát gyakorolták egyetemi módszerek szerint, nyelveket és eszméket csereberéltek, egy-egy igetőért bemelegkedtek a kézikönyvtárnak nevezett legsötétebb pucikba, ott az ellobbanó gyufaszál mellett kellett kikeresni a kérdéses verbumot, a gyorsaság kifejezetten előny volt és megtanította a fiatalokat a kutatási idők helyes használatára.

Nagybátyám nagyon meglepődött a fali írás ki tudja hányadik szaván, ugyanis dagmar hermakora professzor nevét vélte kiolvasni, akinek az egyetemi könyvtárból kikölcsönözhatték egy munkáját, az értelmiség árulásáról, a gyáva megfutasról a felelősségvállalás hiányáról, a konformizmus diadalát öklözte oldalba a derék szerző *ám semmitmondó* címe miatt nem került a zárolt anyagok közé, bebizonyosodott, hogy az éberség olykor a másik, a hatalom nélküli oldalon élesebb, hiszen a cím csak annyit mondott ritmuszavarok vagy valami hasonló kardiológiai műszóval volt leplezve, mintha dagmar hermakora tudta volna, hogy olvasmányként rejtőznie kell, és a hölgy- vagy férfielvtárs, aki etőzta, más szavakkal a tudományok egyetemes szívgyógyászat osztályára küldte dagmar hermakorát Bécsből könyvével együtt, nagybátyám pedig a betűrendes központi katalógusban lelte föl, ahová beengedték kiváló jegyeinek köszönhetően g(elber) e(rnest) professzor közbenjárására.

Azért is felhívta magára figyelmet ama név, mert kilógott a sorból, amint azt egy nonkonformista értelmiségitől el is várja az ember, ha húsz éves és isteníti az ész hatalmát a testi erővel szemben, nagybátyám ugyanis rendszerint fel volt mentve a torna órák rémségei alól, szívgyengeségére való különös tekintettel nem is volt ördöngösség, nem különleges kapcsolatrendszer gyümölcse elérni ezt az orvosi műkegyelmet, annak ellenére kitűnően úszott elhagyatott halastavakban és imádott hegyet mászni, ahol az ember alig találkozott más teremtetett lényel. A fali írás szavai ceruzával voltak felfirkantva a fogda mészivére, ekkora hatalmas írófelület még nem állott hermakora professzor rendelkezésére, ugyanis nem valószínű, hogy azok közé tartozott volna korábban, akik adolf hitler ellen a bécsi bérházak falára irkáltak: ki a náccikkal, Ausztria a miénk. Bezzeg én megpróbáltam egyszer felírni a szent hillarius nemzeti kollégium melletti buszmegállóban, hogy le a dikivel, persze államnyelven, hogy ne keverjem magamat gyanúba, de csak az első hét betűt sikerült felkarcolnom azon a gyorsan alkonyodó decemberi délutánon, akkor jött a kettős busz, fel kellett szállni, mégis roppant büszke voltam magamra, kellemesen borzongtam, a hőstett el nem mondhatóságának odüsszeuzsi árbochoz kötöttsége kínzott, és micsoda siker volt, amikor másnap reggel arra járva, a kettős busz ablakából láttam, hogy az emberek megértették, mi ellen is akartam felemelni a ceruzámat, ugyanis az egész fal buzi-rózsaszínűre volt meszelve, a derék roma háztulajdonosok betojtak attól a *le ceuas...* kezdetű felszólítástól, a csodával határos módon még az éjszaka rózsaszín festéket szereztek a városbíró utcai közbiztonsági és festékügyi hivaltól, és megvédték a ház elejét.

A karcolatok között egy ceruzáimat, ezek szerint tehát elfelejtették elszedni a bécsi professzor ceruzacsonkját, esetleg mindig hordott egyet kabátja hajtókájába bevarrva, valamilyen megmagyarázhatatlan érzelmességből kifolyólag idősebb férfirokonom mindig úgy képzelte, hogy piros vagy égszínké volt a ceruzacsonk színe, de ennek filológiája eltörpül az örökkévalóság unalma mellett, sokkal fontosabb volt, hogy végre értette egy üzenet nyelvét, gót betűs német szöveg volt, ami magyarul annyit tett, hogy »itt voltam 1952 december 7-én, aki látja, adja tovább a hírt«, nagybátyám megjegyezte a bécsi telefonszámot is, én

nem, de hát tulajdonképpen csak tíz-tizenöt évvel ezelőtt hívhatta volna föl valaki a családból először azt a bécsi telefonszámot, ki tudja, ki veszi föl a kagylót, talán már a telefonszámok sem ötjegyűek, mint 1952-ben. aztán most állj oda és magyarázd meg egy rideg wiener schniczlínek, hogy tetszik érteni engem, gnädige frau. én hermakora professzorról hozok hírt, és amaz, a soha nem látott megkérdi, ki az a hogy is mondta uram herr professzor, és akkor te ott imbolyogsz bambán a kezében a kagylóval, szívedben az eltékozolt tantusz fölötti sajnálattal kidekorálva, keresgélisz egy csomó hermakora között a bécsi telefonkönyvekben, és nincs időd a távbeszélő fülkében eltölteni azt az egy-két napot, amit Bécsre szántál az első európai körutad során, feladhatnál egy kisedet történeti közleményt a wiener zeitungnak, majd csak akad valaki, aki megstilizálja, arról, hogy a nagybátyád látta 1956 októberében moszkvában egy rendőrségi fogdában a harminckilencedik kerületben az -ovszkij prospekt és az -ovaja utca sarkán a professzor nevét, akkor már négy éve nem meszeltek, nem is volt fontos; az eltelt negyven esztendő alatt ugyanis felkutatad, hermakora professzor 1952-ben az orosz meghívásra, mint afféle haladó nyugati baloldali szimpatizáns a szocializmushoz utazott, rendre fogadták őt a legfontosabb szovjet filozófiai kutatóintézetek, kézről kézre adták, végül elvitték a krimbe üdülni, és napszúrást kapott, rosszul lett, váratlanul meghalt, akkor megnézed még egyszer életrajzi adatainak innenső végét, a földi létezés alóli felmentés időpontját, és meglepődsz, mert azt írja a lexikon, hogy »1953 január 12-én hunyt el«, ami ismerjük el szép teljesítmény még egy krimi Napocskától is, amelynek heve januárban megöli a zord telekhez szokott osztrák professzorokat.

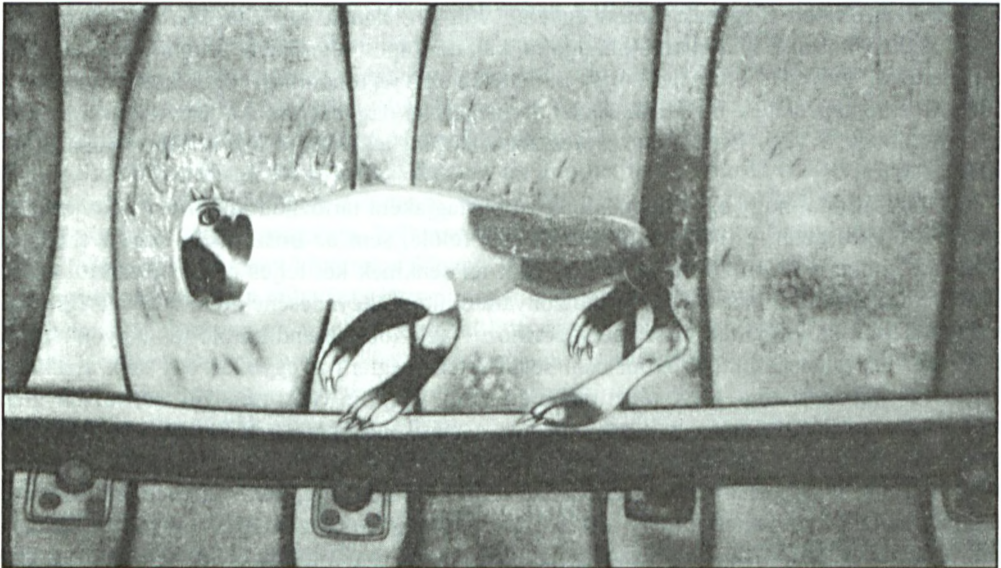
Nagybátyám akkoriban rengeteg dologtól tartott, sokféle sötét árnyalat jövőkép vázlata suhant át elméjén, a félelem belekapott - ha nem is mutatta ki - szívének kamrájába, a pitvarokban udvaroltatott magának, holott egyedül volt a cellában egy éjszakán és egy másik napon keresztül, senki sem akarta kihallgatni, kétszer kapott enni, nem tudom mit, valahogy soha nem volt lényeges a mesélés során, mit ettek a szovjet rendőrségi fogda szállóvendégei, kinek-kinek a képzeletére bízták az asztali csemegézést, nagybátyám a legkevésbé sem gondolt arra, hogy ő vagy hermakora professzor a korán beköszöntő orosz télben napszúrás áldozata lehet.

Azt furcsállotta, hogy egy átlagos diákcsoport tagjaként tartózkodott *benn* a szovjetföld legszebb fővárosában, és senki sem érdeklődött felőle, sem az imsz titkár, sem a csoport biztonsági embere, chisu zoltán-radu, nem tűnt fel senkinek két teljes napon keresztül az ő távolléte, noha adatait már rögzítették, bizonyára eljutott eltévedésének híre a követségre is, mégsem kérték ki, küldötték vissza a csoporthoz. Nagy volt a csend körülötte, nagyon nagy. Ha olykor szavakat hallott, azokból nem sokat értett, végtére is egyetlen egy szót érzékelt idegesebb reszketésüként, folyton azt mondták, hogy vengrija vagy vengrijii, ami bizonyára ragozott alakot takart vagy egyik a hímnemet, a másik a nőnemet jelentette, jelzem, nem tanult (meg) oroszul, fogalma sem volt, mit jelent az a vé betűs ideges izgalmat kiváltó szó, talán valami rendőrségi ügy, bűnözők, egy rosszhírű kerület neve, nem, nagybátyám határozottan csak azt a szót ismerte, hogy rumunijjá, de nem hozta összefüggésbe a vengerkákkel, akikről pedig hallott, hiszen a századelő magyar íróinak tollán többször is megfordult a kifejezés.

Mindezek helyett a harmadik napon kora hajnalban feltuszkolták egy hosszú zöld személyvonatra, kísérőt adtak melléje, egy morcos legényt, aki egyidős lehetett vele, mégsem

akart szóba állni egész úton, csak mikor átléptek valahonnan valahová, hosszabb veszteglés, kerékcattogtatás, ellenőrzés után és az első állomáson már két nap múlva románul is beszéltek, súgta oda az a katona angolul, értitek angolul motyogta 1956-ban egy másodosztályú fülkében, akkor már két napja csak keserű gyarló teát ittak és kétszersültet ropogtattak, dohos kétszersültet, amit még vlagyimir iljics rágesálhatott meg először a szibériai gondolkodói edzőtáborban, *you are lucky, there is some trouble in Hungary, we send you home, you foolish idiot*, ennyit mondott neki, többször nem is szólalt meg, míg le nem szálltak a vonatról, és nagybátyámat egy dzsip várta, bevitték az Árpád-tarján útra, de innen már a történet hazai földön játszódik és mindenki el tudná regélni, legendázni, mi történhetett a nagybátyámmal.

Sok nem, mert rövidesen hazajött és két évig nem iratkozhatott vissza az egy bére, aztán megszüntették a filozófia kart, de az ő utolsó évfolyamuk még államvizsgázhatott, attól kezdve lefekszik minden ebéd után az ágyra, ilyenkor nem szabad zavarni, belemerül a plafon térképébe és utazik képzeletben platontól a plafon másik végéig, ahol feldereng atlantisz elsüllyedt partszegélye és kormányzói palotája, a lubjanka, az ideális állam mintája.

Földi Péter festménye

Nyilas Attila

Ima

Aki szeretsz,
akit szerettem,
szeresd őt,
akár helyettem.

Várta fehéringes, pulcsis fiú.
Várta pulóverben, fehér ingben.
Várja kórházi pizsamában,
csikosban. Talpig fehérben.

Álom-tenger veszteglő hajósa.
Vitorlája évek óta bontva -
rendelj röpitő szeleket
e cél-rajt-vonali pontra.

Ha van ünnep, neki készült,
neki készült, s lekéselt.
Az örök szertartásra végül
engedd, engedd be, kérlek.

Hogy megtalálja fény-szavait
a ráboruló, poklos éjben,
tanítvány köszörűli torkát
tisztá, tisztá feketében:

aki szeretsz,
akit szerettem,
szeresd őt,
akár helyettem.

Májusi eső

Májusi eső
aranyat ér.

Eljegyzéstünk nem volt,
de jegyesek vagyunk.

Mosógépet veszünk,
éttermet foglalunk.

Anyám nincs jobban,
az esőnek örül.

A bikák után most
az ikrek ünnepelnek.

Vannak, akik kibékülnek,
vannak, akik összevesznek,

aztán újra kibékülnek.
Csak mi vagyunk boldogok.

Áttördelt szövegrész

„Valamikor gyönyörű angyal volt
az ördög. Isten őt is gazdagnak
és hatalmasnak teremtette, sőt
nagyon bölcsnek is. Ő azonban

nem akart engedelmeskedni
Istennek. Ő maga akart lenni
az Isten. Ezért elkergette Isten
maga mellől az ördögöt. Ettől fogva

nagyon gyűlölte az ördög az Istent.
Elhatározta magában: megrontja,
elpusztítja mindazt, amit Isten

olyan csodálatos szépnek teremtett.
Terve kivitelezéséhez felhasználta
a kígyót. Megtanította beszélni.”

■ VALÓSÁGUNK

Erdős István

Merre forog a cigánykerék?

Három évszázada, *Thököly, Rákóczi* korától kezdődően a cigány-muzsika lehetett volna érték-alapja, lendítője a modern cigány identitástudat megszületésének, a cigány népcsoport valóságos élethelyzete, esélyei ellenében. Az európai viszonyokhoz igazodó közösségi érzés, összetartozás hajtóerejével közös eredet, történelmi sors számbavételével ki lehetett volna lépni az áldozat-szerepből. Abból a jellemző helyzetből, amelyben háromszáz éven át a cigányság csak tárgya lesz a többségi társadalom jó-rossz karakterformáló kísérleteinek, de sohasem alkotó főszereplője. Évszázadokon át mindig csak lefelé forog a cigánykerék, a történet egyre csak rossz, negatív dolgokról szól, a modernizációs esélyek rendre széthullanak. A kuruckor után bosszúból égetik a tárogotokat, hangszereket. A *Mária Terézia* halálát követő években a gyászolás miatt tiltják be a muzsikálást, később a rendszeresen előforduló éhínség, nyomorúság a hivatkozási alap a cigány-muzsika eltiltásában. Évszázadokon át ez a zene mindig a hivatalos fenyegetettség állapotában van. Bécs, a Helytartó Tanács, a vármegye kiadja a parancsot: ne tessék mulatni, ne tessék muzsikálni! Más kérdés, hogy ezeknek a rendeleteknek soha nem tudtak érvényt szerezni. De a levegőben benne van a tiltás, a törvényi szigor félelemkeltő riadalma. S ha ehhez hozzájárul még a magyar művész-világ, értelmiségi elit egy részének már-már felfoghatatlan ellenszenvé, rosszindulata, akkor már szinte biztosra vehető, hogy a cigány-muzsika hallatlan népszerűsége ellenére, valós művészi értékei ellenére sem válhat a hatékonyvalódi értékalappá a cigány-identitás építkezésében. *Verseghy Ferenc* nyomorult szimfóniáknak bélyegzi ezt a zenét. *Kölcsey, Széchenyi* pedig a zene sodró népszerűségétől, a sírva-vigadás körül rikító patópálság tüneteitől riad meg, s kárhoztatja a muzsikus cigányságot, a cigányzenére való mulatást. Persze, mindhiába teszik, mert – ahogyan *Szekfü Gyula* tárgyilagosan írja – épp *Kölcsey, Széchenyi* ellenében, a cigány zene tömeges népszerűsége, óriási érzelmi hatása a magyar nemzeti érzés alakításában a XIX. század Magyarországon felbecsülhetetlenül nagy erő, érték ...

A nagytekintélyű *Liszt Ferenc* ismert tévedése, híres könyvének érvelése, feltűnő cigányrokonszenvé csak olajja tüzre: nyugodtan lehet magyarkodni, s mindent, ami nem magyar, sokszorosán alábecsülni, akár leírni, kinyomtatni: a tanulatlan cigány aligha képes értékalkotásra ...

Ott vagyunk, ahol a part szakad a XIX. század végén is, a XXI. század küszöbén is, a cigánykerék folyvást-folyvást csak lefelé forog. Legföljebb talán annyi a különbség, hogy manapság feltűnő jószándék kinyilvánítás, segíteni akarás bonyolítja a változatlan helyzet megítélését.

Az évezred utolsó tíz éve alatt megszokhattuk már, hogy a rendszerváltozás különböző politikai erői hallatlanul fontosnak tartják a cigányság elfogadhatatlanul rossz helyzetének megváltoztatását, de csak luftballon súlyú programok felmutatására, lobogtatására elégségesek a cselekvő energiák.

Mindeközben a tömegtájékoztatás rendszeresen újrafogalmazza a rossz közös nevezőt: a cigánykérdés Magyarországon szociális kérdés. Még a felelősen gondolkodó elit értelmiség is rábólint a szuggerált hiedelemre: valóban így van! Sajnos, a cigány értelmiség vezetői, a cigányszervezetek képviselői is egyetérteni látszanak a felelősséget elkenő kényelmes általánosítással, holott ők jól tudják, messze nem igaz, hogy a cigánykérdés pusztán szociális probléma volna. Mert ha pusztán szociális kérdéstről van itt szó, akkor valamelyest még megérthető minden mulasztás, halogatás, hiszen szegény az ország, s a milliós lélekszámhoz közelítő cigány népességen túl még kétmilliónyi nem cigány állampolgár is alatta lézeng a szegénységi küszöbnek. Vagyis: lehet türelmet kérni, megértést várni! S ami a XX. századvégi cigányság sajátos élethelyzetét illeti, kétségtelenül a legdrámaibb fenyegetések a jövedelmi viszonyok, lakásgondok, közegészségügyi állapotok, az oktatás-nevelés körében jelennek meg, s így együtt ezek nyugodtan besöpörhetők a szociális háttérű feszültségek körébe. S nem kényszerülünk rá a kínos beismerésre: a cigányság széleskörű, bonyolult diszkriminációja áll minden jelentősebb változás, állapotjavítás útjában. S mindezért a felelőségünk is igen széleskörű. A hallgatásunk is igen súlyos bűn! *József főherceg* cigány nyelvtana, cigány szótára volt az utolsó komoly kísérlet a múlt század végén. Cselekedjen valamit a többségi társadalom annak érdekében, hogy a cigányság saját identitását megőrizve, anyanyelvét, kultúráját, művészetét gazdagítva legyen teljes jogú polgára a modern Magyarországnak. Több mint egy évszázad telt el azóta, s nem csak, hogy nem sikerült megőrizni a cigány nyelv hadállásait, de olyan zavaros nyelvallapot sikerült konzerválni, amelyben cigányul se, de jószerivel magyar anyanyelvén sem beszél rendszeresen sok-sok tízezer cigánycsalád gyermeke, és úgy kerül be a nem éppen jó indulatáról híres iskolarendszerbe, hogy csak minimális szintű kommunikációra képes jelentős anyanyelvi hátrányai miatt.

De ahogy a nyelvi, anyanyelvi kultúra terén, ugyanúgy a nemzeti történelem, művelődéstörténet problémakezelése terén sincs helyén manapság a cigánykérdés, sőt a jellegzetes kelet-európai féldemokráciák, látszat-mechanizmusok szervezetében a cigányság számára még látszatok is alig-alig léteznek: nincs parlamenti képviselő, erőtlenek a létrehozott cigány önkormányzatok, s egyáltalán nem látszik, mikor valósul meg az alkotmány ígérete, a törvény előtti egyenlőség.

Ráadásul, a többségi társadalom minimum százötven esztendeje, tudatosan bagatellizálja el azokat a kétségtelen értékeket a cigányság saját teljesítményéből, amelyekre a felsorolt negatív tények, rossz folyamatok ellenében valamiféle reményt, szellemiséget még építeni lehetne. A múlt, jelen, közeljövő mérlegén így a cigányság mai drámai szociális helyzete, a hátrányok sokasága, együttes egyidejű jelenléte csak következménye annak, hogy különböző

ok, okozati háttérrel, de lényegében folyamatosan másod, harmadrendű állampolgárként kezeltük a cigány népességet.

A kétezredik év derekán itt lenne az ideje felébredni: csengettek, valahonnan Brüsszel felől, itt az ideje a gyökeres változtatásoknak! Ahhoz viszont őszinte önvizsgálat kéne, komoly elhatározás kéne! Kinek-kinek a maga területén. Természetesen sem a jogalkotás, a demokratizálódás, sem a kulturális, oktatási, egészségügyi gondok terén nem létezhet varázsütésre-varázsszóra való változás, de körültekintő, sokrétű munkával meg lehetne kezdeni pozitív folyamatok érdemi megalapozását.

A jó szándékú magyar szakértelmiségnek, a cigány értelmiségieknek, cigány művészeknek például együtt kellene megvizsgálniuk, miért maradhatott meg az ezredvégig az a tragikus adóssága a magyar történettudománynak, művelődéstörténetnek, hogy a XIX. századi magyar társadalom fejlődési folyamatainak elemzésekor még csak meg sem kíséreltük tisztázni, hogy a reformkorral elkezdődött nemzetépítési, polgárosodási küzdelmekben milyen szerepe volt a cigány népességet képviselő sajátos zenekultúrának, táncmozgalomnak, nemzetébresztő öntudatformálásnak. Ha a nemzeti-kisebbségi népcsoportokkal kapcsolatos nemzetiségi politizálás hibáiról, hiányairól, mulasztásairól beszélnek, írnak kutatók, elemzők, akkor valahogyan mindig valaki más, a mi körünkön kívül lévő szellemi áramlat, kormányzati gyakorlat kerül a vádlottak padjára, tükörbe nézni soha eszünkbe sem jut! Pedig 2000-et írunk, a hiány, a hanyagság feltűnő: *a XX. század legvégéig senki sem mérlegelte még igazi tudományos apparátussal háttérben, hogy a nemzetiségek, kisebbségi népcsoportok, s elsősorban is a cigányság sajátos kultúrája, zenéje milyen módon járult hozzá a milleniummára büszkén készülődő XIX. századi Magyarország változásaihoz, a nemzet, a nemzettudat építéséhez. A jelenleg lassan milliós népcsoporttá növekvő cigányság emancipációs küzdelmében, az önazonosság megőrzésének esélyeiben ez a hiány, a nagyvonalúan önző „nemzeti történetírás”, művelődéstörténet-elemzés káregyenlege megsokszorozódik, és elképesztő erejű vákuumot teremt. Nincs ennek a népnek a múltjában semmi érték, erő, teljesítmény, amelyekhez jövő-hit rögzíthető? Amely önbizalmat, ösztönzést adhat?*

Vagyis a magyar történeti tudat érthetetlen hiányossága, önismeretünk fájdalmas bizonytalansága épp annak a formálódó cigányértelmiségnek, művészvilágnak jelent lépcsőhiányt, amely hivatott az értékörzésre, érték tovább adásra, épp azért, hogy tragikus társadalmi konfliktusok között is, elképesztő méretű nyomorúság viszonyai között is beszélni lehessen cigány identitásról, jövőalakításról. A feltűnő (többségi) mellőzés nyomán először még napjaink nehezen gyarapodó cigány értelmiségének kéne kutatnia, bizonygatnia az önismeret formálásához szükséges tényeket, folyamatokat. Kissé bizony kínos feladat lenne ez! S az adott feltételek között megoldhatatlan is!

S hogy miért kikerülhetetlen kérdés ez mégis? Kissé pedagógikus példaértékűre leegyszerűsítve az igen bonyolult dolgot: ahogyan a magyarság a XIX. század végére természetes nemzetépítő erőként, érzelemként olvaszthatta milliók szívébe, lelkébe Széchenyi, Kossuth, Deák életművének üzenetét, s velük együtt *Petőfi, Erkel, Arany, Liszt, Munkácsy* szellemi örökségét is, de a Festetich-grófok, Baross Gáborok, Eötvös Lorántok hatását is, úgy a cigányságnak a maga körében, *a maga identitás-építési pályáján ilyenféle gazdag lehetősége nem volt.* A cigányság európai és magyarországi múltjából következően, értelemszerűen nem is lehetett se Széchenyije, se Deákja, és a millennium korszakára negyedmillióra növekvő magyar-cigányságnak még a gazdaságfej-

lesztés, tudományosság terén sem volt módja olyan személyiségeket hozzáadni az ország modernizációjához, akiknek teljesítménye tudományos szenzáció, reform-csoda.

De igenis születhettek körükben olyan muzsikuszzenik, akik az ország sajátos XIX. századi változásaiban nagy hatásúak, európai színvonalúak. S nemcsak zsenialitásuk ragyogásával, virtuóz előadóművészetük páratlan eredetiségével jelentősek önmagukban, de szerepük, hatásuk, s velük a cigány zene, nemzeti muzsika hatása felbecsülhetetlen értékű a nemzetvé válásban, a hazafias érzelmek alakításában, a polgárosodás előmozdításában, egy olyan országban, ahol a főváros lakosságának többsége németül beszél. A szatócsboltban, a konfliktusokban német a szó, német az éttermek étlapja, német a jogászbálok táncrendje még a kiegyezést követően is ... Ahogyan nemzetébresztő volt, kultúraformáló volt *Csokonai, Kölcsey, Katona, Petőfi, Arany, Jókai, Erkel, Liszt, Munkácsy* az ország ismétlődően benuit állapotokban Martinovicsek után, 1849 után, és 1867 előtt, úgy hasonlóan *nemzetébresztő, kultúrateremtő, identitás-alkító, önbizalomerősítő volt a nemzeti muzsika is. Bihari, Sárközi, Patikárus, Boka, Rácz Pali, Berkes Lajos, Dankó Pista* zenéjét is ők, s velük együtt még jó néhány nagy primás szerte az országban művészetük erejével, zsenialitásuk szuggesztíójával egy olyan nélkülözhetetlen érzelmi-pszichológiai állapotot alapoztak meg, amely a mágnás-palotákban is, mezővárosok, falvak kurtakocsmáinak lobogó gyertyái mellett is *átélhetővé, közösségivé tette magyarság érzésünket, hazafiságunkat, összetartozásunkat.* Nemzeti katasztrófák, szakadékok mélységeiben is támadhatott általuk s muzsikájuk által a remény: lesz még magyar jövő . Ha Károlyi Pista gróf cigánymuzsikára eltáncolja hűgával a magyar-táncot, nemzeti öltözékben eljárják a gyöngyösi kapások táncát, hogy az 1830-as évek közepén útjára induljon a magyar csárdás, akkor ez az esemény éppúgy üzen a magyar millióknak a maga módján, mint ahogy a *Szózat, a Himmusz, a Nemzeti dal* üzen. Ha *Vörösmarty*, aki emberként, költőként belerokkan, beleöszül a szabadságharc bukásába, a nemzetálmok összeroppanásába, és akkor kétségbeesésében éppen Patikárus, a vén cigány muzsikája inspirálására írja le az általános letargia helyzetében: „... lesz még egyszer ünnep a világon ...” Ha Sárközi Ferkó, Kossuth kedves primása egy évtizeddel a nemzeti tragédia után egyszer csak a bécsi udvar budai báljaiba viszi be az ősi magyar muzsikát, a nemzeti táncot, a magyar viseletek ragyogását, akkor vajon nem a deák bölcsesség szellemében készíti elő a majdani kiegyezést, a remélt polgárosodás körülményeit? Ha a kocsmák imbolygó méceslángjai körül felvidéki jászok nógrádi, honti, gömöri cigánybandák muzsikájára járják a kopogózt, és az iszonyatos szegénység, kiszolgáltatottság viszonyai között is összekapaszkodva táncolják ki, éneklük el minden fájalmukat meg csekélyke reménykedésüket is, akkor ez is a nemzeti érzés megmaradását szolgálja: mégiscsak ez a föld a mi hazánk! S erre, sötét évtizedeken át jószerivel csak a muzsika, a tánc emlékezetet, biztat milliók körében. Mert a magyar cigánymuzsika igenis millióké! Újra meg újra nagy érzelmekkel szólít: csak járd a táncot, csak vedd fel a magyar-zsinóros ruhát, a gyöngyös pártát, csak bizakodj! Vörösmarty szava, Erkel zenéje, Liszt zsenialitása a XIX. század Magyarországon csak a felső tízezeré, csak egy hajszálvékony értelmiségi és művész rétegé, s csak általuk közvetítve üzenhetett majd a millennium korában, százazreknek, mondjuk a Hunyadi László lefejezési áriája ...

A magosművészetek nagy értékű csúcsteljesítményei igencsak messze estek az élet hétköznapi valóságától, míg a cigánymuzsika, ha mesterek szintjén tudott megszólalni, művészi élmény is volt, megrendítő érzelmű is volt, és végtelenül populáris, végtelenül sokszorozható hatású ... Fényt vitt grófok, bárók estélyeibe, és szolgálégyenyek, pesti cseléd lányok, iparosok világába is. Bihari, Patikárus, Rácz Pali, Berkes Lajos, Dankó Pista hatása a maga korában igenis egyenrangú legnagyobb muzsikuszzenik, íróink, költőink hatásával. S mégis: ha

Vörösmarty nem örökölte volna meg a kedves muzsikusat a *Vén cigány* című nagy versében, jószereivel semmi sem emlékeztetne ma a cigánymuzsika hőskorára, hőfokára, világhírére ... Engedtük, hagytuk, hogy a cigányzene virtuóz művészei, egész Európában királyok, hercegek és nagy művészek által egyaránt csodált zseniális primásai egyszerűen kitörlődjenek a magyar történelemből, a magyar művelődés, kultúra jelentős értékeinek köréből. Azt természetesen bőségesen elemezték a kutatók, hány jeles cigánybanda miatt került dobba, hány Podmanicky-típusú bárói birtok, milyen hatása volt a XIX. század második felében a cigányzenének, a kávéházi életformának, a szertelen mulatozásnak a magyar-dzsenti kialakulásában, és kártékony modell kínálozásában ... Természetesen, ha valós jelenségekről esik szó, mindezek felvetése nem is lenne baj a cigányzene megítélése körül, ha lényeg szerinti evidencia volna a közfelfogásban, hogy ez a muzsika milyen gigantikus erővel szolgálta a nemzet felemelkedésének, polgárosodásának folyamatait.

De efféle egyensúlyról egyelőre szó nincsen, a XIX. századi magyar-cigány muzsika zsenialitása, hatása egyformán agyon van hallgatva. A XIX. század kritikus évtizedeiben a mellőzés, a lenézés még csak megérthető is volt, hiszen a zseniális primások népszerűsége ekkor éppen a közepes- vagy szerény tehetségű művészek fényét homályosította el, és a sértettség nem egyszer azt eredményezte, hogy a sajtóban még csak le se irták a dicséert gyönyörű muzsika primásának, zeneszerzőjének nevét. A századforduló után Debussy így figyelmezteti erre az értékszavarra egy magyar barátját: „... az az érzésem, hogy önök, magyarok nem becsülik e zenét igazi értéke szerint. Túlságosan hozzászórtak önök a mindennapi életben, annyira megszokott dolog, hogy már nem érzik művészi erejét, amely pedig oly mélyes és tökéletesen benne van.” De hogyan lehet ezt a zenekultúrát a XX. század végén is jelentéktelennek tekinteni, hogyan lehet a cigánymuzsika hőskorát kihagyni a magyar kultúra értékei közül, s a társadalom-alakítás egykori fontos tényezői közül? Sehogyan sem volna szabad, mert a történelemhamisítás mellett egyéb bünt is elkövetünk: a cigányságot megfosztjuk valódi hőseitől, a XIX. századi zseniális életművek sugárzó példáitól. S ezeknek az életpéldáknak a nemzedékről nemzedékre való folyamatos birtokbavételétől, természetesen felhasználásától. A millennium korában senkinek eszébe se juthatott megkérdezni, vajon miből építkezhetne ennek a népcsoportnak az önbecsülése? De azóta mégiscsak eltelt száz esztendő, a modern demokrácia, a nyitott társadalom világában nem volna időszerű végre visszaadni a cigányságnak, ami amúgy is az övé? Művészeit, zseniális XIX. századi primásait? De bizony, időszerű volna!

S a cigányságnak, mai viszonyaink között – természetesen úgy lehet visszaadni, felmutatni nagyjait, ha előbb teljesítményük, személyiségük rangját a magyar művelődéstörténetben helyére tesszük. Például a szaktudományok körében, például az oktatás-nevelés körülményei között. Az énekórákon lehessen büszke a tízéves cigány fiúcska, hogy ez vagy az a cigányprimás a XIX. században olyan zenét szerzett, amely igenis egyenértékű a legszebb magyar népdalokkal is.

Lehessen tudnia, Liszt Ferenc vagy Brahms, József főherceg vagy Erzsébet királyné, II. Sándor orosz cár vagy VII. Edward angol király milyen nagyra értékelte, mennyire zseniális művésznek tartotta a virtuóz magyar primásokat. Lehessen büszkének lenni rá, hogy a múlt századvég fővárosi színházaiban, különösen is a Népszínházban zeneszerzői működésük is jelentős volt. Blaha Lujza, Hegyi Aranka, Tamássy József legnagyobb sikereiket a színpadon az ő nótáikkal aratták, s a nagy tömeghatású színpadi sikernek bizony nem kevés szerepe volt abban is, hogy a német Pest-Buda magyarrá lett a millenniumra ... S rögtön szögez-

zük le: ez a sajátos zenekultúra, művészi érték nem pusztán nyolc-tíz híres pesti, nagyvárosi cigány-muzsikusra épült. Mert ezeknél semmivel sem volt kevésbé zseniális azoknak a primásoknak a sora, akiket már teljes egészében elfelejtett a krónika, s legfeljebb csak egy-egy település helyi hagyománya őrzi nevüket méltatlanul szűk körben.

Ki emlékszik már a lipthói híres primásra, zeneszerzőre, cigánykirályra, *Pityó Józsefre*, vagy a losonci *Bozó Miskára*, akinek *Losonc végromlása* című szerzeménye a szabadságharc végnapjainak állít emléket? A Nógrádból, Fülekről indult *Bunkó Feri* tudott olyan országos hírnevet teremteni magának, hogy évtizedeken át a Nemzeti Kaszinó primásaként tiszteljük, míg csak 1870 körül a Podmaniczky bárók kedves muzsikusa, *Berkes Lajos* át nem vette a helyét. A rimaszombati *Dombi Marci* – apja még a hírneves *Czinka Panna* segédzenésze volt –, a győri *Farkas Miska*, a szegedi *Erdélyi Nóci*, az erdélyi *Salamon János*, *Fátyol Károly*, a máramarosszigeti *Pócs Laci* egytől egyig zseniális művészei voltak koruknak. Pócs Lacit Liszt vendégeskedése idején Kolozsvárra hívatta *Teleki gróf*, és ezáltal a primás mintegy társalkotója lett a rapszodiáknak egy-egy lázas, muzsikálás, mulató éjszakán. *Darázs Miska* Várpalota körül volt istenített zenész. *Sági Balogh János* Ipolyságon, *Balogh Károly* Balassagyarmaton. Sági Balogh Jancsi a zseniális muzsikálás, zeneszerzés mellett József főherceggel együtt munkálkodott a cigány szótár, a cigány nyelvtan szerkesztésén, elkészítésén. Sárospatakon *Gönczy Károly*, Újhelyen *Balázs Kálmán*, Miskolcon *Radics Vilmos* ihletett, szép muzsikálása volt jelentős, kortársi művészi érték. A cigányzene, a hazafias magyar muzsika külföldi megismertetésében, megszerettetésében *Sárközi* mellett leginkább *Kálózdny Jancsi*, a londoni királyi udvar muzsikusa vált Európa-hírűvé. Őt nyelven beszélt, műveltsége, szerénysége legendás, és korának mindemellett legszebb cigány férfiúja volt. Egerben *Balogh Csinda Jancsi*, Vácon *Banda Marci* vált országos hírűvé, de ki emlékeztetne ma rá, hogy a millennium korának fővárosi színházaiban zenei versenyeket nyertek, elképesztő művészi babérokot, közönség sikereket arattak ... a sort lehetne folytatni még, szinte a végtelenségig, hiszen apák a fiúknak, unokáknak adták át a hegedűt, a cimbalmot, és a XX. század első évtizedekben *XXVI. Rácz Laci*, Rácz Pali leghíresebb fia pontosan olyan népszerű és virtuóz volt, mint fél évszázaddal korábban édesapja ...

Szabad volna ezt a zenekultúrát ködbe veszni hagyni? Eljelentékteleníteni azzal, hogy leminősítjük az olcsó szórakoztatás szintjére a XIX. század zseniális cigány-muzsikáját? Semmiképp sem volna szabad! Sőt épp ellenkezőleg: feltárni, kutatni, közkinccsé kell tenni ezeket a nyilvánvaló kulturális, művészeti értékeket, s ez majd vissza fog hatni, jótékony hatással képes lesz segíteni a mai cigány fiatalok tanulási ambícióinak alakulásában, s a cigány népcsoporthoz való tartozás vállalásában.

Nógrád megyében évek óta hirdetnek olyan gyermek irodalmi pályázatot *Az én karácsonyom* címmel, amelyeknek bírálatában rendszeresen részt veszek. Módon volt tapasztalni, hogy milyen erős hűséggel kötődnek 12-14 éves cigány kisiskolások nagyapjuk, dédapjuk cigány-hagyományához, emlékéhez, a cigányfolklor, népi fémművesség értékeihez. De egyre sűrűbb gyakorisággal felbukkan a pályázatokban egy másik érzelmi viszony is, különösen a kislánykák körében: azt kérik a Jézuskától, azt kérik a karácsonyfa alá ajándéknak, hogy ők már tovább ne legyenek cigányok ... Legyenek feltűnő szökek, legyenek akármilyenek, csak cigányok ne, mert számukra elviselhetetlenül nyomasztó cigánynak lenni. Nincs ennél fájdalmasabb önvallomás! Nincs ennél keserűbb panasz. Bizony, ezekért az érzelmekért a

többségi társadalomnak is vállalnia kell a felelősséget ... Bizony, halaszthatatlan a szigorú önvizsgálatunk, önkritikánk!

Az ezeréves Magyarország ünneplése az új millennium egyébként most majd módot is kínálnak arra, hogy egy új évezred küszöbére újfajta érzelmeket tegyünk le. Kölcsönösen: őszinteséget, bizalmat! Együttműködésre vagyunk ítélve ... S a cigánykerék pusztán ősi jelkép ... Nem foroghat tovább, lefelé a végtelenségig ...

Balázs János festménye

Balás Róbert

Helyi kis drogfolyam

Mottó: Már az is gyanús, ha a gyermekünk puszit ad.... Feltartóztathatatlanul árad felénk a kábítószer.

„Meg akarom találni Esztert... mielőtt szájába nyomják az első marihuánás cigarettát, vagy májgyulladásra kap egy sterilizálatlan fecskendőből!” Ugye, kicsit ismerős... Sokan lehetünk, akik ifjú fejjel a Vígszínházban, a Képzelt riport egy amerikai popfesztiválról című legendás előadásán, Tahi Tóth László drámai monológja közben szembesültünk először a kegyetlen tömeggyilkos, a kábítószer rémével. Akkoriban ez a drog-dolog - noha hallottunk Jim Morrison, Jimi Hendrix, Brian Jones és más hírességek végzetéről - „innen”, a keleti végről még nagyon távolinak, valószerűtlennek, idegennek, misztikusnak, borzasztónak, riasztónak, hihetetlennek látszott. Nos, ma már nem az. Nógrádban is többször csaptak le a rendőrök kábítós fiatalokra...

Az idei év első felében tizenhatan haltak meg az országban kábítószer-túladagolás következtében - hallhattuk a rémisztő bejelentést. Pedig ez csak a jéghegy csúcsa, mert az adat nem tartalmazza azt a sok-sok áldozatot, akik az extasytól tablettától kaptak szívelégtelenséget vagy az LSD hatására lettek öngyilkosok. Egy szó, mint száz: a pokol nálunk is elszabadult. Hazánkban ma már százötvenezer fölé tehető a rendszeres kábítószer-fogyasztók száma, s noha a hazai egészségügyi intézményhálózatban „csak” 13 ezer drogfogyasztási problémával küszködő személyt tartanak nyilván, szerény becsléssel is 35-50 ezer közé tehető a kábítószerfüggők száma.

Márpedig Magyarországon súlyos büntetésre számíthatnak a kábítószer forgalmazói és fogyasztói. A szakértők szerint hazánkban van hatályban Európa legszigorúbb kábítószer-törvénye. A drogfogyasztás két évig terjedő szabadságvesztéssel büntethető, míg a terjesztőket nyolc évi börtönnel is sújthatják.

A fenyegetés ellenére azonban az utóbbi négy évben megkétszereződött azoknak a fiataloknak a száma, akik életükben legalább egyszer éltek valamilyen tiltott szerrel. A középiskolások 28 százaléka fogyasztott már valamilyen kábítószerrel, de a teljes népességben is jelentősen megnőtt a drogfogyasztók száma.

Ennek a tragikus helyzetnek a megváltoztatását tűzte ki célul az ifjúsági tárca, amikor drogellenes nemzeti stratégia létrehozásáról döntött - ismertette *Topolánszky Ákos*, az ISM kábítószerügyekért felelős helyettes államtitkára, aki szerint a drogprobléma az évezred olyan kihívása, amely szükségessé teszi minden intézmény, szolgálat és segíteni kívánó elkötelezett összefogását. Annál is inkább, mert egyre szervezettebb, jelentős tőkeerővel rendelkező magyar és külföldi bűnözőcsoportok látják el a fogyasztókat, és kialakult egy, a kábítószer-kereskedelemből élő réteg is.

Persze, nincs új a nap alatt...

Tehetetlen a társadalom

- A kábítószerfüggők száma másfél évente szinte megkétszereződik, s különösen aggasztó, hogy amíg néhány évvel ezelőtt a 17-24 évesek számítottak a leginkább veszélyeztetett korosztálynak, addig ma már 15-17 éves heroinisták jelentkeznek gyógykezelésre. A bevonuló kiskatonák 36-42 százaléka vallja be, hogy közeli kapcsolatban áll a kábítószerrel - számolt be a megdöbbentő tényekről *Juhász Gábor*, a pásztói-bátonyterenyei körzet országgyűlési képviselője, aki az előző parlamenti ciklusban a kábítószeresek visszaszorítása érdekében felállított parlamenti eseti bizottság elnöke volt.

Juhász Gábor - mint elmondta - négy-öt évvel ezelőtt figyelt fel arra a jelenségre, hogy a szórakozóhelyeken mindennaposá vált a fiatalok kábítószer-fogyasztása. Ezzel együtt döreség lenne magunkat azzal kábitani, hogy a drogügyben új keletű problémával állunk szemben, hiszen mindnyájan tudjuk: aki elegendő pénzzel és megfelelő egészségügyi kapcsolattal rendelkezik, már az „ántivilágban” is hozzájutott heroinhoz, morfiomhoz. A csóróbb fickók viszont - jobb híján - szípozták a Technocol ragasztót, vagy rápiáltak a „dilibogyóra”.

A súlyosbódó problémákat látva a neves szakértő, *dr. Szilárd János* már 1977-ben leadta a vészjelzést: „Ha belenyugszunk abba, hogy a toxikománia hazánkban az alkoholizmushoz képest még alárendelt jelentőségű és elterjedtségű, akkor nagyon könnyen mi magunk leszünk az okai a néhány év múlva emiatt szükségessé váló kollektív önkritikának.”

Nos, a tudósnak igaza lett. Mi több, vezetőink már évekkal a rendszerváltás előtt kénytelenek voltak beismerni: igenis, létező problémával állunk szemben. Kétségtelen viszont, hogy a „szerek” 1990, a határok szélesre tárulása óta terjedtek el itthon ilyen rettentően széles körben. Mindehhez az is hozzájárul, hogy országunkon jelentős tranzitvonal halad át. A kereslet nagyságát mindazonáltal jól jellemzi, hogy a honi kábítószer-forgalmat jelenleg 400 milliárd (!) forintra becsülik.

- Nem csekély gondok forrása, hogy a társadalom egyelőre nem tud mit kezdeni a drog-jelenséggel; sem a törvénykezés, sem a rendőrség, sem a család, sem az iskola, sem a kórházak, sem a szociális intézmények - hangsúlyozta Juhász Gábor, aki szerint mindenképp el kellene döntenie, hogy a drogproblémát alapvetően minek tekintsük: egészségügyi problémának vagy bűnügyi esetnek.

Igazából, persze, mindkettő jelen van.

A kábítószerfüggő egyén mindazonáltal szenvedélybeteg, akinek a problémája nem okvetlenül kívánkozik egy kalap alá a gyártóéval és a kereskedőhálózat tagjáéval. Érdemes

ugyanakkor - a félreértések elkerülése végett - leszögezni, hogy hazánkban ma bármilyen csöppnyi kábítószer tartása bűncselekmény. Lebukás esetén keményen sújt le a törvény ereje.

- Hazánkban átlagosan 4-7 évet lehet ülni kábítószer-kereskedelemért - mutatott rá a honatyá.

A rendőrség - a képviselő szerint - egyelőre jobb híján fölfelé mutogat, mondván: munkájukhoz nincs meg a szükséges személyi és anyagi háttér. Így a hatóság jószerével tehetetlen, kénytelen szinte karba tett kézzel végignézni az országban lejátszódó nagy „drog boom”-ot. Még a mégoly látványos kommandós diszkós razziákkal is legfeljebb annyit érnek el, hogy lefűlelnek egy-két jól belőtt suhancot. Ám a terjesztő csak röhög a markába, mert amint megneszeli a zsaruk érkezését, az „anyagot” egyszerű mozdulattal kidobja a zsebéből. Nesze neked, tárgyi bizonyíték, márpedig a vád anélkül nem áll meg a lábán.

Iszonyatos testi-lelki kínok

Álljon itt még néhány érdekesség: tavaly a Vám- és Pénzügyőrség 2 tonna (!) kábítószerrel foglalt le. Pedig marihuánából és amfetaminból hazánk immár önellátóvá vált. Sőt, nyugaton esküsznek rá, hogy a magyar drog a legjobb minőségűek közül való - ezzel azonban ne nagyon legyezzessük a nemzeti büszkeségünket...

Fel lehet-e tartóztatni mégis a drog széleskörű elterjedését? Juhász Gábor reményei szerint mérséklődik a jelenlegi növekedési ütem. de öt éven belül három-négyszer több rendszeres kábítószer-fogyasztó lesz, mint ma. Minél nyitottabbak a határok, a drog annál inkább jelen lesz országunkban. Az utánpótlás mindenestre „szerben” és „emberanyagban” egyaránt kimeríthetetlen. Hazánkban már minden igényt ki tudnak elégíteni, és az árfolyam olcsóbb, mint a nyugati országokban.

Most azonban térjünk vissza oda, hogy a kábítószer esetében a betegség és a bűnözés nem zárja, hanem éppenséggel kiegészíti egymást. A gyerek először a diszkós drogokkal ismerkedik meg. Ezeket a szakma kapudrogoknak hívja: az ifjonc ezeken keresztül lép be azon a kapun, amely eddig elválasztotta őt a kemény kábítószerektől, a heroingtól és a kokaintól.

Ettől kezdve azonban már nincs megállás. A drogfüggő fiatal mindent megtesz azért, hogy a pénzt a soron következő adagra is előteremtse. Persze, otthon nem dicsekszik el a szenvedélyével. Sőt, otthon iszonyúan hazudik, hogy leplezze üzelmeit. Előbb eladogatja mindenét, a ruháját, cipőjét is, majd kölcsön kéreget - a szülei nevében - az ismerősöktől. És szinte mindig egyszerre üt be a családba a mennykő. Mire az óvatlanabb szülő rádöbben az igazságra, addigra a srácot már nem engedi el a heroin, és a hatalmas adósság is akkorra halmozódik fel. De ennél is rosszabb, ha a szenvedélybeteggé vált gyerek már bűnözésből - lopás, kocsifeltörés, prostitúció - teremti elő a szükséges napi 6-8 ezer forintot. (Ezért, ha diszkóba engedték a csemeténket, érdemes néha a szemébe nézni. A „gyakorlottabb” papa észreveszi, ha a gyerek tekintete nem piásan csillog, hanem - üveges!)

A drogos olykor iszonyú testi és lelki kínok között szenved. Ekkor jön a kórházi kezelés. Csakhogy - Juhász Gábor szerint - a kórházak addiktológiai osztályán nemigen értenek a kábítószeresek kezeléséhez. A pszichiátriára viszont egyszerre csak két drogbeteget engednek be, mert az ilyen ember - hogy is mondjuk - roppant antiszociális. Úgyhogy a gyógyulás sokszor a hosszú várakozási idő miatt fut zátonyra: mire megüresedik a hely, addigra a gyerek alkalmasint már újra nyakig van a heroinban.

Nógrád a drogfolyamban

A drogfogyasztásból Nógrád sem lehet kivétel. Igaz, nem állunk a fő csapásirányban, de a főváros meglehetősen közel fekszik hozzánk, így a szer ide is könnyen eljut. Elegendő olykor benézni egyik-másik szórakozóhelyre, hogy - mindenféle hivatali, kórházi és rendőrségi szemérmeskedés ellenére - a saját szemünkkel lássuk a valóságot. Azt is csupán a vak nem látja, hogy egyes városszéli helyeken hemzsegnek a szípzóó ifjoncok...

Telek Ervin, a salgótarjáni Egészségügyi és Szociális Központ családgondozója elmondta, hogy a városban mintegy 350 alkalmi kábítószer-fogyasztó van, s ennek 10-15 százaléka megrögzött drogos.

- Ne csodálkozzunk, ha a törvényi szigorításnak csekély az elrettentő hatása - állítja a szakember. - Az intézkedés ugyanis éppen azokat a rétegeket érinti, akik eleve szemben állnak a társadalommal, a felnőttek világával, a hatósággal. Sőt, minél jobban tiltják a kábítószerrel, a „tiltott gyümölcs” annál vonzóbb lesz a fogyasztók zömét kitevő fiatalok szemében.

- A szigorítás nyomán a kábítószer-használat módja átalakul - folytatta *Telek Ervin*. - Kialakulnak az illegális tárolóhelyek, a titkos zugok. A fogyasztó legfőbb célja ugyanis az lehet, hogy még véletlenül sem találjanak nála drogot. A bűnüldözés munkáját nehezíti, hogy a terjesztők, a nagykereskedők, egyszóval a szervezett bűnözés - a saját lebukása megakadályozására - egyre több kisebb kereskedőt használ, így a rendőrök mind több lépcsőfokon keresztül juthatunk majd el a nagy elosztó központokba.

Az is felvet bizonyos kérdéseket, hogy a kábítószeresekkel mit tud kezdeni a büntetés-végrehajtás. A tetten ért drogfüggőket ugyanis nem bebörtönözni kell, hanem minél előbb gyógykezelni.

No, de álljunk meg egy szóra. Vajon miért drogoznak az emberek?

- Többféle elmélet létezik - magyarázza a családgondozó. - Egyesek genetikai alapú, öröklött készletet emlegetnek. Mások szerint fontosabb tényező a divat, a környezet szokásrendszere, s - nem utolsósorban - a serdülőkori krízis, amikor az ifjú ember ki akar törni a valós helyzetből. Ez már egyszersmind mélyebb társadalmi problémákra is rámutat: a szerhez ma főleg azok a fiatalok nyúlnak hozzá, akik a családban és az iskolában nem ismerik meg a problémák egészséges kezelési módját. A drogban ugyanakkor sok gyerek a felnőtté válás egyik lehetőségét látja. Nem mehetünk el szó nélkül a társadalmi értékrendszer hibái mellett sem, hiszen manapság gyakorta nem az megbecsültebb ember, aki normális életet él, s igyekszik megfelelni a társadalmi elvárásoknak, hanem éppen arra nézünk fel, aki ezeket a normákat sutba vágja.

A különféle társadalmi rétegek egyébként más és más szert használnak. Ebben az anyagi okok mellett a szokások is szerepet játszanak, ám az a jellemző, hogy a szegényebbek a legócskább szereket pancsolják össze, míg egy-egy belvárosi, gazdagabb gyerek megteheti, hogy heroint vásároljon.

Ha már nyakig benne vagyunk a drogfolyamban, a szenvedélybetegekkel kezdeni kellene valamit. Megnehezíti azonban a dolgot, hogy a problémát a fogyasztó, a család és a környezete a végsőig titkolja. Vajon miért?

- Azért, mert a szer, amihez hozzányúl, számára jó: vagy feldobja, vagy megnyugtatta, vagy csak egyszerűen alkalmassá teszi a mindennapi problémák megoldására - magyarázza

Telek Ervin. - Ennek nyomán kialakul egy döbbenetes intim kapcsolat a szerrel. Ettől kezdve ott feszül a súlyos erkölcsi kérdés: jogunk van-e elvenni az embertől azt, amivel ő intim kapcsolatban él? Ha viszont elveszük tőle, akkor nézzük meg, hogy a család, az iskola, a kortárs környezet és a társadalom mit tud helyette felkínálni?

Mindez egyelőre költői kérdés. Mindenesetre sem a szociális intézménynél, sem a rendőrségen nem palástolják a szigorú valóságot: a kábítószer terjedése hazánkban is feltartóztathatatlan. Ennek láttán azonban nem kétségbe kell esni, hanem folyamatosan fel kell készülni. Készen lenni arra, hogy ha a fogyasztók száma évenként megkétszereződik, akkor iszonyatos tennivalóink lesznek.

A bombázás sem segít!

Nógrádban egy közelmúltban lezárt ügyben 21 fogyasztót és négy terjesztőt vontak felelősségre. Igaz, a bíróság elé már csak az utóbbiak kerültek, s a tárgyaláson kiderült, hogy egyikük mégsem terjesztő, így őt felmentették. Az 1997-es bányai drograzzia során elfogott *P. Attilát*, *Z. Károlyt* és az elkövetéskor fiatalkorú *B. Zsoltot* elítélték. Ők ugyanis a drogot - bizonyítottan - nemcsak fogyasztották, hanem árulták is, Romhányban és Bánkon. *Z.* és *B.* így fedezte saját drogfogyasztása költségeit. Az eljárás alatt a vádlottak drogelvonón vettek részt, így a fogyasztásért nem voltak büntethetők, a kábítószerrel való kereskedésért azonban *P. Attilát* 2 év 8 hónap, *Z. Károlyt* 2 évi, míg *B. Zsoltot* 3 évre felfüggesztett 1 év 2 hónapi börtönre ítélték...

Az eljárást még a régi törvények szerint folytatták le.

Egy magas rangú nógrádi rendőrtiszt nemrégiben rámutatott: vita folyik arról, hogy az egyre súlyosabb kábítószer-problémával szemben az amerikai és európai utas kemény, drasztikus fellépést, vagy a hollandoknál honos megengedőbb magatartást célszerűbb-e tanúsítani. Tudniillik amíg az amerikaiak szinte háborús eszközökkel, bombázással, kommandós akciókkal támadják a drogültetvényeket, s üldözik a kábítószerhez kapcsolódó szervezett bűnözést, addig a tulipánok országában enyhébb drogokat nyíltan szabad árusítani, úgy, mintha csak egy kávé vagy egy hamburgert kapna be az emberfia.

- A vita erről már világszerte sok-sok esztendeje zajlik, s nincs igazi megoldás - magyarázta a rendőrtiszt. - Személy szerint üdvözlőnek tartom, hogy a törvényi módosítások lehetőséget adnak a drogokkal szembeni keményebb fellépésre. Az országba ugyanis „ezer kilométeres” sebességgel száguld be a kábítószer, s ennek valahogyan útját kell állni. Látható, hogy egyre több a drog hatása alatt okozott baleset: szemből jön a vétlen autó, és négyen meghalnak... Máskor a fiatal ember a szer hatása alatt azt hiszi, hogy sárkányokkal harcol, s kitisztulva azon veszi észre magát, hogy a menyasszonyát kaszabolta negyven felé. Hangsúlyozom, nem a kábítószerrel izlelgető fiatalokat akarjuk börtönbe zsupolni, ezt bizonyítja, hogy aki önként aláveti magát a gyógykezelésnek, azt továbbra sem büntetik. Az iskolák körül ólálkodó drogkereskedőket, a gyermekek megrontóit viszont nem engedhetjük garázdálkodni.

A meg nem nevezett rendőrtiszt hisz benne, hogy a szigorításoknak meglesz a visszatartó ereje. A drogkérdés azonban ő szerinte sem csupán rendőrségi, bűnüldözési probléma, hanem az egész társadalom súlyos teherterele. Ezért az önmagában mégoly kemény törvény sem lehet hatásos gyógyír a kábítószer elterjedése ellen. Példaként említi: amikor a dohányzást és a szeszszitalokat a legkeményebben tiltották, azok - illegális csatornákon keresztül - éppen akkor terjedtek el a

legszelebbebb körben, s ivódtak be a társadalomba. Márpedig a kábítószerrel - miként a külföldi tapasztalatok is azt igazolják - most ugyanezt az utat járjuk végig.

Visszakozni sem lehet, hiszen a narkós út a halálba vezet. Csahogy... Valaki mondja már meg: mit kéne tenni?

Gyermekek a drog hálójában

A nógrádi drogügyekről *Medve Judit* örmaggyal, a Nógrád Megyei Rendőr-főkapitányság kiemelt ifjúságvédelmi főelőadójával beszélgettünk.

- *Nógrádot mennyire árasztotta el a kábítószer?*

- Megyénk települései nem tartoznak a nagyobb városok közé, így az országos összevetésben szerencsére a sor végén kullogunk. Mindez azonban nem a gyenge kínálat, hanem az alacsony kereslet következménye. Hazánkban ma már minden igényt ki tudnak elégíteni a drogterjesztők. Ha ma megyénkben egy fiatal elhatározza, hogy kábítószerrel akar foglalkozni, akkor néhány órán belül hozzájut a droghoz. Ez csupán rajta múlik...

- *Hol lehet a kábítószerrel legkönnyebben beszerezni?*

- A drog főként szórakozóhelyeken terjed. A kezdet kezdetén azt mondtuk, hogy kábítószerrel azok foglalkoznak, akik lelki vagy családi problémákkal küszködnek. Ma viszont már ezek a drogosok vannak kisebbségben. Kordivat lett a kábítószer. Egyre több fiatalnál tartozik hozzá a drog a hétvégi diszkózáshoz. Egyes zenei stílusok - mint a „house” - pedig szinte inspirálják a kábítószer, különösen az extasy tabletták fogyasztását.

- *A veszélyeztetett korosztály egyre fiatalabb...*

- Hazánkban ma a 14 és 28 év közötti korosztályban leggyakoribb a kábítószerfogyasztás. De ha elmegyünk egy éjszakai szórakozóhelyre - mert a diszkók manapság csak este 11-12 óra tájban kezdődnek el -, ott gyakorta 12 éves lányokkal találkozunk. Így az „utánpótlás” is kimeríthetetlen.

- *Ezek a „kölykök” miért nyúlnak kábítószerhez?*

- Leginkább vagányságból, kivagyiságból; utánozzák az általuk menőnek tartott fiatalokat.

- *Jó érzés az, ha az ember belötte magát?*

- Nyilvánvalóan mindenki azért ad ki olyan sok pénzt a szerért, mert neki jó. A fiatalok azonban keveset tudnak a kábítószer hatásáról. Csak az egyik oldalt hallják meg: a fogyasztókat, akik természetesen azért veszik magukhoz a drogot, hogy eljussanak abba a bizonyos eufórikus állapotba. És ők csak erről mesélnek. Az egészségkárosító hatásokról alig-alig hallanak a gyerekek.

- *Nógrádnak mely részein fogyasztják a legtöbb kábítószerrel?*

- Először a Pest megyéhez közel eső térségben talákoztunk a drogfogyasztás elterjedésével, de azóta a megye nagyobb települései is felzárkóztak. A legtöbb kábítószer Budapest felől érkezik.

- *Szűkebb pátriánk beletartozik a csempészet fő csapásirányába?*

- A fogyasztásban ennek nincs jelentősége. A hálózat ugyanis jól elosztja a feladatokat. A szállító nem lép kapcsolatba a kiskereskedővel. Ha a megyén naponta tíz kamion átmegy öt kiló heroinnal, az sem befolyásolja a helyi fogyasztást, hiszen ide az elosztóból kerül a kábítószer.

- *Eléggyé keményen megszigorították a törvénykezést. Van-e ennek elrettentő hatása?*

- Korai lenne még erről beszélni, hiszen a változások eléggé frissek, viszont a vizsgálat és a bírósági eljárás hosszabb időt vesz igénybe. Nem tudok Nógrádban olyan ítéletről, amely már az új büntető jogszabályokat vette volna figyelembe.

- *Milyen esetért, mennyit lehet „ülni”?*

- A kábítószerrel történő visszaélés bűncselekményénél alapesetben öt évig terjedő szabadságvesztés szabható ki. Ez a büntett akkor állapítható meg, ha az illető kábítószerrel terheszt, előállít, tart, az országba behoz, kivisz, előállít, természet. A kábítószer kínálása, átadása, forgalomba hozatala, kereskedés esetén a törvény szigorúbb, kettőtől nyolc évig terjedő szabadságvesztést ír elő. Az „átadás” szóra külön felhívom a figyelmet. A lebukottak közül sokan azzal próbálnak védekezni, hogy ők nem kereskedtek a droggal, ingyen adtak belőle a barátjuknak. Nos, itt már ennyi is éppen „elég”. Ha valaki a társának ajándékba ad egy marihuánás cigarettát, vagy egy extasy tablettát, azzal el is követte a bűncselekményt, s ugyanúgy kettőtől nyolc évig terjedő börtön jár érte.

- *Hogyan lehet a drogok terjesztőit fülön csípni?*

- Roppant nehéz a kábítószeres ügyek felderítése. Hisz' ha belegondolunk: akinek betörnek a lakásába, netán elviszik az autóját vagy kirabolják, az esetek kilencven százalékában bemegegy a rendőrségre és feljelentést tesz. A kábítószeres ügyeknél viszont egyik félnek sem érdeke, hogy a rendőrség odamenjen. Sem annak, aki megveszi, sem annak, aki eladja. Ezért a jelenlegi eljárások számának mintegy százszorosa a lappangó bűncselekmény.

- *A fogyasztót mennyire büntetik meg?*

- Az új jogszabályok szerint az a drogfüggő személy, aki - kizárólag a saját szükségletei kielégítésére - kábítószerrel terheszt, előállít, megszerzi, vagy tart, két évig terjedő szabadságvesztéssel sújtandó. De a „vétkes” hathónapos gyógykezeléssel megválthatja a büntetését.

- *Jellemző-e az, hogy a drogosok fél éves gyógykezelés után gyógyultan távoznak?*

- Nem, nem. Ez a fél év igazán kevés. Egy függő személy elvonó kezelése legkevesebb egy év, de inkább két év. Jelenleg azt látjuk, hogy tízből kilencen rövid időn belül újból kábítószer-függővé válnak.

- *A fiataloknak honnan van pénzük ezekre a nagyon drága drogokra?*

- Egyesek olyan szülői háttérrel rendelkeznek, hogy annyi pénzt költhetnek, amennyit akarnak. Mások bűncselekményeket követnek el, hogy a szükséges pénzt megszerezzék. Sokan - fiúk és lányok is - prostitúcióval, illetve lopással szerzik meg az összeget. S vannak olyan „dílerok”, akik azért vállalják a kábítószer árusítását, hogy maguk is megkapják a napi adagjukat.

- *Bevallják, hogy a drogért követik el a bűncselekményeket?*

- Nem, nem... Pedig - miként a haláleseteknél - az összefüggés itt is kézenfekvő, de nálunk nem vezetnek róla nyilvántartást. Az Egyesült Államokban külön statisztika készül erről, amely azt mutatja, hogy a vagyon elleni bűncselekmények 70 százaléka összefüggésbe hozható a kábítószerrel. Mi is ezen az úton haladunk...

- *A szülő észreveszi-e, hogy a gyerek „hekábítózott”?*

- Nem igazán... Sok a csalóka jel. Ha a szülő a pénteki bulizás után szombaton délelőtt találkozik a gyerekével, s látja, hogy a csemetéje feldobott, puszi jobbról, puszi balról, akkor azt hiszi, hogy jaj, micsoda jó hatással van a diszkó a gyerekekre. Holott mindez „csupán” az extasy tablettá hatására jelentkező szeretetadás és szeretetelenség jele. A kábítószernek azonban van egy nagyon biztos jele: megváltozik a gyerek személyisége. Aki eddig zárkózott volt, csevegőbb lesz; aki

nyitottabb volt, elgondolkodóbbá válik; a gyermek baráti köre drasztikusan átalakul... Hiába vonjuk azonban kérdőre, a fiatal egyfolytában hazudik, hazudik, hazudik, mert tisztában van vele, hogy súlyos titkot hordoz, amelyet senkinek sem szabad elmondania. Ezt vegye is mindenki tudomásul. Ha a szülő a gyerek lába elé veti magát, ő akkor sem fogja bevallani, hogy elszívtam, bevettem a kábítószeret. Ezért, ha a papa vagy a mama észreveszi, hogy valami megváltozott, valami olyan furcsa... - akkor járjon gyorsan a végére. Ne áltassa magát azzal, hogy ilyesmi az ő gyerekével nem fordulhat elő. Mert mire feleszmél, már késői a bánat...

Jönnék a sárkányok!

S van, akinek máris késő... A balassagyarmati Dr. Kenessey Albert Kórház addiktológiai és rehabilitációs osztályán 1996-ban még csak három, tavaly viszont már tizenhét heroínfüggő személyt ápoltak. Jelenleg is kezelnek drogbetegeket - mondta *dr. Kadosa Ildikó*, az osztály főorvosa, aki szerint a „kábitósokkal” az egész társadalomnak kellene többet foglalkoznia. A sokat tapasztalt doktornő elmondta, hogy a 86 ágyas osztályon lenne mód a betegek gyógykezelésére, csakhogy nem jó, ha a kábítószeresek egyszerre háromnál többen vannak, mert nagyon nehéz őket elviselni.

- Amíg az alkoholbetegek dolgoznak, igyekeznek hasznossá tenni magukat - magyarázza a doktornő -, addig a kábítószeresek az égvilágon semmit nem csinálnak. Képtelenség őket bármivel is foglalkoztatni. Még az ágyat sem rakják rendbe maguk körül.

Hogyan lehet ezeket a teljesen antiszociális, elviselhetetlenné torzult szenvedélybetegeket kirántani ebből a helyzetükből?

- Idővel... A gyógyulás hosszas folyamat - folytatta a főorvosnő. - Szerencsére most is van egy pár, akik meggyógyultak nálam. Hogy miként jöttek rendbe? Nagyon sokat dolgoznak, nem érnek rá elmenni semmiféle drogvészélyes rendezvényre. Messzire elkerülik azt a közösséget, ahol megbetegedtek. Még a települést, a régi baráti körüket is „elfelejtették”. Nagyon meg akartak gyógyulni, és értelmes életcélt találtak maguknak. Talán ez a titka a sikernek. Pedig most már bevallom, hogy kettőjük közül az egyiket kilátástalannak hittem.

Csakhogy hiába gyógyulnak meg jó néhányan, máris jönnek utánuk mások...

A törvényi szigorításokról szólván *dr. Kadosa Ildikó* nem mindenben ért egyet a rendelettel.

- Az rendben van, hogy a droggereskedőket szigorúan meg kell büntetni - magyarázza. - Nem tartom azonban helyesnek, ha az egyszeri drogfogyasztót, aki elszív egy marihuánás cigarettát, máris büntetéssel fenyegetik. A szigorítások nyomán az a tragédia, hogy a fogyasztó majd nem meri magát kezeltetni, mert attól fél, hogy a szenvedélye kitudódik, s börtönbe csukják. A kábítószer-élvezőket igenis kezelni kell. Azt is el tudom képzelni, hogy elmekórtani alapon utalják be őket a kórházba. Ezek a gyerekek olyan bátran nyúlnak a különböző szerekhez, mintha csak limonádét innának, s nem tudják, mekkora veszélynek teszik ki magukat. Sokszor ugyanis olyan szereket szívnak magukba, amelyek súlyos pszichés elváltozásokat okozhatnak náluk. Az LSD használója erősen hallucinál. Sokszor azt hiszi, hogy szörnyek támadják, és örvöngésbe kezd. Aki amfetamint szed, sokszor hisztérikus rohamokban tör ki. Ilyenkor ezek az emberek súlyos veszélyt jelentenek önmagukra és a környezetükre, s az elmekóros tünetek sokszor évek múlva is visszajönnek. Gondoljanak bele abba is, hogy a herointól az ember akár egyszeri használat után is függővé válhat.

A varázsszó: a megelőzés

Hazánkban tavaly 72 drogambulancia volt, de csupán 12 foglalkozott közvetlenül kábítószer-fogyasztókkal, azaz nem is jut ilyen mindegyik megyébe. A rehabilitációs intézmények sincsenek külön helyzetben. Ma mintegy másfélszáz személy befogadására alkalmas utógondozó működik. (Alig egy ezreléke a szükségesnek?)

Mit kéne hát tenni? Valaki mondja már meg, miként védekezünk ez ellen a szörnyűség ellen!

- Nincs a világon olyan rendfenntartó szervezet - még az Egyesült Államokban sem -, amely fel tudná venni a harcot azzal a pénzzel és hatalommal szemben, amely a drogüzlet mögött áll - tárja szét a karját Medve Judit. - Azok a személyek, akik a kábítószer-előállítás és -forgalmazást irányítják, olykor egész országokat képesek megvásárolni. Ezért meggyőződés szerint átütő eredményt csak a kereslet drasztikus visszaszorítása révén érhetünk el. Ha a kereslet lecsökken, nem lesz kinek eladni a kábítószer.

Íme, elhangzott a varázsszó: a megelőzés! Ma már mindenki ezt ismételteti, sőt jobbrosszabb kísérleteknek is tanúi lehetünk. Az állam évente mintegy 1,7 milliárd forintot szán a prevencióra, ennek azonban csak töredékét fordíthatják kizárólag a drogra. Éppen ezért, a gépezet sem akar olajozottan működni. Ezt elismeri jószerével mindenki, az igazi tettek azonban továbbra is váratnak magukra, hiszen az érintett szervezetek egymással is képtelenek megegyezni.

- A megelőzés valójában csak átfogó társadalmi együttműködés révén lehetséges - folytatja Medve Judit. - Reméljük, hogy a készülő nemzeti drogstratégia révén végre mindez megvalósul. Megyénkben viszont sajátos helyzet alakult ki, hiszen itt a rendőrség kezdeményezésére, néhány évvel ezelőtt meghirdetett Nógrád Biztonságáért társadalmi program keretében alakult meg az a csoport, amely a munkát összehangolja. A rendőrség - a saját tennivalói mellett - összefogja az iskolaigazgatókat, az önkormányzatok ifjúságvédelmi, családvédelmi szolgálatának a munkatársait, az ifjúsággal foglalkozó egyesületeket, s mindenkit, aki részt vállal ebben a nehéz munkánkban.

- *Milyen programokkal álltak elő?*

- Nagy hangsúlyt fektetünk a DADA-programra (a négy betű jelentése: drog, AIDS, dohányzás, alkohol - a szerző), amely nem más, mint a rendőrség biztonságra nevelő iskolai programja. Ugyanis az általános iskolások személyiségében lehet kialakítani azt az attitűdöt, amelynek révén a gyerek 14 évesen - amikor nem vagyunk mellette és nem fogjuk a kezét - képes lesz elutasítani a kábítószer, a szeszes italt, a cigarettát. De sajnos kevés az olyan rendőrünk, aki mindezt oktatni tudja. Itt nagyon sokat segítenek a kortárs oktatók, ugyanis egy tizenkét éves gyereknél a mintát már a saját korosztálya szolgáltatja. A kortárs oktatók azok, akik minden nap ott vannak a veszélyeztetettek mellett. Ők tudnak hozzájuk számukra érthető nyelven szólni.

- *A gyerekeket felvilágosítják a kábítószer következményeiről?*

- Természetesen. Muszáj. Hiszen a tiltás nem jött be. Egy tizenkét éves gyerek már a társai véleményét fogadja el, nem a felnőttekét. Hiába mondja az anyuka, hogy ez tilos, ez veszélyes, a gyerek ettől nem fogja azt elutasítani. Csak akkor, ha saját ismeretei alapján magában dönti el, hogy én ebből a dologból nem kérek...

Csakhogy itt az a bökkenő, hogy a fiatalok jó része annyira individuum lett, annyira nem foglalkozik semmivel, hogy szinte megszólíthatatlan - magyarázza Juhász Gábor, hozzátéve: sajnós a szülőkkel is hasonló a helyzet...

Telek Ervin családgondozó szerint ráadásul a mai prevenciók tevékenység meglehetősen egyoldalú: arra szorítkozik, hogy a kábítószer megismertesse a lakossággal. Minél többet szavalunk a problémáról, annál nagyobb érdeklődést keltünk a szerek iránt. Az interneten már a teljes drogekatalógus látható, amellyel szinte étlapot szolgálnak fel a fiatalok számára. Eközben viszont kevés szó esik a szerfogyasztást előidéző társadalmi, szociológiai, pszichés okokról és azok megoldásáról.

Dr. Kadosa Ildikó szerint a kórházak nincsenek felkészülve a kábítószeresek fogadására. No, és a börtönök...?

Ráadásul a fekete leves - várhatóan - még csak most jön. De azért ne keseredjünk el: a drogproblémával más országokban is megtanultak együtt élni, derekasan harcolni ellene, és - talán egyszer győzni...

„A cél voltaképp mi is?” - kérdezhetnénk Madáchcsal. Nos, a fiatalokat távol kell tartani a kábítószerrel. Felvilágosítás, tájékoztatás, propaganda... - ezek a kulcsszavak.

- A gyerekeket elrettentő, felkavaró élményhez kell juttatni - hangsúlyozza *Hrabecz Gyula* alezredes, a megyei rendőr-főkapitányság osztályvezetője -, hadd döbbenjenek meg, hadd borzadjanak el a kábítószeresek rettenetes hatása és siralmas következményei láttán. Hátha bekövetkezik az a hétköznapi csoda, hogy a megkísértett ifjú ember a veszedelmes kilátásokkal szembeesülve, a döntő pillanatban tényleg visszarántja a kezét, amikor nyújtják felé a kábítószer...

Addig is azonban, biztos, ami biztos, buli után nézzük mi is bele mélyebben „szemünk fényének” a szemébe...!

Kijózanítóba a részeges Nógráddal!?

A kábítószerrel talán szelídebb szenvedélybetegségnek hisszük az alkoholizmust. Az ital rabságában azonban szűkebb pátriánkban is hatványozottan több ember sínylődik. Döbbenetes, hihetetlen, siralmas, ám higgyük el, így igaz: Nógrádban minden harmadik embernek gondja van az itallal. A lakosság jóval több, mint tíz százaléka kifejezetten szenvedélybeteg. De éppenséggel úgy is mondhatnánk, hogy szűkebb hazánk a harmincezer részeges ember megyéje. Nem beszélve az egyéb pusztító szenvedélyek áldozatairól. Egyikük ezúttal nyíltan feltárja gondját-baját. Időről időre szeretne visszafordulni a pokol tornácáról. Többkevesebb sikerrel. Amiről beszél, az egyszerű ember számára megdöbbentő...

*

Az alkohol öl, butít és nyomorba dönt - szoktunk tréfálkozni egy-egy görbe este után. Pedig nem hülyeség. Íme, egy történet. Emberünk alacsony, mokány, negyvenéves férfi az egyik nógrádi faluból. Már évek óta nyugdíjas. Az idegei nem bírták a gyűrődést. Piál(t), de nem csak úgy egyszerűen, hanem amúgy istenesen, emberesen. De ha törik, ha szakad, meg akar gyógyulni. S most már hallgassuk a „pokol” krónikását.

Emberünk először arról beszél, hogyan lehet két deci bortól kis híján meghalni.

- Este vittek be a pszichiátriai osztályra. Aznap csupán két deci fehérbort ittam, de akkor már annyira elhatalmasodott rajtam az idegbaj és az alkoholbetegség, hogy ettől a kevéstől is teljesen kikészültem - meséli emberünk, nevezzük őt Károlynak. - A kórházban a doktor utólag elmondta: azt hitte, nem élem meg a másnapot.

Lássuk, ez a férfiú miért lett alkoholista.

- Nagyon sokat dolgoztam: Nem volt szombatom, vasárnapom. Kelltem a pénz. Egyre jobban elfáradtam, s a pohár alján kerestem a gyógyírt. Egyre többet ittam. Tönkrementem. A kórházban többször is helyrebillentettek, de mindig visszaestem. Egy hónappal ezelőtt is ott tartottam már, hogy naponta orra estem az utcán. Képzeljék el azt az autóvezetőt, aki miattam került volna bajba, ha keresztülmegy rajtam. Nem beszélve rólam...

Emberünk arról szól, hogy gőzös fejjel rémeket látott.

- Egyik délelőtt rászántam magam, hogy elmenjek a háziorvoshoz. Mint említettem, csupán két deci bor volt bennem. De szédelegtem, szét akart robbanni a fejem. A doktornőt megkértem: segítsen, mert nem bírom tovább. Adott egy vénás injekciót, de - mint később kiderült - ez nem sokat használt. Hazabotorkáltam, de ebédkor csak forgott a számban a nokedli. Cigiztem, járkáltam, de bent sem, kint sem éreztem jól magam. Néztem a tévét, de ahhoz sem volt türelmem. Nagyon beteg lettem. Lepihentem, s estefelé már rémeket láttam. Szóltam anyámnak, hogy hívja az ügyeletes orvost. Remegett a kezem és a lábam.

Kérte, vitessék el, nehogy otthon hülyeségeket csináljon.

- Megérkezett a doktor, s elmondtam neki: be akarok kerülni a kórházba, nehogy itthon valamilyen hülyeséget csináljak. Megvizsgált, majd kihívta a mentőt. Beszállítottak a kórházba. A lépcsőn már alig bírtam felbotorkálni. Gyengeség, egyensúlyzavar, remegés, emlékezetkiesés vett erőt rajtam. Szét akart szakadni a fejem. Lefürdettek, injekciót, infúziót kaptam. Másnap már nem gyötörtek rémlátomások. Csak mellettem, a megfigyelőben horkoltak, hörögtek a nálam is súlyosabb betegek.

Arról, hogyan szembesült önmaga rosszabbik énjével.

- Már egy hete feküdtem a legsúlyosabb betegek között, a figyelőben. Behoztak egy piás férfit, éppen a szomszéd ágyra tették. A szerencsétlent infúziózták, injekciózták. Csövek erdeje állt ki belőle. Szívógéppel szedték ki a testéből a váladékot, hogy meg ne fulladjon. A fickó úgy horkolt, hogy szinte beleremegtek a falak. Nem is horkolás volt ez, hanem halálhörögés. Eszméletlen állapotban feküdt. Nem tudtam elaludni. Kimentem a folyosóra, cigarettáztam és gondolkodtam. Hm, ilyen lennék én is...? Közben behoztak egy újabb fickót. Hordágyon érkezett a „szállítmány”, ájultan, részegen. Velem egykorú lehetett. Végignéztam önmagamon. Így néztél ki te is, ilyen voltál te is! Legszívesebben elsüllyedtem volna szégyenemben. Visszafeküdtem, de altató ide, altató oda, csak forgolódtam. Kisvártatva újabb legényt hoztak. Lekezelték, de a fiú akadémuskodott. Nagy nehezen lefektették, de felkelt, kijött. Beszédbe elegyedtünk, de akadozott a nyelve a sok piától. A szobából kihallatszott a hörögés, horkolás, kínlódás. Valaki ordított. Állítólag én is így ordítottam... Pedig világ életemben szelíd, békés ember voltam.

Végül a nagy piás - saját kárán tanulva - így óvja embertársait az ivásztatól:

- Nos, emberek, lehet választani. A kemény, nagy pialások roncsolják az agyat, a májat, az idegrendszert, a vesét, a gyomrot, a szívet. Az önrombolás után nagyon meg kell küzdenünk, hogy ismét talpra tudjunk állni. Az ünnepi mulatozások közben egy-egy percre gondoljunk erre is.

Minden harmadik ember erősen iszik

Nem túlzás azt állítani, hogy Nógrádban ma minden harmadik embernek problémája van az itallal - tudjuk meg dr. Kadosa Ildikótól, a balassagyarmati kórház addiktológiai főorvosától. - A hivatalos adatok szerint a megyében élők 10 százaléka alkoholbeteg. Ám a májzsugorban elhunytak száma alapján ez az arány még magasabbnak tűnik: a 223 ezer lakosú Nógrádban 29 ezer alkoholbeteg lehet. Nem beszélve a többi pusztító szenvedély rabjairól és áldozatairól.

A döbbenetes viszonyokat elsősorban Nógrád elmaradottsága, a rettentően nehéz életkörülmények okozzák - magyarázza a főorvos asszony. Nógrád a gazdaság teljesítményében utolsó helyen kullog az országban. A munkanélküliségben viszont kibéreltük a dobogós helyezést... Ebben a kilátástalanságban sokan nyúlnak a pohárhoz. Sajnos a halálozásban is eléggé élen járunk.

Alkalom szüli az ivást - tartja a mondás. Márpedig Nógrádban meglehetősen sok hely akad, ahol leöblíthetjük a kiszáradt torkunkat. A megyében több mint 600 italmérő vendéglátóhelyet számoltak össze. Ehhez még adjuk hozzá a mérhetetlen mennyiségű, otthoni „boszorkánykonyhákban” összepancsolt italféleségeket és a megannyi „virágzó” bögrecsárdát. Ha a szűkebb hazánkban elfogyasztott italt összeöntenénk, meglehet, hogy az egész megyét „tengerár” sodorná el...

Az emberfiát furdalja a kíváncsiság: vajon kik isznak leginkább; milyen társadalmi körzéből, milyen szociológiaiag behatárolható rétegből kerül ki a rengeteg alkoholista?

- Mindenhonnan! - közli lakonikusan dr. Kadosa Ildikó. - Többségben vannak az alacsony iskolázottságúak, ám ez főképpen a férfiakra vonatkozik. A nőknél viszont zömmel a magasabb képzettségűek nyúlnak a pohár után. Betegségük szerepkonfliktusból fakad: a hölgy szeretne sikeresen helytállni mind a családi életben, mind a munkahelyen, ám ez sokszor felőrli az összes energiáját. Az értelmiségi nőket a negyvenes éveikbe lépve fenyegeti a legnagyobb veszély. Addigra sokan csalódnak, elfásulnak. A gyerekek is kikerülnek a családból, s egyszerre üres lesz a fészek. Sokszor a házasságuk is tönkremegy a szüntelen öröldsében. Igaz, az iskolázott férfiak közül is sokan kerülnek be az osztályunkra. Előfordult, hogy egyszerre hét mérnököt ápolunk, de jöttek tanárok, orvosok, állatorvosok is. A felelős beosztású embereket kikészíti az állandó stressz és konfliktus.

Nézzünk most már néhány nógrádi számadatot is. Nos, talán meglepődik a nyájas olvasó, de a statisztikák szerint az utóbbi években sokhelyütt drasztikusan csökkent az alkoholbetegek száma. A látszat azonban csal, hiszen megváltoztak a jogszabályok, megszűntek a kötelező alkoholelvonók, és az ital rabjait sokszor az idegosztályon, vagy belgyógyászati betegségekkel ápolják.

Tavaly Salgótarjánban 225, Pásztón 267, Balassagyarmaton 1221 beteget gondoztak. No, nem azért, mert az Ipoly-partján ennyivel többen innának, hanem mert ott van a megyei szakosodott kórházi osztály.

Nos, már helyben is vagyunk.

A balassagyarmati Dr. Kenessey Albert Kórház addiktológiai és rehabilitációs osztályán 86 ágyon ápolják a különféle szenvedélybetegek rabjait. Odabent élénk közösségi élet zajlik. Az ápoltak rendszeres és célszerű foglalkoztatása jó lehetőség arra, hogy

a betegeket eltávolítsák a szenvedélyüktől, és visszavezessék őket az élet normális medrébe. Ezt a törekvést segíti elő az éjszakai szállás és nappali foglalkoztató is, melyről a főorvos asszony nem tagadja: régi álma teljesült be ezzel. A létesítmény olyan embereket vár, akik már meggyógyultak, de még nem tudtak igazán visszailleszkedni a társadalomba.

A foglalkoztató szerepe azért fontos, mert sokan amiatt esnek vissza az italozásba, hogy nap közben csak sodródnak jobbra-balra, nem tudják kivel megbeszélni a problémáikat, ezért újra a kocsmában keresnek társaságot.

A gyarmati kórház mellett már a salgótarjáni és a pásztoi ideggondozóban is ellátják az alkoholbetegeket. A ludányhalászi elmeszociális otthonban is 50 férőhelyen szenvedélybetegeket helyeznek el. Gondot okoz, hogy nincs a környéken elegendő szakember. Jellemző, hogy az egyik leginkább alkohol sújtotta megyében, a 223 ezer lakosú Nógrádban mindössze négy orvos foglalkozik a betegekkel.

Sajnos, hiába gyógyulnak meg időről időre jó néhányan, máris jönnek utánuk mások. A főorvos asszony sóhajtva meséli: nap mint nap azzal szembesül, hogy a rettenetes népbetegség immár nemzedékről nemzedékre száll. Azok közül, akik ma ott fekszenek az osztályon, néhányuknak már az apját is dr. Kadosa Ildikó kezelte. A rémisztő fejlemények láttán sokan a háziorvosokat is kárhoztatják, mondván, hogy nem juttatják idejében kórházba az alkoholbeteget. A doktorok viszont amiatt dohognak, hogy ők zömmel csak akkor látják a szegény párát, amikor ahhoz istenigazából már papot és kántort kellett volna hívni.

Egyelőre nincs menekvés. A pusztító szenvedélynek nevezett istencsapása egyre bőszebben szedi áldozatait. Sokat beszélünk a megelőzésről, de eközben semmi számottevő fejlemény nem történik. Mind több fiatal ember távozik teljesen értelmetlenül az árnyékvilágból. Nincs munkájuk, ezért egész nap a kocsmában ülnek, a legrosszabb italokat vedelik, s ebbe sokan néhány hónap alatt belehalnak...

*

Emberünk, Károly mindenesetre már jobban érzi magát. Nap közben a zárt osztályról néha kiengedik a városba. Hosszadalmas út vezet vissza a „pokolból”. S ő szeretné ezt végigjárni. Hátha sikerül neki. Hátha neki sikerül...

Sulyok László

Szellemi restség – vagy amit akartok

Amikor megírtam *A Nógrád gazda (rendszer) váltása, avagy mi történt a megyei sajtóban tíz évvel ezelőtt?* című emlékező írásomat, pontosan tudtam, mire vállalkozom, azt viszont álmodni sem mertem, hogy ennyire visszhangtalan marad. A *Palócföld* szerkesztősége is érezte a lehetőséget, itt az alkalom, hogy kibeszéljük magunkat egy nagy port vert privatizáció ürügyén, és szólásra biztató pár sort írtak hát hozzá. Mindhiába. Egyedül *Bozó Gyula* vette a fáradságot, és gondolta végig a megidézett közelmúltat, illetve mindazt, ami eszmét, érzelmet benne az írás ébresztett; egyedül ő vállalta a folyóirat nyilvánossága előtt a véleményét.

„Azért írok, mert szerintem Sulyok László cikke roppant időszerű... elemzései, megállapításai továbbgondolásra inspirálnak” - írja hozzászólásában úgy, ahogyan magam is véltem. Amikor tehát elismeréssel adózom pro és kontra kiállításáért, egyszersmind szomorúsággal veszem tudomásul, mára csaknem kiveszett belőlünk - több más jó tulajdonsággal együtt - a nyilvános vitatkozás szelleme. Gondolatainkat, mint régen, gondosan rejtegetjük. Újra favorizáljuk a rendszerváltás előtti évtizedekben oly népszerű, fehér asztal melletti baráti politizálást, kocsmai beszélgetéseket. Pedig jól tudjuk mindannyian, kiscsoportos dohogással vagy magányos berzenkedéssel sokra nem megyünk, abból javítás, jobbulás ritkán születik.

A feladatot és a módszert illetően - azért is idéztem - *Bozó Gyuláéval* azonos a véleményem. Valóban beszélnünk kell arról, mi történt itt és velünk tíz-tizegynehány évvel ezelőtt, honnan indultunk és hová jutottunk, cselekvéseinknek mi volt a haszna. Ezekről beszélnünk kell még akkor is, ha nincs az eseményekre kellő időbeli rálátásunk, és az ítéleteinkben netán tévedünk. S ezt a számvetést valóban nem csinálhatja meg egy vagy két ember. A fogyóiratnál is ezért tervezték a vitát. Ráadásul jómagam, mindenkor demokratikusan gondolkodó-viselkedő emberként, soha nem hittem azt, hogy mindenben és száz százalékig nekem van igazam. A tényeknek, a belátható, okos érveknek - s ezt gyakran gyengeségnek értelmezik - mindig hagyom magam meggyőzni. Így tettem volna ezúttal is. Annyit azonban le kell szögezmem, a félreértések elkerülése végett: írásomban nem hazudtam, abból az újságírói-főszerkesztői szék-ből én úgy láttam a történeteket, ahogyan emlékezetem bugyraiból előbányásztam.

Vitapartnerem szerint fogalmazásomban elvertem a port mindazon, amiről azt gondoltam, hogy el kell verni. Öszintén mondom: erre egyetlen pillanatig sem gondoltam. Ez egész

habitusommal ellenkezik. Ámbár Bozó Gyula sem határozott az állításában, mert az elveri igét idézőjelbe teszi, noha mégiscsak leírja (talán mert rosszul esik neki olvasni a bírálatot). De hát miért is verném el a port Leninen, az újság redakcióján, a „Lenin-hegyen”, az MSZMP vezetőin, meg amit még említ, amikor már túl vagyunk mindenén, és azt annyiszor megtehettem már bárki következmény nélkül a korábbi esztendőkből. Én egyszerűen csak leírtam, amire emlékszem, tényszerűen, a saját látószögemből. S ha ez a kritikus szembenézés elporolás, akkor az se nem erőnyem, se nem hibám, kifejezetten a kor következménye. A történelem ítélkezett. Számos tett, ami akkor általános volt és dicséretesnek, netán kitüntetésre méltónak minősült, mára pontosan az ellenkezőjére fordult. Ezzel szembe kellene nézni sok régi-mai közéleti embernek, munkahelyi vezetőnek.

Példaként említhetem ismét az „ellenforradalmi” Habán-ügyet. Más esetekkel együtt azért elevenítettem fel, mert írásom elején azt tartottam fontosnak felismertetni az olvasóval, hogy - bárki gondolja is másképp, főként itt, a nógrádi iparmedencében - igenis szükség volt a rendszerváltoztatásra (tudatosan használom ezt a „cselekvő” fogalmat, nem pedig a rendszerváltozást). Szándékom szerint a történetek ismeretében lesz teljesen egyértelmű és végérvényesen világos az olvasóban, hogy 1990 elején nekünk, akik a megyei pártlapnál dolgoztunk, cselekednünk kellett, meg kellett szabadulnunk régi politikai kötöttségeinktől, ha eleget kívántunk tenni az új korszak elvárásainak.

Számunkra a kívánatos jövőt abban a politikai, gazdasági helyzetben az Axel Springer Magyarország jelentette. Hogy aztán ez mennyire bizonyult tényleges szabadulásnak, mennyire szolgálta az új szellem kibontakozását, vagy hogyan járult hozzá később a tömegtájékoztatás helyi visszarendeződséhez és újbóli monopolizálódásához, az külön tanulmány és vita tárgya lehetne. Megírását magam is fontosnak tartom, jól tudva, hogy az a mostaninál is nehezebb, kockázatosabb vállalkozás lenne; s elgondolom, ha most ilyen nyomasztó a hallgatás, milyen lenne akkor.

S ezzel elérkeztünk egy újabb izgalmas témához, amelynél vitapartnerem is szívesen elidőz: mi lett a rendszerváltás eufóriájából? Csalódtam - csalódtunk? Kijózanodtunk; illúzióinkat veszítettük; s most gyötör a „rideg valóság”?

Nem árulok zsákbamacskát (életem nagy részét amúgy is bújócskázva éltem), kimondom: kijózanodtam... Annak idején nagyon hittem a rendszerváltozásban. Lehetett. Csupa nagyszerű dologról volt szó. Tisztább-látásom valahogyan hasonlít apáink „látásjavulásához”. Ők is hittek a világégés utáni új életben, aztán a sztálini Szovjetuniótól (nyugati aszszisztenciával) egy ízig-vérig megrontott szocializmust kaptak. Ezt persze magam is csak utólag fogom fel így, mert benne élve csak a hitemet növesztgettem, noha a zsigereimben éreztem valami furcsa rosszat kamaszkoromtól kezdve, azután hogy 1956-ban Nagybátony utcáin borzongva láttam a „testvéri” szovjet tankok magabiztos felvonulását... Szóval csalódtunk... Most is. A rendszerváltozaskor szociális piacgazdaságról beszélünk, most pedig valami globalizációt emlegetnek. Gyönyörű szavak, sanyarú valóság környezetemben. Annak is, aki tisztességesen dolgozik... Az ügyeskedőnek viszont nem valószínű...

„Kísértet járja be Európát”, a manipuláció kísértete. A ma emberének igencsak nehéz eldöntenie, mi az igaz és mi a propaganda, ki a jó és ki a rossz. Egyelőre mintha mi is úgy jártunk volna a kapitalizmussal, mint elődeink a szocializmussal. Nagyon „sajátos” rendszert építettünk ki. Jelenkori viszonyaink egyes elemei - mint a „puha diktatúra”-ban - korlátozzák

a demokrácia érvényesülését, elvágják az éltető helyi gyökereket, semmi közük a szerves fejlődéshez. Emberek nosztalgiáznak, százezrek állítanak vissza a kádárkori állapotokat. A legkiábrándultabbak szerint csöbörből vödörbe kerültünk. De százszor inkább ez a vödör, akármilyen lyukas is! Ezt a vödört rendszeren ki lehet foltozni. Éppen ezért néhány kínzó-kínos kérdést jegyzek le ide, elgondolkozásra: kiknek az érdeke, hogy az egypárti diktatúra sokak szemében kívánatosabb a többpárti demokráciánál? Miért hagyjuk elfelejtetni a szociális piacgazdaságot? A monopóliumok hatalma mellett hogyan valósulhat meg a szólásszabadság, az esélyegyenlőség?

Egyetértek Bozó Gyulával: harc van, elsősorban a birtoklásért, s időszerű lenne az új társadalmi és szociális konszenzus megteremtése.

Végül előveszem az elején elvarrt szálát: miért nem bontakozott ki a témáról pezsgő véleménycsere? Mert kerek, lezárta a dolgozatom? Aligha. Válaszkísérleteim csak feltételezések. Először a félelem ugrik be. De ezt a gondolatot felejtjük el gyorsan! Bibó István ugyanis helyesen definiálta a többpárti parlamentarizmust: demokrácia az, hogy nem félünk - nálunk pedig demokrácia van. Mi végre takargatjuk hát még mindig a véleményünket! Kényelemszeretből? Helyezkedési kényszerből? A főnökeink iránti alázatból?... Ki tudja?... Mert a szellemi restségre még csak gondolni sem merek.

Kovács Bodor Sándor fotója

Dukay Nagy Ádám

Mélyről az álomig

Salgótarján belvárosa, negyedik emeleti panel. Bizonygathatnám, hogy *Kovács Bódor Sándor* független filmmel, fotográfussal ketten beszélgetünk, de nem volna teljesen igaz. Több tucat film, sok ezer fotó van mögötte és egész életéből, munkáiból folyamatosan ki-kiszól valaki. Intenek néhányan, na nem szomorkásan, csak úgy, ahogy mondjuk faluhelyeken szoktak még az idegennek is. A roletták leengedve, így jobban látni a lehalkított televízió képernyőjét – Hegedűs Morgan beszél csöndesen a róla készült portréfilmben (tíz éves fölvételek, halála előtt néhány hónappal) –, pilzeniket iszogattunk. Megvolt az elképzelésem, de most sem az igazi, így inkább csak kérdezek. Semmit nem kapott az élettől ajándékba és a kérdezés az ő műfaja is: komolyan veszi, tudom.

– *Az életrajzodban viszonylag későn jelenik meg, hogy a fotózással egyáltalán elkezdtél foglalkozni. Olyasmi utalás pedig, „hogy már gyerekkoromban, amikor az első gépemet megkaptam...” tulajdonképpen nincs is.*

– Igen, hát, nem volt fényképezőgépem, szegények voltunk, de, ha visszagondolok, én akkor nem is tudtam, milyen irányba induljak. Igazából ezt az ember nem mondja ki, még maga előtt sem – vagy maga előtt pláne nem –, de nekem tényleg még a gondolataim se tévedtek erre a területre. Arra emlékszem, hogy éreztem: egy kicsit másképpen látom a világot, mint a többiek, noha nem tudtam, hogy ez miből ered. Arra végképp nem gondoltam, hogy a művészet egyáltalán... Azt, hogy hajlamom lenne a dologra, adottságom lenne hozzá, soha nem is mertem megfogalmazni. Azt tudtam, hogy valami módon másképp kellene élnem az életem, mint ahogy éppen akkor éltem. Szakmunkásképző intézetbe jártam, az pedig sok mindenről szól, csak nem a művészetről – az irodalom tankönyv is hetedrangú volt –, tehát, hogy én bármiféle alkotómunkával kapcsolatba kerülök, ennek az esélye iszonyú kicsi volt.

Előzmény: Interjúk: Czinke Ferencsel. Réti Zoltánnal, Orosz Istvánnal, Mészáros Erzsébettel, Erdei Sándorral, Antal Andrásossal. Csemenczy Zoltánnal, Cene gál Istvánnal, Gelencsér Jánossal (Palócföld 1999/3. szám), Paróczai Péterrel (Palócföld 2000/1. szám. Sorozatunkat folytatjuk (a szerk.).

– *Mikor volt az első tetten érhető pillanat? Amikor azt mondtad, hogy lépni kell?*

– Ez egy tartósabb állapot volt. Fiatal korában az ember sokat csavarog, és én is minden nap a város utcáin lógtam, mert egy ilyen suliban nem kellett sokat tanulni és egyszerűen minimális energiákkal tudtam haladni. Lehet, hogy ezért viszonylag hamar kezdtem el olyasmiket olvasni, amik nem feltétlenül családi indítatásból következtek, mert a szüleim nem olvastak olyan típusú regényeket, irodalmat... Én tizenhét éves koromban rendszeresen olvastam az *Élet és Irodalmat*, anélkül, hogy nekem bárki is mondta volna, hogy ez jó. Tehát senki nem volt, aki vezessen ebbe az irányba. Egyszerűen reggeliztünk a műhelyben és én az előző heti *ÉS*-t olvastam; tehát ez egy tanulási szakasznak nevezhető, mert nagyon más akartam lenni. Nem azért, mert lenéztem volna a munkásokat, hiszen én is egy voltam közülük, tehát ez furcsa is lett volna, de egyszerűen annyira más érdekelt, mint őket és ezt ilyen megnyilvánulásaimban lehetett tetten érni. Nagy elánnal rajzolgattam például, szerintem egyébként az átlagosnál gyengébb képességekkel. Ez azonban jó volt arra, hogy egy-egy rajz után elterveztem: másnap mit akarok megcsinálni és aztán semmihez nem tudtam kezdeni, mert teljesen nullán voltam. Akkor tapasztaltam először, hogy: „Ez ilyen dolog? Néha megy, néha nem?” Abszolút magamtól éreztem rá tehát ennek az ízére. A rajz aztán elmaradt, a sereg után azt hiszem véglegesen.

– *Az esetlen párhuzam – ahogyan Hegedűs Morgan fogalmazott az imént, hogy: „az egyik legfontosabb dolog a szabadság” – , hogy te valamiképpen már afelé mozdultál?*

– Figyelj, következő ez az életézés. Amikor az ember fizikai munkát végez egy gyárban – én mondjuk nagyon sokat hegesztettem abban az időben –, akkor arra gondoltam: oké, én most „rabszolga” vagyok, és muszáj csinálnom valamit, amit ugyanúgy szeretek, vagy nem szeretek, mint bármelyik munkatársam, kettőkor letelik, onnantól szabad vagyok és azt csinállok, amit akarok. Ezt naponta erősítettem magamban, ugyanakkor nem tudtam magam szabadnak érezni, mert ez a taposómalom iszonyatos lélekölés és hajnal negyed hatkor mindig arra gondoltam: vajon meddig kell ezt még csinálnom? Lesz-e olyan része az életemnek, hogy nem kell ezt a rettenetes élményt – amit a reggeli óracsörgés jelentett – újra és újra megélnem? Mert, amikor kijössz a gyárból, akkor még nem vagy szabad. Ez nem ilyen!

– *Érdekes, hogy ezt mondd, mert akkor még volt egy olyan értelmiségi réteg, amelyik mondjuk éppen gyárakba kényszerült és ők úgy emlékeznek erre, hogy amikor kijöttek az üzemből onnantól kezdve tiszta fejjel tudtak dolgozni.*

– Nem tudom. Én túl sokat csináltam, azt gondolom. Lehet, hogy kalandnak nem rossz a dolog. Én ebbe beleszülettem. Volt egy nagyon jó barátom, tizennyolc-tizenkilenc éves koromban és jellemző lesz, amit mondok. Kovács Endrének hívták, Budapestről érkezett, a Közgazdasági Egyetemen végzett és főelőadó volt ... Nemcsak azért volt ő intellektuel, mert egyetemet végzett, hanem, mert eleve benne volt abban az életformában. Mindenkit ismert, akik az ellenzéki mozgalomban részt vettek, tudott egy csomó olyan emberről, akiket demonstrációik miatt börtönbe csuktak, holott ő távol állt ettől, mégis a világot egészen más szemmel látta. Tudott mindent, hogy mit kell elolvasni, mi az, ami egyáltalán elérhető és érdekes... Nagyon sok mindent tőle tanultam meg, sokáig voltunk a barátok. Később el kellett innen mennie, mert rosszul érezte magát Salgótarjánban, tehát nem üldözték el a munkahelyéről, vagy hasonló, egyszerűen annyira nem jól érezte magát, annyira kilógott. Ez egy nagyon fontos kapcsolat volt az életemben. Neki írtam azt egyszer – sokáig leveleztünk –, hogy nagyon szeret-

ném kipróbálni magam: mire lennék képes, ha nem kellene dolgoznom? Tehát, ha mondjuk egy fél évet megfinanszírozna nekem valaki.

– *Fölvetted egy ösztöndíj lehetőségét...*

– Igen, igen. Na, most '75-ben vagyunk... Mert arra gondoltam, hogy akkor talán kiderülne, van-e tehetségem valamihez. Mivel azonban ezt a munkát végeztem, úgy éreztem, hogy nem tud felszínre kerülni az esetleg meglévő tehetségem. Ez persze így nevetséges. A Morganra mondta *Földi Péter*, hogy az igazán tehetséges ember a bányából is kitör, tehát a föld alól is... és a Morgan erre abszolút példa: bányász is volt, és iszonyú „mélyen” volt, de annyira erős volt az elhatározottsága, hogy sikerült. Nyilván, ha nekem akkor azt a fél évet valaki „megszavazza”, kvázi megfinanszírozza, semmiféle produktumot nem tudtam volna létrehozni. A rajzolás, ugye, elmaradt, az íráshoz sem volt érzékem, tehát ott álltam: akkor mit tud az ember csinálni? Mert technikailag még annyira odébb volt, hogy én fényképezőgépet vegyek a kezembe.

– *Mikor kezdődött igazán?*

– Te, ez úgy kezdődött, hogy 1981-ben kerültem a Nógrádi Történeti Múzeumhoz, harmadrangú műszaki embernek és ott volt fotólabor és én érdeklődni kezdtem a *Buda Lacinál*, hogy „hát, itt lehetne képeket csinálni...?”, ő meg mondta: „persze...” Akkor én ezerrel nekiestem, ő adott gépet, anyagot és vadul elkezdtem fotózni.

– *Elkezdted kanalizni azt, ami addig kimaradt?*

– Úgy gondoltam, hogy ez is egy olyan forma, hogy ha tehetséges vagy, annak ki kell derülnie. Akkoriban az anyag még nem számított és naponta vagy húsz harmincszor-negyvenes képet lenagytítottam, mert ebbe akkor az is belefért. Egy idő után aztán szóltam a Lacinak, hogy én be szeretnék menni a Nógrád Megyei Fotóklubba, szervezze már ezt meg nekem. Akkor még képem nem volt kész, de azt mondta, hogy rendben, mindenesetre, amikor az első munkáimat elkészítettem, be sem mertem menni. Akkor még létezett ez a negyedéves pályázat és mindenki mögött volt valamilyen háttér, vagy, ha nem, a Klub biztosított neki anyagot, mert még jutott rá. Ha valakinek volt valamennyi ambíciója, akkoriban kiélhette azt. Én, amikor az első képeimmel elkészültem Budának mondtam, hogy ugyan vigye már be. A zsűrizés úgy zajlott, hogy az összes képet kiszórták középre, összekeverték és a zsűri azt mondta „ez, meg ez, meg ez...” Így nyertem az első díjaimat, ezeken a negyedéves megyei pályázatokon, tehát engem akkor gyorsan fölfedeztek.

– *Mik voltak az első meghatározó témáid?*

– Nem volt ilyen. Azt tudom, hogy embereket nem mertem fotózni.

– *Arra gondoltam, hogy ezzel a '81-es múzeumos váltással elindultál úgymond „kifelé” ebből az élethől. Na most, az első időszak azzal indult, hogy elkezdted habzsolni magát a fényképezést, tehát egyáltalán meglett az, ami hiányzott.*

– Abszolút. De már az is, hogy kimentem ebédelni a Kővárba, az nekem olyan szabadság-élmény volt, mint valakinek, aki Magyarországról először elmehet Párizsba. Az érzés ugyanaz lehetett, mert ezt nem lehet fokozni, vagy benned van, vagy nem ... és én ott kajálhatok. Ez egy hihetetlen dolog volt. Ehhez társultak olyan dolgok, hogy nem kellett piszkos ruhában lennem napi nyolc-kilenc órát. Ezek apró dolgok, de iszonyú nagy élmény valakinek, aki – huszonhat éves voltam akkor – addig munkás volt. És emellett ott volt ez a lehetőség, hogy ha valamivel ki tudom magam fejezni, akkor az a fotó.

– *Nem tudom pontosan beazonosítani az időpontot – még munkáidat ismerve sem –, de utána mégiscsak elkezdted az emberek, az elesettebbek felé fordulni. Nem arra gondolok, hogy ha valaki munkás, vagy mondjuk cigány származású akkor eleve elesett, egyszerűen azok felé, akik nem föltétlenül azt csinálják, amit szeretnének, tehát nem abban a helyzetben vannak, amire predesztinálva volnának. Hogy később elkezdted tanulni, annak mi volt az oka? A kezdeti extatikus lebegésből kijózanodtál és elkezdted úgymond „visszafele” tekinteni azokra, akikkel addig nap mint nap együtt élted az életed?*

– Ezt soha nem gondoltam végig. A múzeumban próbálták nekem megmagyarázni, hogy mi a munkáslét... Nem így direktben, de népművelők, muzeológusok úgy boncolgatták a munkás-öntudatot, hogy én lestem rájuk és azt láttam: ezeknek fogalmuk nincs róla. Nézd, az hogy munkás vagy, az azt jelenti, hogy a munkával töltött idő döntő többségében valakikkel együtt dolgozol, rá vagy szorulva, ő pedig terád, tehát ez egy testvéri közösség. Ha valakivel nem vagy jóban, azzal nem tudsz együtt dolgozni, az „halál...” Más az, hogy munka után a kocsmában kikezdek másokat, akik épp’ nem voltak ott, de ez majdnemhogy járulékos része a közös munkának, az, hogy időnként leszólunk valakit. Mégis, egy sokkal szorosabb együttlétet igényelt az a munka, mint mondjuk a múzeumi. Azt akarom ezzel mondani, hogy bennem nagyon mélyen bennem volt, milyenek ezek az emberek, hogy ők semmivel nem rosszabbak tőlem. Nekem a szüleim is munkásemberek voltak, tehát anyai és apai ágon is paraszti, vagy ahhoz közeli munkát végeztek. Az anyai nagyszüleim vincellérek voltak, ami talán egy fokkal „különb”, mint földet túrni... A lényeg, hogy én nem visszafordultam feléjük, nekem ez természetes közelem volt.

– *Igen, de azt mondtad, hogy az első időben nem mertél embereket fotózni. Tehát az, hogy szakmáddá, hivatásoddá lett mindez, irányított-e mégis feléjük? Mert ezek szerint volt benned dac: ne akarják már neked megmondani, mi a munkáslét.*

– Nyilván, persze. Hogy is mondjam, a frusztráltság az egy alapélmény annak, aki mélyről jön, vagy üzemben dolgozik – nem mondom, persze, hogy mindenkinek –, de valahol mindenkiben benne van az, hogy nem vagy elég jó, nem vitted elég sokra. Először azt gondoltam, hogy ez belőlünk ered, egyáltalán az, hogy mire visszük. Ez nagyon naiv megközelítése a dolgoknak, de én sokáig azt gondoltam, hogy ez ezen múlik és csak nagyon felnőtt fejjel kezdtem a világot másképpen látni. Ilyen szempontból mondjuk a politika sem érintett meg, megmaradtam olyan szinten, amit hallottam tőlem okosabb emberektől. Nyilvánvalóan engem sokkal inkább az a világ érdekelt, ami bennem élt és ami körülvett. Tehát a fotózásnál az első számú szempont, hogy a világnak egy olyan szeletét mutassam meg, amit más nem úgy tud, vagy nem ad egy többletet annak a leképezett dolognak. Ilyen szempontból ezek a fotók nagyon hüen jellemeznek engem, függetlenül attól, hogy esetleg tíz év különbséggel készültek. Arról van szó, hogy ez az én világom – tehát ez egy belső kép kivetülése. Ezt nem én találtam ki, mégis nagyon magaménak érzem, mert ugyanezt próbálok csinálni.

– *Az indulásodat követő időszakot három szakaszra osztanám. Kezdeném azzal, amikor nagy elánnal elkezdted, folytatnám azzal, amikor legintenzívebben foglalkoztál az elesettebb emberekkel és most láttam tőled először olyan kiállítást nemrégiben, amiben teljesen pozitív, jó hangulatú munkák kerültek a falakra. Tehát végre nem látom az elesettséget.*

– Hol láttad te az én fotóimban az elesettséget?

– *Ott, ahol hangsúlyosabban foglalkoztál mondjuk a cigánysággal, vagy olyan művészekkel, akik így vagy úgy, de elesettebbek... Soha nem az úgymond „sztárokat” látjuk a te objektíved előtt.*

– Ez igaz.

– *Vagy csak én magyarázom bele?*

– Nekem ez természetes. Itt mindig az van, ugye, hogy mi jön szembe.

– *Na, de ezek a fiatalok mindig is ott voltak.*

– Nem biztos. Ez jó... maradjunk ennél. Ebből a fajta frusztráltságból nagyon nehezen vetkőzik ki az ember. Tehát, hogy ha jó mélyen vagy – nem azért, mert felülről kerültél oda, hanem onnan jössz –, évek kellene, amíg végül egyenrangúnak érzed magad bizonyos helyzetekben. Nem ezt mondom – mert akkor ez egy beépült kisebbségi érzés –, de nagyon sokszor érzi az ember kevesebbnek magát, amit csak nagyon szívós munkával lehet leküzdeni. Amikor ez sikerül, akkor tudod megcsinálni ezeket a képeket, ezekről a fiatalokról. Négy éve tanítok és először egyáltalán nem ilyen volt a viszonyunk. Egyszerűen most jutottam el az odáig, amikor ez a munka már megy, tehát lehet, hogy itt ezt érzekted: az én görcsösségem eltűnését.

– *Akkor nem erőltetted azt firtatni, hogy ez egy fontos állomás?*

– Iszonyú fontos, persze.

– *Mert ezt nagyon progresszív volt megtapasztalni, hogy végre nem látok árnyékokat.*

– Biztosan így van, de én ezt soha nem vettem észre. Az ember belülről egészen másképpen közelít ezekhez a dolgokhoz.

– *Érdekes, hogy a beszélgetésünk során nem kell műfajt váltanunk a fotó és a film között, pedig eltelt hat-nyolc év a kettő között.*

– Hat év telt el, igen. Tudni kell, hogy a fotózás is egy szakma és ezt talán nem sikerült igazán jól megtanulnom. Nekem sajnos nem voltak mestereim. Ez nem olyan, mint a film, amiben autodidakta módon is sok mindent meg lehet tanulni – lehet persze könyvből is –, de a fotózásnál egy technikai szinten megrekedtem, ezt kell hogy mondjam. Ez nem jelenti azt, hogy a tartalomnak természetesen ki kell ürülnie, erről szó nincs, csak ez megfogott engem. Hat év azért elég nagy idő és az a közeg amiben én forogtam, azok a szemlék, országos rendezvények, ahol kiderült – egyféle zsűri szerint –, hogy mi a jó kép, egy picit lehűtötték a kedélyemet: elment a kedvem a fotózástól.

– *A díjak ellenére is?*

– Én fotózásban nagyon kevés díjat kaptam. Az, hogy helyi szinten „berobbantam” ... viszont, amikor elkezdtem küldözgetni a képeket jobbra-balra, abban az időben talán két díjat nyertem a hat év alatt. Az semmi, tehát először is meg kellett emészteni: ez mitől van? Akkor mégsem vagyok ebben tehetséges? Vagy inkább olyan képeket kellene csinálnom, amiket szeret a zsűri?

– *Önértékelési válságba kerültél?*

– Hogyne, persze. Ezen át kell esni.

– *Ez nálad mennyire komoly?*

– Engem elég sok minden rendesen megviselt, tehát én befelé nagyon intenzíven elek meg mindent. Ez egyfajta – ha úgy tetszik – alkotói válságot okozott, amin nyilván túleszi magát az ember, de hogy ez így alakult abba biztosan belejátszott, hogy a múzeumi munkám

továbbra is olyan volt, ami azért frusztrált. Műszaki ügyintézés, jönni-menni... Ez megint nem alkotói munka, messze nem az, megint ott voltam, ahol azelőtt öt-hat évvel. Ismét nem éreztem jól magam a világban.

– *Akkorra megfogalmazódott-e már benned, hogy inkább a bizonytalanabb, de szabaddabb élet?*

– Nem, nem voltam ilyen bátor. Ilyesmi eszembe sem jutott. Ez egy más világ. Család, gyerekek, tehát abban a pillanatban, ahogy a keresetem kiesik, összedől minden. És mi mást csinálhatnék? Semmihez nem értek igazán jól. A fotózás hasonló dolog, mint a versírás – bizonyos szempontból –, tehát nem tudtam azt mondani, hogy napi ötven képet csinállok. Na most, aki arra kényeszerül, hogy napi ötvenet megcsináljon az a fotózás szempontjából halott ember.

– *Egyelőre ne kövessük még ezt a szálát. Maradjunk ott, hogy amikor a nyolcvanas években lehetőség nyílt arra, hogy mozgóképet előállíts, ebben mennyire lehetett tetten érni egyfajta országos tápáskodó hangulatot? Olyasmire gondolok, hogy amikor az első számítógépek bejöttek, néhányan azonnal elkezdték azokat képversek alkotására használni. Érezni lehetett-e ebben egyfajta együtt indulás érzést?*

– Ezt magamon nem éreztem. Rájöttem, hogy nehéz kitörési pontot találni – hiszen a napi munkám ugyanúgy elsilányít, mint azelőtt, csak elegánsabb körülmények között – és a fotózás csak pillanatra oldotta ezt az érzést. Tehát volt egy-egy siker, vagy maga az alkotás varázsa... Szóval, *Márai Sándor* mondta: „Csak egyféle szabadság van, az alkotóember akarata, amikor a munkája fölé hajol.” A fotózás ez. Beleteszed a levilágított papírt a hívóba, fölé hajolsz és várod, hogy megjelenjen a kép, és ha az jó, azt abban a szent minutumban tudod. Akkor nem számít, hogy a világ milyen, vagy hogy éppen miről szól bármi is körülötted: most csináltál valamit, ami jó. Ez nagyon rövid idő alatt kiderül. Az érzés is néhány másodperces, azt hiszem, ez a boldogság.

– *Visszatérve erre a közös indulás életérzésre, alig hallok tőled egy-két nevet.*

– Ilyen szempontból én abszolút magányos farkas vagyok. Nem akarok az lenni, de azt érzem, a fényképezésnél is, és a filmnél is, hogy nem találtam igazán a közegemet. A legjobb barátaim sem tudnak ilyen szempontból segíteni, mert egyszerűen egészen más a munkájuk.

– *És ha pusztán az emberi vonatkozást kérdezem?*

– Nem tudom, egyébként nagyon jó a kérdés ... Egy idő után rájöttem, hogy a technika birtoklása nélkül is lehet jó képet csinálni. Nem akarom fölmenteni magam, de vagyok azon a technikai szinten, hogyha exponálok egy jó képet, abból a maximumot kihozom; tehát, ha talál az ember egy jó képet a világban, vagy van benne egy jó kép a világról, akkor nem a technika számít. Akikkel körül voltam véve, az a fajta pályázati rendszer, egy kicsit másról szólt. Az emberek rengeteg fotót látnak és sokszor kiderül, hogy akit húsz évig favorizáltak egy nulla... Ez engem abban erősített, hogy kimaradjak ebből. Ebben van egyfajta keserűség is, hogy nem halmoztam a sikert egyik hónapról a másikra, így szép lassan ki is maradtam ebből. A saját káromon tanultam meg, hogy mikor érdemes egyáltalán gépet a kezembe venni, mikor érdemes elkattintani és mikor jön össze egy olyan anyag, amit érdemes másnak is megmutatni. Nagyon keveset fotózó ember lettem. A másik, hogy hál' Istennek nem kell a fényképezésből élnem, nem szállt el a dolog azzal, hogy félig-meddig hivatásossá váltam és muszáj volna képeket csinálnom. A fotózás nekem így tudott megmaradni szigetnek és ma már akkor veszem elő a gépet, amikor valóban úgy érzem.

– *A mostani munkáid, például a tanítás, nem húgoz ki?*

– Nem, nagyon jól kiegészítik egymást. Mondjuk a videózást mindig munkának tekintetem és abban az a kreatív munka, amikor szerkesztesz. Bármilyen filmet csinálsz, mindig beillesztheted azokat a képeket, amik számodra kedvesek – a hely miatt, ahol a film készült, vagy amiről szólt az egész.

– *Tudnál akkor is filmeket csinálni, ha nagy stábbal kellene együtt dolgoznod?*

– Nagyon remélem, hogy tudnék, nagyon szeretném kipróbálni. Most olvasom éppen Jancsó Miklósnak ezt az életrajzi esszéjét, nagyon jó könyv egyébként ... de azt hiszem, nem tudnék operatőr lenni egy stábben. Tehát ne mondja meg a rendező, hogy én mit lássak. Úgy gondolom, rendezni tudnék. Egy videóklip – amit már csináltam – lényegesen kisebb vállalás, de attitűdben ugyanaz: az lesz-e a képen, amit én akarok, vagy nem.

– *Ez egy kicsit vállalt magánynak tűnik...*

– Figyelj, soha nem éreztem azt, hogy én olyan fontos ember lennék, mondjuk ebben a városban, hogy az bárkinek is számít, milyen körülmények között dolgozom. Nem hinném, hogy bárkinek eszébe jutna, hogy a Kovács Sanyi mit csinál, vagy mit nem csinál. Nem gondolnám, hogy ez számít. Ez egyébként is zömmel magányos munka.

– *Ha nem szimfonikus zenekarban ülsz, majdnem mindegyik az.*

– Mondjuk ennek van egy olyan része, amikor emberekkel kell dolgozni, még akkor is, ha egyedül vagy, de hát valakivel csak szemben ülsz, valaki csak bekapcsolódik még. Szóval, vannak közösségi részei a filmkészítésnek.

Kovács Bodor Sándor fotója

– *Ha mondjuk húsz ugyanilyen kreativitású emberrel lennél összezárva, akkor lehet, hogy nem is bírnád sokáig?*

– Mivel én még annyira nem „csináltam meg” magam, hogyha egy ilyen helyzet van, ahol adott egy szituáció, amiben le kell forgatni egy jelenetet, akkor én csak akkor játszom, ha az én verzióm is elkészülhet. Az, hogy mások elképzelését megvalósítsam, ez nincs bennem. Erre alkalmatlan vagyok. Hogy az ember ezért lesz-e magányos, azt azért nem tudom, mert ilyen lehetőségem sohasem volt... ezt ma tulajdonképpen ki kell „buliznia” mindenkinek saját magának. Ahhoz szerintem sokkal számottevőbb, vagy közéletibb embernek kell lenni, hogy ez valóban működjön.

– *Miért gondold te is ezt, ami ma tendencia, „hogy én nem számítok...”?*

– Bennem nincs ilyen szempontból keserűség – ha ezt éreztél volna. Isten őrizz, hogy én a meg nem értett művész pózában tetszelegjek. Hogy is mondjam? Nem gondolom, hogy amit per pillanat csinálok az nem fontos, csak a mai viszonyok között ez a fajta munka nem olyan számottevő. Most, amikor pusztulnak a múzeumok, gyakorlatilag nem megoldott az értékmentés, az értékmegőrzés, amihez egyrésztől valahol az én munkám is kapcsolódik. Mert ugye a Cigánydombról csinálni egy filmet az is egy ilyen tevékenység, hogy amit lehet a szellemiekből, azt megmentjük – vagy megmentettem én, így is lehet nevezni. Na most, az hogy nem nagyon figyelnek oda, ez azért nem furcsa, vagy nem lep meg, mert úgy gondolom: hivatalos szinten is megengedett dolog, hogy ami „csak” száz év múlva lesz iszonyú fontos, azokkal a dolgokkal nem törődik annyira a világ, mert éppen olyan gazdasági helyzetben vagyunk.

– *Bosszankodsz, hogy mennyit mindent nem tudsz megmenteni?*

– Inkább szomorú vagyok. Egyfajta rezignáció állandóan uralkodik a hangulatomon. Mit mondjak, a salgói strandtól kezdve, rendkívül fontos személyiségekig kések le, maradok le dolgokról. Biztos ez most csak nekem lenne nagyon fontos, de mélyen hiszek abban, hogy száz év múlva sokat jelentene az utódainknak, akik majd itt élnek, hogy valamit a múltjukból meg tudjanak ragadni. Rengeteg ilyen dolog pusztul a környezetünkben. De nem érzem magam – még egyszer mondom – fontos embernek, tehát inkább szomorúsággal veszem mindezeket tudomásul. Azt sem tudom igazából, hogy kinek kellene leginkább odafigyelni. Kinek a felelőssége az, hogy egy film nem készül el? Értem a kérdésedet, de amikor primér szinten van ez egész az élet, vagy a túlélésre játszik mindenki, nem tudom számon lehet-e ezt valakin kérni. Millió ezerszer fontosabb dolog van, amire nincsen megoldás.

– *Ez sokszor nem csak szándékhiány?*

– Nem tudom, de örülök, hogy nem tudom. Örülök, hogy nem látom át: erre van pénz, arra meg nincs, neki adjunk, neki meg ne adjunk.

– *Hogy most pedagógusként is működsz, mit tartasz a legfontosabbnak átadni?*

– A tanítás teljességgel önmagam föl vállalása. Mindent megosztok a tanítványaimmal, kivel többet, kivel kevesebbet – ez attól függ, hogy mennyire fogékony erre –, de mivel abszolút szabad kezem van abban, hogy mit tanítok mozgóképelemzés címszó alatt, próbálom az életet is tanítani nekik, azon a szinten, ahogy én megéltem eddig. Kötelességemnek érzem, hogy megosszam velük minden olyan általam fontosnak vélt tapasztalásomat, amit a munkáim során szereztem.

– *Látod-e annak az igazi „csakazértis”-nek a kimondását, vállalását diákjaidban?*

– Ezzel még nem találkoztam. Keresik a helyüket, ez tény, ilyen szempontból van bennük egy nyitottság. Viszont olyan szinten nem merek beleavatkozni az ő életükbe, hogy az életemet járhatónak, követhetőnek állítsam eléjük. Csak olyasmit próbálok tanítani, amitől úgy érzem, hogy többek lesznek, de nem avatkozom bele a világlátásukba. Nem érzem magam elhivatottnak, hogy nagy ideológiákkal bombázzam őket.

– *Visszamenél még egyszer akármelyik gyárba, ha azon múlna egy nagy lehetőség?*

– Nem tudom beleképzelni magam a lehetőségbe. Lehet, hogy ilyen szempontból kicsit földhözragadt vagyok, de a saját sorsomat annyira hihetetlenül szerencsésnek tartom, hogy nem szívesen mozdulnék ki belőle, még akkor sem, ha bizonyos munkákat nem tudok megcsinálni. Nekem ez most egy álom az álomban. Ha nekem azt mondja valaki, ezelőtt húsz évvel, hogy negyvenöt évesen filmeket forgatsz, és Jeruzsálemben fotózhatsz, akkor hanyatt dobom magam, szóval nem hiszem el. Tehát az, hogy én fotós, filmes legyek az nem volt kódolva a sorsomban, viszont a belső indíttatás olyan nagy, hogy sosem tudnám már abbahagyni – annyira örökérvényű. Ezért nem mennék vissza egy évet sem gyárba dolgozni, nehogy kiessek a filmből. Most érzem úgy magam, hogy van helyem a világban. Itt fut számomra minden szál úgy össze, hogy rendben vagyok magammal. A filmkészítés, persze, a lehetőségek kérdése is: mivel találnak meg téged és te mivel tudod megtalálni a világot? Napi húsz órát is képes vagyok vágni, éppen így napi húsz órát is képes lennék forgatni, ha összejönne egy ilyen lehetőség. Nagyon szeretnék, mondjuk, egy évig New York-ban élni és forgatni, de ezer ilyen pontja van még a világnak.

– *Hallottam egy érdekes sztorit: egy kiránduláson valakit megcsípett egy méh, aki – nem tudni, miért – utána napokig túlzottan érzékeny lett az illatokra és a túl sok inger rettenetesen kiborította. Az impresszióktól megterhelve nem akarsz néha mindent eldobni és belerohanni a világba?*

– Még nem dolgoztam annyit, hogy sok legyen. Még nem telítődtem. Most azt érzem, hogy ha jönne egy kihívás, napokig tudnék folyamatosan dolgozni. Nem szeretek semmit előre fölépíteni, mert az soha nem jön be. Ha valamit elterveztem, az ezerből ezerszer nem jött be, mert a valóságban az a hely, az a személy, az a jelenet nem párosult össze azzal, ami az én gondolataimban működött. Ezért aztán minden ilyesmit levettem és mindig hagyom, hogy akkor és ott megtaláljam, amit keresek. És rendszerint megtalálom.

– *Akkor te szerencsés vagy: ennek a „csípésnek” a széruma, úgy érzem, benned lassan oldódik föl.*

– Remélem, igen, remélem. Fiatalnak is érzem magam, mert egy csomó mindent még nem csináltam meg, tehát semmi olyasmit nem mondhatok, hogy ezen és ezen már túl vagyok. Ebből a szempontból nincsenek megfontolások bennem, szóval az, hogy mit fogok még megcsinálni, az olyan sok mindentől függ.

Baráthi Ottó

Ketten a gazdaság szereplői közül

I. A piacgazdaság és szakemberei

A '60-as évektől kezdve - jószérivel egy évtizeden keresztül - végnélküli viták folytak Nógrád megye vezető testületi ülésein és egyéb fórumokon arról, milyen felsőfokú intézményre lenne szükség Salgótarjánban. Csak hosszas huzavona után született meg a döntés: közigazgatási profilú főiskola lenne a leginkább megfelelő, figyelemmel a megye adottságaira, gazdasági struktúrájára. Újabb hosszas tárgyalások után megállapodás kötött a megyei tanács és a budapesti székhelyű Pénzügyi és Számviteli Főiskola (PSZF) vezetése között, miszerint a főiskola kihelyezett tagozata az 1972/73-as tanévben megnyitja kapuit Salgótarjánban.

Most már haladéktalanul kinevezték az iskola igazgatóját is *Lonsták László* 40 éves közigazdász személyében. A szakember irányítása alatt a tagozat dinamikusan fejlődött, hamarosan önálló intézménnyé nőtte ki magát. Munkásságát számos kitüntetéssel honorálták. 1996-ban - nyugdíjba vonulása alkalmából - a Salgótarján Díszpolgára címet is megkapta.

- *Kezdjük az előzményekkel: milyen igények hívták életre Nógrád megye székhelyén a közigazgatási jellegű felsőoktatás megteremtését?*

- Nógrád megye gazdasági, társadalmi, kulturális fejlődése már a '60-as évek elején-közepén nyilvánvalóvá tette annak szükségességét, hogy célszerű lenne egy felsőoktatási intézmény telepítése. Például a megyében az értelmiségiek aránya jóval alacsonyabb volt: az országos átlagnál, amely nem elsősorban presztízs okokból volt úgymond kényelmetlen, de a megye fejlődésének is gátja lehetett volna. A döntéshozóknak azt kellett megvizsgálni, milyen profilú intézmény lenne leginkább adekvát a megye gazdasági, társadalmi szerkezetével, milyen szakterületeken, milyen szakirányra lenne szükség.

Az iskoláskorú népesség növekvő létszáma tanító- vagy tanárképző főiskola telepítését, megyeszékhely erősen iparosodott jellege viszont a műszaki felsőoktatás meghonosítását tette volna indokolttá. Mindezek mellett a gazdaságirányítás tervezett reformja a gazdasági szakember-igényt vetítette előre, s inkább a közigazdász-képzés megindítását igényelte. Ez utóbbi bizonyult döntő érveknek, s így kezdhette meg működését, munkáját 1972 szeptemberében a PSZF salgótarjáni tagozata.

- *Jut eszembe: számos jelölt és önjelölt közül hogyan lesz valaki a „kiválasztott”? Téged mi predesztinált a jól csengő főiskolaigazgatói állás betöltésére?*

- Öszintén szólva nem igazán tudom megmondani, hogy miért én lettem a „kiválasztott”. Talán vissza kell tekintenem egy pillanatra az életutamra. Szóval, érettségi után, 1950-ben a Tűzhelygyárban kezdtem el dolgozni. Itt volt módom betekinteni a vállalatgazdálkodás több területébe is. Nyitott és fogékony voltam, igen sok hasznos vállalati ismeretet szereztem. 1952 és 1955 között a hadseregben teljesíttem szolgálatot, ahol fizikailag és lelkileg is sokat erősödtem. Bizony akkor még elég kemény kiképzésben részesültünk.

Leszerelésem után, 1956-ban visszamentem dolgozni a Tűzhelygyárba és jelentkeztem a budapesti közgazdaságtudományi egyetemre. Öt évvel később itt szereztem diplomát költségvetés-hitel specializáción. Mindig is érdekelt a gazdaság; a vállalati munka csak fokozta szakmai kíváncsiságomat a gazdasági összefüggések iránt. Hogy jobban megértsem, és később majd kezelni is tudjam a munkahelyemen felmerülő vállalatgazdálkodási problémákat. Tehát nagyon is tudatosan készültem a közgazdász szakmára, pályára - hivatásra, ha úgy tetszik.

- *Persze, akkor még nem gondoltál - gondolhattál - arra, hogy egyszer majd te fogod megalapozni és irányítani a közgazdászokképzést Salgótarjánban?*

- Természetesen álomban sem gondolhattam erre, de arra igen, hogy nagyon következetesen, bizonyos elhivatottsággal feleljek meg a szakmai követelményeknek ott, azon a területen, ahová majd a jó vagy rossz sorsom vezérel. Talán szerencsém, hogy 1959-1963 között a KSH Nógrád Megyei Igazgatóságán a tájékoztatási osztályon dolgozhattam már csoportvezetői beosztásban. Itt módom volt kitanulni a közgazdasági elemzés csinját-bínját, a gyakorlati munkában megismerni az elemzés eszközeit, felhasználási lehetőségeit. Rájöttem a szakszerű szövegkezelés mikéntjére, a számok szavakba öntésének technikájára, begyakorolhattam a szakszerű, mégis közérthető fogalmazást, ráéreztem a színvonalas tájékoztatás, közzététel szükségességére, de „ízére” is.

Ekkor egyébként - KSH-s főállásom mellett - másodállásban egy mezőgazdasági szövetkezet főkönyvelői teendőit is elláttam, s szükségszerűen - de kedvemre való módon is - beleástam magam a számvitel és a könyvelés izgalmas, bonyolult világába, s nem utolsósorban átfogó mezőgazdasági szakismereteket is szereztem. Aztán megkeresésre 1963-tól 1972-ig - tagozatvezetői kinevezésemig - a Népi Ellenőrzési Bizottság (NEB) megyei elnökhelyetteseként tevékenykedtem.

- *Akkoriban azt mondogatták, hogy a NEB politikai szervezet, „megfáradt káderek pihentetője”, pártfunkciók parkoló pályája. Mit adott neked ez a munkakör? Ugródeszkanak persze jó lehetett...*

- A NEB és megyei szervezetei valóban inkább pártpolitikai, semmint szakmai alapon szerveződtek, de ez elsősorban a kezdeti időkben volt jellemző. Az én időmben igyekezett a politika megújítani a szervezetet, s fiatal szakemberek alkalmazásával is növelni szakmai színvonalát, emelni rangját. Ebben a fiatalítási és szakmai megerősítési hullámban kerestek meg engem is. És mondok egy meglepő dolgot, hogy ekkor már mennyire nem pártpolitikai alapon szerveződött, működött és választotta ki munkatársait a NEB: tőlem a kutya meg sem kérdezte, hogy tagja vagyok-e az MSZMP-nek, mint ahogy nem is voltam az.

S hogy mit nyújtott nekem szakmailag a szervezet? A NEB beosztásom? Azt mondhatom, hogy elég sok újjal találtam szemben magam - minden tekintetben. Akkor már szakmailag

is egyre megalapozottabb vizsgálatokat, jól előkészített ellenőrzéseket végeztünk a társadalom és a gazdaság minden területén. Ezekre a vizsgálatokra fel kellett készülni, egy-egy új területet át kellett tekinteni, szakmailag is feltérképezni, átvilágítani. Ez új ismereteket feltételezett és hozott is magával. Mindenképpen gazdagította közgazdasági ismereteim tárházát is. A NEB ekkor már feladatait illetően inkább hasonlított a mai számvevőszékre, azzal a lényeges különbséggel, hogy kevés főállású és több társadalmi aktívával - mint például veled is - dolgozott. De az aktívák jól képzett, magasan kvalifikált szakemberek voltak.

Egyébként - és többek között - a NEB-nél tanultam meg a testületi munka irányítását, vezetni, szervezni a testület tevékenységét, mobilizálni a szakmai bizottságokat. Nagymértékben javult tárgyalóképességem, gazdagodott emberismeretem, empátiás készségem. Azt mondhatom tehát - nyugodt szívvel - nem a NEB jelentette feltétlenül az ugródeszkát, de szakmai felkészültségem színvonalának javulása, látóköröm bővülése, kapcsolataim valóságos eszkalációja már nagyban hozzájárulhatott egy potenciális előrelépéshez, egy új munkakör jó színvonalú ellátásához.

- Szóval 1972-ben te egy fiatal, jól felkészült, gyakorlati tapasztalatokkal, vezetői ismeretekkel is rendelkező közgazdász voltál, no dehát sokan voltak még hozzá hasonlók. Mi lehetett az a plusz, ami javadra billentette a mérleg nyelvét? Tudom például, hogy a Magyar Közgazdasági Társaság (MKT) megyei szervezetének titkára is voltál.

1968-tól aktívan kivettem a részem a társaság megyei szervezetének megalakításából, amely tartalmi és technikai jellegű munka is volt egyben. 1969-ben aztán már minden energiánkat arra fordítottuk, hogy megszervezzük az első - és azóta is egyetlen itt megrendezett - országos közgazdász vándorgyűlést Salgótarjánban. Ekkor volt a megyei szervezet alakuló ülése is, ahol engem választottak meg titkárnak.

Nagyon izgalmas és mozgalmas idők voltak azok a közgazdászok számára, hiszen 1968-ban került bevezetésre az akkor „új”-nak nevezett gazdasági mechanizmus, akkor tértünk át a tervutasításos rendszerről az indirekt irányításra, kezdtük felismerni és próbáltuk elfogadni a piac szerepét, a pénz, a tőke jelentőségét a gazdaságban. Új utakra léptünk, új szemléletet akartunk meghonosítani a gazdaságban, amely szokatlan volt, sokan értetlenkedve fogadták, megütköztek rajta.

Társaságunk megyei szervezete nagyon sok fórumot szervezett, teremtett, számos izgalmas, érdekesítő, nagyon aktuális kérdés megtárgyalásának adott otthont. Meghívtuk a gazdasági reform, az új mechanizmus kiagyalóit, legjobb szakembereit, akik szó szerint is „magyarázták a mechanizmust” - amire bizony nagy szükség is volt. Az MKT felvállalta - felvállaltuk - a közvetítő szerepét, az információk továbbadását: előadásokat, konzultációkat, beszélgetéseket szerveztünk szinte sorozatban a gazdasági vezetők, középvezetők, minden érdeklődő számára.

- Úgy emlékszem, az MKT megyei szervezetének volt köszönhető az is, hogy itt került megrendezésre első ízben a Fiatal Közgazdászok Országos Találkozója is.

- Igen, de ez már egy későbbi történet, amiről persze még érdemes lesz szót ejteni. Az előbbi kérdésedre - hogy befejezzem a válaszomat - azt mondhatom tehát, a közgazdasági társaságban kifejtett tevékenységem valóban lehetett az a plusz, ahogy te fogalmaztad, amely mellettem szólt. Visszagondolva talán volt még egy előnyöm egyes „versenyársaimmal” szemben. Nevezetesen az, hogy amikor az „anyaiskola” felvételre előkészítő tanfolyamokat

szervezett Salgótarjában, akkor én ott tanítottam, előadásokat tartottam, foglalkozásokat veztettem. Így aztán közelebről is megismertek a főiskola vezetői, szakemberei is. Ekkor már több tudományos dolgozatom, publikációm is megjelent. De jól ismertek a megyei vezetők is, akik például ragaszkodtak ahhoz, hogy a tagozat igazgatója közzgazdász és salgótarjáni illetőségű és kötődésű legyen. Így én minden kritériumnak maradéktalanul megfelelttem, így eshetett rám a választás, így kerülhettem kinevezésre.

- Hogyan fogtál a munkához, melyek voltak a legsürgősebben megoldandó feladatok a zökkenőmentes működés érdekében?

- Az induláskor az aktív szervezőmunka volt a legfontosabb, a szükséges személyi és tárgyi feltételek - amelyek egy része még nem állt rendelkezésre az iskola megnyitásakor - megteremtése és működtetése érdekében. Az alacsony hallgatói létszám miatt - 55 nappali tagozatos és 28 levelezős hallgatónk volt az 1972/73-as első évfolyamon - a tarjáni tagozaton belül nem volt szükség különösebben tagolt szervezet kialakítására. Az oktatók és a különböző szakterületet ellátó szakemberek is a főiskola - a pesti „anyaiskola” megfelelő tanszékeinek, illetve osztályainak szakmai irányításával végezték munkájukat, nekem - az oktatás mellett - „csak” a helyi munkák összehangolása jutott. Itt érdemes megjegyezni, hogy az oktatók közül csak én voltam salgótarjáni, a többiek Budapestről, Miskolcraól, Szegedről, Mosonmagyaróvárról akkor költöztek ide. Az „anyaiskola” és a tagozat közötti koordináció nem is volt olyan egyszerű, hiszen a különböző hatáskörök nem voltak igazán elhatárolva, amiből néha bizony félreértések adódtak, amit helyre kellett tennem. Méghozzá úgy, hogy a szervezeti- és kapcsolattrendszer terén az anyaintézet és a tagozat közötti kialakításának nem volt modellje.

A későbbiekben, ahogy évről-évre nőtt a hallgatói létszám, amihez több oktatóra és igazgatási, adminisztratív munkatársra volt szükség, ki kellett alakítani a belső szervezeti-működési rendet is, hiszen egy-egy tanszékhez már több oktató is tartozott, akiknek a tevékenységét már helyben kellett összehangolni. Ez a létrehozott tanszéki csoportok keretében valósulhatott meg. Feladatuk a tanszékhez tartozó tantárgyak oktatásának helyi szervezése volt - a tanszékvezető szakmai irányítása mellett. Az egyéb területeken osztályokat és csoportokat szerveztünk, úgymint gazdasági osztály, tanulmányi csoport, gondnokság, számítástechnikai osztály és könyvtár.

- Úgy emlékszem, a tagozat a József Attila úti zeneiskolának készült épületben kezdte meg működését, s ahogy nőtt a hallgatói létszám elég szűkös körülmények között folyt az oktatás. Így volt?

- Igen, egy-két év alatt kezdtük kinőni a zeneiskola falait. Az épületnek természetesen nagyon örültünk, hiszen korszerű körülmények között kaphattunk elhelyezést, ám hallgatói létszámunk a harmadik év végére háromszorosára nőtt. A korábban elfogadott megyei vezetés és a főiskola közötti megállapodás alapján - melyben a tagozat Salgótarjában történő kihelyezésének feltételeként fogalmazódott meg egy új, korszerű iskolaépület és kollégium megépítése is - állandóan napirenden tartottuk, és a megyei vezetésnél folyamatosan szorgalmaztuk az iskola és a kollégium megépítését. Először 1974-75-ben a kollégium került átadásra, mintegy első lépcsőként. Az iskolaberuházás 1975/76-ban kezdődött meg és 1978-ban készült el az épületkomplexum, akkor vettük birtokba. Az épület maga az átadáskor is impozáns, korszerű volt, ám nem minden tekintetben felelt meg a főiskolai követelményeknek.

Például a minden igényt kielégítő tágas előadótermek mellett mindössze csak egy 35 m²-es könyvtárterem állt rendelkezésre. Olyan közgazdasági könyvtárat kívántunk kialakítani - a későbbiekben ez sikerült is -, amely a város más intézményei és a lakosság igényeinek is képes megfelelni.

- *A 80-as évek végén aztán tovább bővült az épülethálózat, amikor elfoglalthatták a volt MSZMP Oktatási Igazgatóság épületét.*

- Nem megalománia, valamiféle nagyzási hóbortt hajtott bennünket, hanem a hallgatói létszám folyamatos növekedése, és hallgatóink, oktatóink normális elhelyezése iránti igényünk motivált mindannyiunkat, akik csak tehattunk is valamit ezügyben. Állandó kezdeményezésünkkel elértük „kihajtottuk”, hogy az oktatási igazgatóság épületét megvehessük. Ez tökéletesen megfelelt funkcióiban is az igényeknek, hiszen például 70 kollégiumi férőhellyel is rendelkezett. Kézenfekvőnek látszott ez a lépés azért is, mert karnyújtásnyira van a központi épülettől. Az épület megvételéhez 10 millió forinttal „beszállt” a megye, 40 millióval a Hitelbank, így 4/5 részben a MHB, 1/5 részben a PSZF tulajdonába került az épület. Az MHB továbbképzési központot kívánt itt létrehozni, az épület üzemeltetését pedig a PSZF vállalta, költségét a tulajdonosok közösen viselték. Az MHB - az akkori főiskola főigazgatója aktív közreműködésének is köszönhetően - hajlandó volt a tulajdonrészéről az eredeti vételár ellenében lemondani, a Művelődési Minisztériumban pedig sikerült elintézni, hogy a vételárat megfinanszírozzák. Ez nagyon jól jött nekünk, végre normális helyre kerülhetett a könyvtár, a számítóközpont, bővült a kollégiumi férőhely, az oktatótermek száma is nőtt. Nagy sikernek könyvelhettük el ezt az intézet jövője szempontjából is.

- *A 80-as évek elején tagozatból intézeti rangra lépett, avanszált az iskola. Érdemi változást is hozott a névtábla csere?*

- Hogyne, az intézeti rang egyben nagyobb önállóságot is jelentett, és rendezte az anyaiskolával való kapcsolatokat is. Ez egyébként 1980-ban történt. Az új szervezeti keretek között már lehetőség volt tanszéki csoportvezetők kinevezésére, és igazgatóhelyettesi státusz létesítésére is. Megosztásra kerülhettek a döntési és elhatárolásra a felelősségi hatáskörök. Növekedett és tettenérhetővé vált a tanszéki csoportok felelőssége az általuk oktatott tárgyak esetében. Elkészítettük a Szervezeti és Működési Szabályzatot. Létrejött az Intézeti Tanács, mint az intézet legfelső vezető testülete. Rendeződött a helye és szerepe azoknak az önkormányzati szerveknek, amelyek korábban is működtek. (Diákjóléti Bizottság, Tanulmányi Bizottság, stb.), és megvalósulhatott a hallgatóság tanszéki képviselői rendszere is. Ezeket én ma is jelentős - a jövőre is kiható - szervezeti változásoknak, eredményes intézkedéseknek tartom az intézeti demokrácia érvényesülése szempontjából. Később a 80-as évek közepén, majd a 90-es években a szabályzatok módosításra, korszerűsítésre kerültek.

- *Hogyan érintette a rendszerváltás az intézet szervezetét, működését? Érzékelhető volt valamiféle szemléletváltozás, paradigmaváltás?*

- A PSZF és természetesen a salgótarjáni intézete is nemcsak hogy a rendszerváltásra, de a gazdaságban és a társadalomban végbemenő minden lényeges változásra is érzékeny műszerként reagált: egyrészt igyekezett maga is élére állni a megújuló törekvéseknek, másrészt folyamatosan és rugalmasan alkalmazkodott is a bekövetkezett változásokhoz. Mondok is egy-két példát ezek alátámasztására.

Az intézetben már 1986-ban bevezettük a három szakon folyó képzést nevezetesen a számvitel, a pénzügy és a szervezés szakon. Az egyes szakokon belül specializációk bevezetésére került sor, így a pénzügyön belül a vállalati és pénzügyi specializációra. Döntésünk szoros összefüggésben volt a magyar bankrendszer átalakításával kapcsolatos növekvő pénzügyi szakember-igénnyel. Az informatika rohamos fejlődése és jelentősége miatt az informatika stúdiumot szigorlattal kellett zárniuk a hallgatóknak.

1991-ben az új gazdálkodási követelményekre, körülményekre és az új jogszabályokra is figyelemmel - a fejlett országok tapasztalatait is felhasználva - módosítottuk a tanterveket. Az új törvények - például az 1987. évi adórendszer, az 1991. évi számviteli törvény - szellemében át kellett írni a jegyzeteket, amiből az intézet oktatói is kivették részüket.

A Főiskolai Tanács 1992. május 12-ei ülésén állást foglalt a képzés továbbfejlesztéséről, korszerűsítéséről, amit a magyar gazdasági rendszer gyökeres átalakulása tett elengedhetetlenül szükségessé. Ennek lényege, hogy a közgazdasági felsőoktatás részeként a főiskolán olyan tartalmi - strukturális és módszertani - átalakulás valósuljon meg, amely biztosítja a fejlett piacgazdaság szakemberszükségletének kielégítését, és lehetővé teszi, hogy az itt kapott diploma belátható időn belül egyenértékű legyen a fejlett országok diplomaival.

Hosszú távú célkitűzésünk volt, hogy a képzés tartalma, színvonala és struktúrája feleljen meg a piacgazdaság és az Európai Unióhoz való csatlakozás követelményeinek. A diplomában garantált képzettség pedig teremtson vonzó, piacképes kínálatot hazánkban is, lehetőleg külföldön is. A koncepció lényege: az üzleti orientációjú (business) pénzügyi-számviteli-informatikai főiskolai képzés kialakítása, megvalósítása. De sorolhatnám szinte vég nélkül tovább azokat a reformelképzeléseket, amelyek úgymond az én időmben megfogalmazódtak.

- Bizonyára sokan megkérdezték már tőled - netán szinte számon kérték - milyen kisu-gárgzó hatása van a főiskolának a város szellemi életére?

- Én úgy gondolom, hogy a város, de az egész megye gazdasága és társadalma számára is felbecsülhetetlen érték a PSZF salgótarjáni intézete. Kisugárzása a gazdasághoz kapcsolódó tudományokban érhető tetten. Az intézet az itt élő közgazdászok, üzemgazdászok, pénzügyi-gazdasági szakemberek számára érzékelhető elsősorban, éltető erő számukra, amelyből folyamatosan meríthetnek, táplálkozhatnak. Persze az intézet nem „sugározhat” ki a tudomány minden területére, a kultúrára, stb. mint ahogy azt egyes politikusok, vezetők gondolták, elképzelték. Sokkal nagyobb volt az elvárás - az irreális várokzás - ezzel kapcsolatban, minthogy azt az intézet viszonylag kis létszámú oktatói gárdájával és relatíve kis számú salgótarjáni hallgatójával teljesíthette volna - különösen az első időkben.

Ahogy az intézet kapcsolatrendszere kiépült és kibővült, olyan mértékben tudott és tud hatással lenni környezetére - újra mondom -, elsősorban gazdasági környezetére, hiszen szellemiségét be is kell tudni fogadni, ehhez fogadókészség is kell, ami elsősorban a szakmabeliekben kell, hogy meglegyen. Más szakmákra való hatása legfeljebb csak olyan lehet, mint más szakmák hatása a közgazdászokra. Nyilvánvaló, itt egy kölcsönös, sajátos viszonyrendszerrel van szó. De mondok egy konkrét példát is az intézet kisugárgzó hatására. 1981-ben volt itt először a Fialat Közgazdászok Országos Találkozója, amelyet mi rendeztünk meg első ízben, és aztán még 15 éven keresztül minden esztendőben. (Csak az utóbbi időkben született olyan döntés, hogy minden évben más város kapja a rendezés jogát.) A fiatal közgazdászok szervezetének titkára abban az időben *Gubcsi Lajos* volt, az ismert közgaz-

dász és televíziós szerkesztő, aki a *TV Kockázat* című gazdasági műsorában minden alkalommal tudósított a szakmai találkozóról, a konferencia jelentősebb eseményeiről, témáiról, a szakmai vitákról. Ország-világ előtt képernyőre került a PSZF salgótarjáni intézete, mint a konferencia szervezője, befogadója, gazdája. S ha a minden évben itt megjelenő közgazdász fiatalok jól érezték magukat Salgótarjában - márpedig a visszajelzések és a visszavisszatérő fiatalok ezt igazolták -, akkor elvitték hírünket, széthordták nevünket - az intézetét és Salgótarján városát is - az egész országban. Hát mi ez, mi volt ez, ha nem kisugárzás?

Ezekon a konferenciákon - és más előadásokon is - számos új gondolat merült fel, került megfogalmazásra, ami nem mindig tetszett a helyi politika irányítóinak. Ilyen volt például a már más összefüggésben említett adórendszer és a kétszintű bankrendszer bevezetése. Azt gondoltam azonban, hogy egy főiskolának feladata, funkciója az új, korszerű - netán merész - gondolatok felkarolása, és az is, hogy teret adjon a reformtörekvéseket is tükröző nézeteknek, teóriáknak. A helyi politika - mint utaltam rá - nem volt hozzászokva, hogy ellenzéki-nak tűnő, valójában „csak” merőben újszerű gondolatokat kezelje. De azt is meg kell mondanom, hogy a rosszálláson kívül semmilyen következménye nem lett ezeknek az előadásoknak.

Vagy egy másik példa az iskola kisugárzó hatására. A főiskola képzési rendszeréből következik, hogy mindig fontos volt részéről a gazdálkodó szervekkel, szervezetekkel kialakított jó kapcsolat, nem csupán azért, hogy a hallgatók szakmai gyakorlata ezáltal könnyebben megszervezhető és biztosítható legyen, hanem azért is, hogy jelen legyünk, részt vegyünk a gazdaság vérkeringésében, hogy tapasztalatokat szerezzünk a gazdálkodók működéséről, gondjairól, elvárásairól az oktatással, az intézetünkkel szemben is. A külső kapcsolatok másik fontos célja, hogy a hallgatók diplomamunkájának előkészítésére is lehetőséget adjon, és külső szakembereket is biztosítson a konzulensi feladatok ellátásához. Meggyőződésem, hogy e kapcsolatrendszeren keresztül is hatással van intézetünk a gazdálkodó szervezetekre, az ott dolgozó emberekre. Kiemelten hivatkozhatnék nagyvállalati kapcsolatrendszerünkre a helyieken kívül is, például a Jászberényi Hűtőgépgyárral, vagy az ózdi Kohászati Üzemekkel kiépített kapcsolatunkra éppúgy, mint a tudományos intézetekkel (Miskolci Akadémiai Bizottság, stb.) meglévőekre. Végül, de nem utolsósorban említem meg külföldi főiskolákkal, egyetemekkel való együttműködésünket. Sőt talán ide tartozik az is, hogy az új adójogszabályok és a számviteli törvény megjelenése után egész Észak-Magyarországra kiterjedően tartottunk előadásokat, felkészítő tanfolyamokat a gazdasági szakemberek részére. A vázolt kapcsolataink és együttműködésünk révén szellemiségünk is befogadást nyer, s mi magunk is hasznos tapasztalatokra teszünk szert.

- Sok mindent megtudtunk Lonsták Lászlóról a szakemberről, az intézet igazgatóról. Szinte semmit nem tudunk a magánemberről. Beszélnél gyermekkorodról, családotról, indítatásodról?

- 1932-ben születtem Esztergomban, ahol gyermekéveimet és diákkoromat is töltöttem. Az elemi iskola negyedik osztályának elvégzése után az esztergomi bencés főgimnáziumba iratkoztam be, amely akkor egy nagyon híres és patinás iskola volt. Minden évfolyamon csak egyetlen egy osztály működött, s az iskola felkészült tanári karral, erős követelményrendszerrel jeleskedett. Itt kell említenem, hogy édesapám műszaki tisztviselő volt a Hungária Áramszolgáltatónál, úgy került a család Esztergomba, hogy apámat Tarjából áthelyezték,

egyébként tőzsgyökeres tarjáni a familia. Aztán hatodikos voltam, amikor apámat - a változatosság kedvéért - Komáromba vezényelték, és én ott fejeztem be középiskolai tanulmányaimat, 1950-ben a Jókai gimnáziumban.

- Miért nem tanultál azonnal tovább, hiszen tudjuk már, hogy később levelezőn végeztél a közgaz-egyetemen?

- Meg sem kíséreltem még a jelentkezést sem főiskolára vagy egyetemre. Úgy ítélt meg, hogy egyrészt nem sok esélyem lenne a származásom miatt - hiszen az 50-es években az „alkalmazotti” szülők gyermekeinek továbbtanulását nem preferálta a politika -, másrészt pedig, mert szüleim elváltak, és nekem dolgozni kellett a család anyagi helyzete, körülményei miatt. Visszaköltöztünk Salgótarjába, s amint már említettem, a Tűzhelygyárban helyezkedtem el.

Hogy egyenlőre még a családi vonatkozásoknál maradjak: 1957-ben - amikor már egyetemre is jártam - megnősültem. Feleségem - aki szintén tőzsgyökeres salgótarjáni, s akivel hosszabb ismeretség után házasodtunk össze - akkor ment az egyetemre, a közgazra ő is, amikor én ott a diplomámat megszereztem. Így lettünk mindketten közgazdászok, s ez szakmai szempontból előnyös és szerencsés is volt, sok mindent meg tudtunk beszélni a szakmáról, s segíteni tudtuk egymást a munkában is. A diploma, a szakma - úgy éreztük - biztos háttérrel jelentett a családban is. 1960-ban megszületett a fiunk, s ma már három unokával is dicsekedhetünk. Mostanában - amióta ugye már nyugdíjas vagyok - elég sok időt töltünk velük, s ez nagy örömünkre szolgál.

- Azt beszélték, hogy alig várták már, hogy nyugdíjba vonulj, talán valakinek helyet kellett volna csinálni... Másrészt a kollégák, meg a főiskola vezetése még marasztaltak is. Mi az igazság, visszavonulásod hiteles háttere?

- Az a felvetés, hogy valakinek kellett volna a „poszt”, teljesen indokolatlan. Hogy többen aspiráltak a megüresedő igazgatói helyre, az természetes. Jogos is, hogy a fiatal szakképzett, felkészült kollégáknak legyenek ambícióik. De arról én nem tudok, hogy önjelöltek lettek volna. Sőt az utódomat - a mai igazgatót - én javasoltam megszólítani, hiszen jól ismertem, korábban éveken keresztül nálunk tanított az intézetben, akkor védte meg a doktori disszertációját is. Előtte én már „lezongoráztam” a személyét, a hallgatók és a kollégák is szívesen fogadták.

Én magam pedig úgy gondoltam - abszolút saját elhatározásomból -, hogy megértem a nyugdíjra. Az én koromban - 64 éves voltam, 24 évig voltam igazgató Salgótarján első felsőfokú intézetében - már nem olyan toleráns az ember, mint fiatalabb korában, s a feladatokat, azok megoldását hajlamos rutinból intézni, ami nem mindig célravezető, különösen az állandóan és gyorsan változó feltételek és körülmények közepette. Ebben a korban már bizonyos beidegződések is az ember sajátjai, amelyeken már nem egykönnyen tud változtatni, és amelyek korántsem biztos, hogy mindig beválnak a jövőben is. Szóval, én nagyon is tudatosan végiggondoltam, mikor adom át a stafétabotot.

- Akkor talán már azon is elgondolkodtál, hogy hosszú és sikeres pályafutásodat, karrieredet, egész munkásságodat mennyiben és miként ismerte el a szakma, a főnökeid, a közvélemény?

- Nem panaszkodhatom e tekintetben sem. Mindig megfelelő módon nekem is elégedettséget adó módon - ismerték el a munkámat, akárhol is tettem a dolgomat. Számos - ma már

érvénytelen - kitüntetésem van, több Kiváló Dolgozó címet nyertem el. Először megkaptam a Munka Érdemérem Ezüst, majd a 70-es évek közepén arany fokozatát is. Természetesen van olyan kitüntetésem, ami ma is érvényes. Így például Közgazdász Díjat kaptam az MKT-ban végzett munkámért a 90-es évek elején. Aztán Pedagógiai Szolgálatért Emlékérem kitüntetésben is részesülhettem, s végül 1996-ban - erre vagyok talán a legbüszkébb, mert bizonyára a városért végzett munkámért is kaptam a megítisztelő címet - Salgótarján díszpolgára lettem.

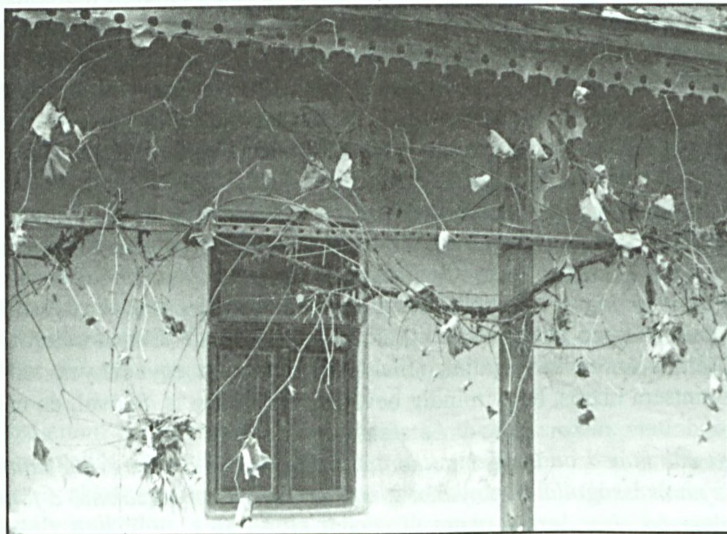
- Gratulálok megérdemelt kitüntetéseiteidhez, de mondd még el nekünk, mit csinálsz mostanában, nyugdíjasként hogyan telnek a napjaid?

- Amint már említettem szívesen és sokat vagyok az unokáimmal, a családdal töltöm a legtöbb időmet. Van egy víkendtelkünk Salgón, és így végre a régi hobbimnak is hódolhatok, gyakrabban horgászhatok. Aztán itthon a legszívesebben olvasok, a TV-t is megnézem, bár a politikától megcsömöröltem, az embert a sok áskálódás, ellenségeskedés visszatartja, hogy részt vállaljon belőle.

Aztán természetesen még dolgozom is, mintegy levezetesként. Nyugdíjbavonulásom után azonnal volt egy komoly feladatom: aktívan - és azt hiszem, igazán hiteles és kompetens személyként - részt vettem az intézet 25 éves fennállása alkalmából tervezett monográfia elkészítésében. Van egy közoktatási alapítvány a megyében, ahol a felügyelő bizottság elnöki teendőit látom el.

Az MKT-tól sem szakadtam el, itt a megyei szervezet tiszteletbeli elnöke vagyok, igyekszem segíteni őket tapasztalataim átadásával is. És mindig van valami praktikus tennivaló a lakásban, és a már említett telkünkön is. Szóval egy percig sem unatkozom, azt hiszem hasznosan töltöm az időmet nyugdíjasként is.

- Köszönöm a beszélgetést, és jó egészséget kívánok.

Kovács Bodor Sándor fotója

II. Egy gazdasági sikerkovács

Szerencsésnek mondhatom magam, hiszen nem kell külön információkat gyűjtenem interjúalanyomról, *Gressai Sándorról*, akit negyedszázada ismerek, s aki egy időben főnököm is volt. A kiváló szakember neve különösen az egykori Salgótarjáni Vasöntöde és Tűzhelygyár jogutód szervezeteivel, így legutóbb az SVT-Wamsler Háztartástechnikai Rt-vel fonódott össze. A '80-as évek közepén mélypontján lévő, tartósan veszteséges gyárból európai hírű céget „kovácsolt össze”. Erős kézzel, szervezési intézkedésekkel, a költség- és árviszonyok rendbetételével, a minőség favorizálásával, helyes üzletpolitikával sikerült elérnie, hogy az SVT-Wamsler termékei néhány év alatt versenyképesé váltak, és a világ számos országában biztos piacra találtak. A ma is aktívan dolgozó szakember jelenleg a Nógrád Megyei Kereskedelmi és Iparkamara elnöke. Karakterisztikus személyisége széles körben ismert, szakmai felkészültsége pedig elismert. A legtöbben természetesen a szakembert tisztelik benne. Reményeim szerint az alábbi interjú az embert is bemutatja majd, árnyaltabbá teszi a szakemberről eddig kirajzolódott képet, s formálja a róla alkotott véleményeket is.

– Azt mondják, hogy a gyermekkor, a családi környezet meghatározó az ember életében, személyiségének fejlődésében. Beszélne szüleiéről, gyermekkoráról, az akkor ért hatásokról, élményeiről?

A századfordulón apai nagyapámék kivándoroltak Amerikába, s csak 1910-ben jöttek vissza, nagyapám meggazdagodva, nagymamám pedig terhesen. Erken vettek birtokot, és az akkori hazai körülményekhez képest nagyon jól éltek. A konfliktus akkor következett be a családban, amikor édesapám szerelemből nősült. Szegény lányt vett el feleségül, s mivel rangon aluli volt a választottja, nagyapám egyszerűen kitagadta a családból. Ilyenformán gazdag család helyett egy ménkü szegény családba születtem bele. 1935-ben láttam meg a napvilágot. Mégis azt mondhatom nagyon kellemes családi légkörben, szeretetben nőttem fel, a bátyámmal együtt. A „ménkü szegénységet” úgy kell érteni, hogy tulajdonképpen mindenünk megvolt, ami szükséges egy családban, mert igényeinket minimálisra korlátoztuk. A legfontosabb az volt, amit a szüleim állandóan hajtogattak, hogy minden áron tanulunk kell.

– Hogyan sikerült megfelelni a várakozásaiknak? Volt-e kedvenc tantárgyad, mi akartál lenni gyermekkorodban, s milyen gyermekkori élményedre emlékszel szívesen?

A szülőfalumban, Erken jártam elemi, illetve általános iskolába. Az államosítás 1948-ban volt, így én éppen belecsoptam a nyolc általános iskolarendszerbe. Jó tanuló voltam, végig jeles. A gyakorlatiasabb tantárgyakat kedveltem jobban, iskolán kívül nagyon szerettem ezermesterkedni. Emlékszem, nálunk nem volt villany, a szomszédban viszont igen, így hát én mintegy önszorgalomból átvezettem hozzánk. Nagy élményem volt, amikor 12 éves koromban először láttam életemben mozdonyt és vonatot. Már általános iskolás koromban is gépeket terveztem, elképzelttem, hogy működnek is, persze inkább csak a fantáziám volt az, ami működött. Ezermesterkedésem sikeres darabja volt az a detektoros rádió, amit könyvből tanultam meg elkészíteni, senki nem segített. Két drótot húztam ki a fák között, úgy hallgattam művemem, akkor már lehetett Szabad Európát fogni, nekem is bejött. Hogy mi akartam lenni? Ez érdekes: mérnök vagy gyárigazgató. Ugyanis arra gondoltam, talán a gyárigazgató olyan nagy ember lehet, hogy motorkerékpáron jár.

– Szóval akkor még Mercedeszre nem gondoltál?

Nem, egyáltalán nem, beértem volna motorbiciklivel is.

– Hol jártál középiskolába, hogyan élted meg azokat az éveket?

Hogy hová menjek, azt a lehetőségek határozták meg. Hatvanban volt a legközelebbi közép fokú intézmény, ez éppen vegyipari technikumként működött, ide iratkoztam be. Ekkor kerültem el először a családtól, bekerültem egy új közösségbe, kollégista lettem. Izgalmas volt, de tetszett nekem az önállóság. Bár gépész akartam lenni, gyorsan átálltam, hamarosan megkedveltem a vegyipar világát is, különösen a kémiát szerettem. Kedvemet növelte, hogy hadianyaggyártást (is) tanultunk, és ez nagyon tetszett nekem.

Jó közepes tanuló voltam azért, mert csak azt tanultam, ami igazán érdekelt, akkor képzeltem és határoztam el, technikus leszek. Úgy gondoltam, ez lesz nekem a csúcs szakmai karrieremet illetően, és ez reálisnak is tűnt, ahhoz képest, ahonnan jöttem. Szerencsére rengeteg élményem volt, itt most nem is tudnám mindet elmesélni. Emlékszem, nem volt fényképezőgépem, szerettem volna egyet, ezért is kezdeményeztem a kollégiumban egy fotósakkör megalakítását. A kémia tanár vevő volt ötleteimre, megalakítottuk a fotósakkört, én lettem a vezetője. Rengeteg fotót készítettem, igaz, csak fekete-fehérben, de így is maradandó élmény volt, a szó szoros értelmében is. Másik kedves emlék, hogy a kémiapéldák megoldásáért vegyszeret kaptunk jutalomképpen, amiből néger bombát gyártottunk.

Aztán arra is szívesen emlékszem vissza, hogy második voltam, amikor elindult az új kollégium építése, és mi voltunk a segéd munkások. De úgy képzeld el, hogy júniusban kezdődött az építkezés – néhány szakmunkás dolgozott rajta mindössze –, és szeptemberre állt az épület. Rengeteget dolgoztunk, nem kellett senkit nógatni, horadtuk a téglát, a maltert, esetenként még vakoltunk is, hajtott bennünket a tudat: magunknak építjük.

Mit mondjak, gyorsan elröpült a négy év, 1954-ben sikeresen leérettségiztem. Elmentünk a Középgépipari Minisztériumba, amely a hadiipart felügyelte, és ahol szétosztottak bennünket, ami annyit jelentett, hogy megbeszéltük és meghatározták, hogy ki hová menjen dolgozni, én Nagytéténybe kerültem, a Bányagyutacsgyárba. Tehát Tétényben dolgoztam és Pesten laktam, szerencsére az anyai nagybátyám befogadott egy ideig. Aztán a bátyám is felkerült a fővárosba, és együtt mentünk albérletbe, ez mindkettőnknek jó megoldásnak tűnt, egyiken sem voltunk egyedül a nagyvárosban.

A Bányagyutacsgyárban a laborba kerültem technikusként, ekkor 1954-et írunk, a kezdő fizetésem 1065 Ft volt. A gyárban gyorsan beilleszkedtem, tudatosan kerestem a kapcsolatokat. A DISZ erre jó lehetőséget teremtett, rövidesen a kerületi DISZ bizottság munkatársa lettem, biztosítottam a képviselőket a különböző rendezvényeken, ezáltal is egyre több ismerősre, barátokra tettem szert. Sok mérnök dolgozott a laborban, azokkal is jó kapcsolatba kerültem, szerencsémre a főnököm is hamarosan megkedvelt.

1955-ben – ekkor 20 éves voltam – be kellett volna vonulnom katonának, a barátaim és a munkatársaim is azt mondták, hülye lennél katonának menni, amikor az három év, menj el az egyetemre, az csak kettővel több, és mennyivel jobban jársz. De valahogy nem akartam egyetemre járni, őszintén szólva nem is tudom miért, illetve talán félttem a kudarctól, máig tartok tőle, s mindent megteszek, hogy elkerüljem.

Aztán egy mérnök ismerősöm sietett a segítségemre, azt mondta, a bátyja a mezőgazdasági gépészmérnöki főiskolán tanít, ő megmondja mi a felvételi követelmény. Így aztán mé-

giscsak elmentem, jelentkeztem a főiskolára, s még ez évben – tehát 1955-ben – felvételiztem is. Nem készültem különösebben, így viszont – mivel nem volt veszteni valóm – egészen felszabadult voltam, semmi görcs, mindent kiadtam magamból, sőt talán még többet is produkáltam, mint amennyit reálisan tudtam. Summa summarum: felvettek. Említettem, hogy főiskola volt ugyan, de a mai fogalmak szerint „egykarú” egyetemnek számított, tehát egy kar, a mezőgazdasági gépészmérnöki kar működött, 5 éves volt a képzési idő, ebből lett az agráregyetem gépészmérnöki kara.

Az egyetemen is bekapcsolódtam a DISZ életébe, mindig volt véleményem, azt szerettem elmondani, s erre jó fórum volt a dolgozó ifjúság szervezete, nagyon élveztem az ottani munkát is.

– *Elnézést, az volt az alapkérdésem, hogy miként sikerült megfelelni annak a szülői várakozásnak, miszerint a tanulás kell legyen az elsődleges szempont. Most, hogy elmondtad, végül felvettek a főiskolára, azt hiszem maximálisan sikerült „beteljesíteni” a szülői kívánságot. Ezért, ha javasolhatom, váltsunk témát. Egy talán „kényesebb” kérdésre is szeretnék választ kapni. Azt hallottam, részt vettél az '56-os forradalomban, és voltak ennek bizonyos következményei is. Elmondanád a hiteles „változatot”?*

Már említettem, csúcsnak tekintetem a technikumot, nem is akartam továbbtanulni, így magam is úgy gondolom, túl is teljesítettem a szülői elvárásokat. 1956. októbere valóban külön történet. Rendkívüli esemény az én életemben is. Mondtam már, hogy a DISZ-ben jól éreztem magam. Ez annál is inkább igaz, mert rengeteget beszélgettünk, politizáltunk is. Úgy emlékszem, 1956 nyarán már felgyorsultak a folyamatok, ekkor Tatán voltam egy hónapig katona, s röviddel azután, hogy leszereltem, szeptemberben megalakítottuk a MEFESZ-t, ez a magyar egyetemisták és főiskolások egyesült szervezetének a névrövidítése – és én lettem az évfolyamtitkár. Egyre többet és mind erőteljesebben politizáltunk, mondhatnám reformáltuk a szocializmust. A DISZ-ben filmklub is működött, zártkörű vetítéseket rendeztünk, aztán vitatkoztunk, egyre kritikusabb hangvétellel. A MEFESZ-ben hamarosan már a követelésgyűjtés is elkezdődött, amit aztán pontokba foglaltunk. Csatlakoztunk más kezdeményezésekhez – ekkor már vidéken is megmozdult az egyetemi ifjúság –, így az un. „szegedi gondolathoz”. Ha jól emlékszem, először 12, majd 16 pontba foglaltuk össze a követeléseinket, ezek ismertek már '56 történelméből, szóval mi ebben akkor és ott kezdeményezők voltunk. Olyannyira, hogy aztán 1956. október 23-ra szolidaritási tüntetést szerveztünk a lengyelek mellett. Szoros kapcsolatot tartottunk a Műszaki Egyetem diákjaival, ez kézenfekvő is volt, hiszen közös volt a honvédelmi tanszékünk, Tatán pedig együtt katonáskodtunk. Az említett 23-ai tüntetést is együtt döntöttük el, 22-én egy éjszakába nyúló tanácskozás után. Úgy határoztunk, hogy a budai egyetemisták a műszaki egyetemről indulnak a Bem szoborhoz. Am közben jött a hír: betiltották a tüntetést. Emlékszem, kellemes őszi idő volt, amikor küldöttséget menesztettünk a tüntetés engedélyezése érdekében a belügyminisztériumba. Végül a kérésünk meghallgatásra talált, engedélyezték a tüntetést, maga *Piros László* belügyminiszter-helyettes közölte ezt a küldöttséggel.

Október 23-án délután 3 óra felé kart-karba öltve 10-es zárt sorokban indultunk el, amikor a mai Erzsébet híd magasságában lévő épületek egyikének ablakában feltűnt egy kivágott címerű nemzeti színű zászló – ez úgy megmaradt bennem, szinte ma is látom magam előtt –, minden ablakban emberek integettek, mi pedig lázas lelkesedéssel vonultunk és persze visszaintegettünk. A Bem téren gyűlés volt, majd a Margit hídon át a Parlament elé igyekeztünk. A híd már teljes

keresztmetszetben tele volt emberekkel. Mi jó hangulatban, mondhatnám kemény öntudattal vonultunk a Parlamenthez. Aztán az történt, hogy néhány társanfal elhatároztuk, hazamegyünk, másnap ugyanis zárthelyi dolgozatot írtunk, és még tanulnunk kellett. A következő napokban megszerveztük a Nemzetőrséget a Keleti Károly úti diákszállón – ahol én magam is laktam – és engem választottak vezetőnek a társaim. Úgy emlékszem, október 24-25-én a Petőfi Akadémián kértünk fegyvereket és szerveztük a Nemzetőrséget. Sokat vitatkoztunk, nem mindenben értettünk egyet magunk között sem, s egy ilyen hevesebb vita és nézeteltérés után valamiért megsértődtem és lemondtam, de a „csapatban” benn maradtam. Járőröztünk, élelmet osztottunk. Minket is meglepett, de legalább tíz autó élelmiszert kaptunk vidékről – pontosan talán akkor sem tudtuk, hogy honnan –, mindenfélét, lisztet, cukrot, babot, tojást meg más élelmiszert, amit aztán szétosztottunk a környéken lakóknak.

Nagy élményem volt, hogy részt vehettem *Király Béla*, a Nemzetőrség vezetőjévé történő megválasztásában. Ez a Honvédelmi Minisztériumban történt, s ezek után úgy nézett ki, hogy konszolidálódik a helyzet, normalizálódik az élet. Már mi is nagyon vártuk, hogy mikor kezdődik az oktatás és tér vissza az egyetemi élet is a rendes kerékvágásba. Megkezdődött a pártok szervezése, több párt már megalakult és megkezdte működését, talán a kisgazdapárt járt ebben a szervezőmunkában az élen, de más pártok is aktivizálták magukat.

– És aztán rögtön elérkezünk november 4-éhez. Mi történt, hogyan fogadtátok ezt a beavatkozást, az orosz csapatok durva támadását?

Lesújtó volt tudomásul venni a történeteket. Kétségbeejtő volt látni mindenütt azt a rengeteg orosz katonát, nagy dilemmában voltunk, mit kellene, lehetne csinálni? Az mindenesetre hamarosan nyilvánvalóvá vált, hogy a fegyveres ellenállásnak nincs semmi értelme, realitása, a szovjet csapatok olyan haditechnikát vonultattak fel, amely reménytelenné tette a fegyveres harc felvételének még a gondolatát is. Úgyhogy volt egy diáktársunk, aki jól beszélt oroszul és értesítette az oroszokat, hogy átadjuk fegyvereinket, jöttek és elvitték minden atrocitás nélkül.

1957 januárjában kaptam egy idézést, menjek be a Karolina úti karhatalmi egységhez, ahol aztán több alkalommal is kihallgattak a későbbiek során. Megmondom őszintén, máig sem tudom, mi volt ellenem a vád. Az viszont szomorú igazság, hogy két társamat elvitték Kistarcsára, teljesen le voltunk sújtva. Az egyetemen aztán azt mondták, hogy ha belépek az 1957-ben megalakult KISZ-be, akkor súlyosabb következmények nélkül megúszom, nem zárnak be. Én mindenáron el akartam végezni az egyetemet, és szégyen, nem szégyen, beléptem az ifjúsági szövetségbe. Így aztán '56-os forradalmi tevékenységemet „csak” szigorú megrovással és ösztöndíjmegvonással „honorálták”.

– Aztán már zökkenőmentesek voltak a hátralévő egyetemi évek és megszerezted a diplomádát, gépészmérnök lettél. Hol helyezkedtél el? Beszélj nekünk kérlek az induló éveidről! Még azt megkérdezem, igaz-e, hogy rögtön észrevették vezetői rátermettségedet?

1960-ban szereztem meg a gépészmérnöki diplomámat, s Egerbe kerültem gyakorlatra, az ottani mezőgazdasági gépállomásra. A gyakorlati időm letelte után – azt nem tudom, hogy észrevették-e vezetői rátermettségemet – kineveztek Pétervásárára a gépállomás főmérnökének, a helyettesem volt az üzemi párttitkár. Ez 1961-ben történt, még ebben az évben megnősültem – a feleségemet még pesti egyetemista koromban ismertem meg –, kaptunk egy szolgálati lakást. Egy évvel később, 1962-ben történt: egy napon odajön hozzám a párttitkár, előadja, hogy folyik a pártépítés, és ő azt a feladatot kapta, hogy szervezzen be egy 30 év alatti, egyetemet végzett férfit.

Mondanom sem kell, hogy ezekkel az ismérvekkel egyedül csak én rendelkeztem. Elmondtam neki, hogy én dolgoztam a DISZ-ben, voltam KISZ-tag is, már csak szakmai vonalon szeretnék előrehaladni. Ódzkodtam, ment a huzavona, közben az is eszembe jutott, hogy '56-os ügyeim miatt priuszom van, nem kaphattam sem jogosítványt, sem útlevelet, nem nagyon ugrálhatok, az állásommal játszom. De aztán a párttitkár kész tények elé állított, azt mondta, nincs mese, beadta a papiromat. Hát így lettem én az MSZMP tagja.

– *És hogyan valósultak meg gyermekkori álmaid? Most már gépészmérnökként „mentek” a gépeid?*

Igen, amiről gyermekként álmódoztam, az itt valósággá vált. Rövid idő alatt is sikerült a gépállomás műszaki színvonalát jelentős mértékben megemelni, amihez magam is számos újítással járultam hozzá. Megszerveztem a Dieseladagoló javítást, ami országos szinten is jelentősnek bizonyult. Talán ennek is köszönhetően 1963-ban „bevitték” Egerbe, ami lényeges szakmai előrelépés volt: az itteni gépállomás főmérnöke lettem. Ez idő tájt kezdtek megizmosodni a mezőgazdasági termelészövetkezetek, s egyre nagyobb mennyiségben igényeltek különböző szerszámokat, kisépkeket – boronát, ekét, más hasonlókat –, amiket mi legyártottunk számukra. Mivel jelentős volt a kereslet, és én ki akartam használni ezt a lehetőséget, ki akartam elégíteni az igényeket, ezért – bár rendszeren dolgoztak az emberek – fokozni akartam a gyártást, bevezettem a teljesítmény bérezést. Ez önmagában nem lett volna hiba, a probléma abból adódott, hogy bekövetkezett – ami elkerülhetetlen volt – a beralap túllépés. Nos, ez a következmény a szigorú, kötött beralap-előírás mellett megbocsáthatatlan bűn volt. Jött a minisztériumi, majd a rendőrségi vizsgálat, és végül kirúgtak. Kellemetlenül érintett, hiszen 1964 tavaszán megszületett fiam, erre ősszel kirúgnak, úgy, hogy még a szolgálati lakásból is ki akartak rakni. Átmenetileg egy tsz-nél helyezkedtem el gépcsoportvezetőként. Szerencsére a munkámat elismerték a minisztériumban is, ahonnan aztán jött is a segítség, így kerültem a Tolna megyei Tamásiba, az ottani gépállomásra, ugyancsak főmérnöki státuszba. Ez 1965-ben történt. Nem is lett volna semmi gond, csakhogy rövid idő alatt jelentős kapacitásfelesleggel rendelkezünk, s hogy lekössük kapacitásunkat először csak bedolgoztunk a Vegyészter elődjének, majd el is adtuk magunkat, így lettünk a Vegyészter Tamási Gyára. Én 1975-ig dolgoztam itt, és meg kell mondanom, életem nagyon szép tíz évét töltöttem el, ha nem a legszebbet, már csak azért is, mert a lányom is ott született Tamásiban, 1968-ban.

Egyszer, ez már 1975-ben volt, felhívott a Vegyészter vezérigazgatója, hogy rendbe kellene tenni a Vegyészter salgótarjáni gyárát, amely két éve működött akkor és óriási veszteséget produkált. Azonnal eszembe jutott két dolog, az egyik, hogy Salgótarjánt „Vörös Tarjánként”, meg „Kis Moszkvaként” kommunista városként tartják számon, ahol biztosan alaposan „Jekáderozzák” az embert. A másik, ami mindig is munkált bennem, hogy nekem '56-os priuszom van, mi lesz, ha ez kiderül, elveszthetem a tamási állásomat is, mielőtt a tarjánit elnyerném. Felőlött bennem, hogy van nekem egy jó ismerősöm Szécsényben egy szobában laktam vele a diákszállón – aki mellesleg járási párttitkár, felhívtam és megkérdeztem, szerinte jöhetnek-e a priuszom miatt. Megnyugtatót, hogy az '56-os múlttal ma már senki nem foglalkozik, vállaljam csak el az állást. Így is történt, 1975-ben költöztem ide Salgótarjánba, igaz, hogy a három szobás lakásigényemet csak egy másfél szobással, meg ígéretekkel „elégítették” ki, de belevágtam, mert akkor már izgatott a feladat, a nagy szakmai kihívás, a hatalmas veszteség eltüntetése, a gyár talpra állítása, és ha lehet jövedelmezővé tétele. 1976-ban már nyereséges volt a gyár, és a következő években annyi nyereséget termeltünk, hogy némi túlzással azt mondhatnám, szinte nem tudtunk mit kezdeni vele. 1978-ban

kineveztek igazgatónak. Nagyon akartam első számú vezető lenni, de előtte megint eszembe jutott az '56-os előéletem, úgy tűnt ez már olyan „becsípődés” nálam. Végül vállaltam és újra belevetettem magam a munkába, az eredmény BNV nagydíj, bejegyzett szabadalom, hatalmas nyereség, virágzó gyár, elégedett kollektíva. A szolgálati szabadalmam egy olajipari mérő berendezés alkatrészét képező négy útú csap kidolgozása után került bejegyzésre, de sok más újítást is bevezettünk, ezeknek is volt köszönhető a látványos fejlődés.

– *Úgy tudom, innen vezetett az út az SVT vezérigazgatói státuszába. Legfeljebb csak azt nem érti az ember, miért kell felváltani egy jól menő, nyereséges gyárigazgatói állását egy lerobbant, reménytelen helyzetben lévő cég, a „CÍM”-nek csúfolt gyár vezetői státuszával? (CÍM = Cigány Ipari Művek – a szerk.)*

Ez úgy történt – 1983-at irtunk akkor –, hogy volt egy megyei pártbizottság által szervezett – fehér asztal melletti – igazgatói értekezlet, ahol a megbeszélést követő ultiparti közben felvetődött, hogy az SVT milyen nehéz helyzetben van, tartósan veszteséges, mit kellene tenni?

Én azt találtam mondani, nem olyan nagy ügy ez: néhány embert ki kell rúgni, fel kell emelni az árakat, és el van intézve a dolog. Néhány nap múlva felkeresett a megyei pártbizottság gazdaságpolitikai osztályának vezetője, és közölte velem, miszerint az első titkár úgy döntött, én leszek az SVT igazgatója.

– *Bocsáss meg, ha azt mondom, fogadni mernék, hogy elsőre „nem hagyta magad”, vagy kérted magad, hezitáltál megint az ismert okok miatt.*

Van benne valami, először nemet mondtam, pedig a szakmai kihívás, vagy hiúság (?), azonnal motivált, meg az is felmerült bennem, 48 éves vagyok, utolsó lehetőség egy ilyen nagy feladat vállalására. Aztán kiderült, hogy pályázni kell, ekkor ismét nemet mondtam, végül eltekintettek a pályázattól. Két évre szabadkezet kértem, és azt mondtam, ha nem tudom ez idő alatt megszüntetni a veszteséget, rúgjatok ki.

Azt csináltam, amit mondtam, kisebb vezetői cseréket hajtottam végre és felemeltük az árakat. Például úgy rendelkeztem, hogy az egyik eddig díszetes tűzhelyről levesszük a díszetöt, és 300 Ft-tal drágábban adjuk el, új konstrukcióként, új néven vezetjük be a piacra. Természetesen megindokoljuk, hogy könnyebb, korszerűbb, stb. lett a termék. Egyszerű, nem? Na, persze csak ki kell találni, meg kell csinálni, vállalni kell a rizikót. Nekem – nekünk – bejött az SVT-nél is. Így dobtuk piacra például a Karancs tűzhelyet, aztán sok más gyártmányt. Persze „hasonló” intézkedéseket kellett tenni más területen is: a bérszínvonalunk rendkívül alacsony volt, fel akartam emelni, meg akartam fizetni munkatársaimat. Ezért kapcsolatot kerestem és találtam is az Állami Bér-és Munkaügyi Hivatal akkori elnökével, elbeszélgettünk. Kiderült, hogy rossz otthon neki a gáztűzhelye, másnap kicseréltük, kapott egy korszerű újat. Aztán ő hívott fel, hogy megemelik a bérszínvonalunkat, de nem a kapott tűzhely miatt – amit köszön szépen egyébként –, hanem azért, mert valóban tarthatatlanul alacsony az átlag bérünk.

– *Azt tapasztalatból tudom, rendkívüli a szakmai éleslátásod, több újításod és korszerűsítési javaslatod is volt, ami aztán bevezetésre is került az SVT-nél is. Mondanál erről valamilyen gyakorlati példát, megtörtént esetet?*

Csak egyetlen példát mondok: kimentünk egy fejlesztő mérnök kollégával Kölnbe, a világ egyik legnagyobb háztartástechnikai szakvásárára, a Domotechnik-ba, nyitott szemmel jártunk keltünk, és néhány hónap múlva új, korszerű termékekkel jelentünk meg, így született a Servant, a Country grill, kandallók és más termékek is.

– *De nem azt akarod mondani, hogy csak úgy „lekoppintottatok” ezeket a gyártmányokat?*

Ezt te mondtad, én azt mondom, hasznosítottuk külföldi tapasztalatainkat, hiszen végül is nem szórakozni mentünk Kölnbe.

– *Az tény, hogy irányításod alatt az SVT, majd utódja az SVT Wamsler is „csúcsra járt”, és megelőzően – mint röviden szó volt róla – több céget talpra-, majd aztán növekedési pályára is állítottál. Hogy „korszerűen” fogalmazzak: ez nem semmi. De vajon elismerték-e méltóképpen munkádat, erőfeszítéseidet, eredményeidet? Milyen kitüntéseket kaptál?*

Nem panaszkodhatom e tekintetben sem. Több Kiváló Dolgozó kitüntetést is kaptam, aztán 1980 végén a Munkaérdemrend Ezüst fokozatát – ez mind nagyon jól esett. A legbüszkébb azonban arra vagyok, hogy nyugdíjba vonulásom alkalmából 1997-ben a Magyar Köztársaság Kiskeresztjét is átvehettem. A 130 kitüntetett közül csak hárman voltunk az iparból. Ekkor lettem Salgótarján Díszpolgára is. Úgy tervezem, hogy az összes okleveletem bekereteztetem, a kitüntetésekkel együtt – az ötagú csillagost is ideértve – kirakom őket az egyik szoba falára. Én ugyanis minden kitüntetésemet megbecsülöm és nagyra értékelem, bármilyen rendszerben, bárkitől is kaptam.

– *Mondok néhány jelzőt, amit a nevedhez szoktak ragasztani, kérlek minősítsd ezeket! Negatív kicsengésűek: diktatórikus, embertelen, elvakult, ijgacsdag, keménykezü, maximalista. Pozitív tartalmúak: megfontolt, jó eszű, nagy szak tudású, felkészült, ötletes, következetes, megalkuvás nélküli.*

Egyszerűen, vagy inkább leegyszerűsítve azt mondhatnám, hogy a negatív jelzőket az irigyeim, a rosszakaróim, vagy azok aggatják rám, akik nem ismernek eléggé, de van benne egy kis igazság is. A pozitívakat pedig azok tehetik a nevem elé, vagy köthetik személyemhez, akik régebben és jól ismernek, közelebbi munkatársaim voltak, vagy barátaim, családom tagjai. De hát így van ez mindenki más esetében is. Amit én vállalni tudok a jelzők közül, az leginkább a *következetes* és a *maximalista*.

Ez utóbbit esetenként sajnálom, de hát ilyen vagyok. Egyébként az természetes, hogy a pozitív jelzők közül vállalom fel többet. A megalkuvás nélkülit nem vállalom, néha megalkuvónak kell lenni az embernek, a realitásokat nem lehet figyelmen kívül hagyni, azokat tudomásul kell venni, ez akár megalkuváshoz is vezethet.

– *Nem kellett volna nyugdíjba menned, ha nem akarsz. Erőnléttel is bírod, marasztaltak is, te mégis visszavonultál. Miért? Sokan azt mondják, megszedted magad – multi lettél –, a háttérből meg úgy is te irányítasz. Mi az igazság ebből?*

62 éves koromban mentem nyugdíjba, még túl is teljesítettem a kötelező penzumot. Nézd, rengeteg irigyem akadt, akadt, lenni is, fenn is, kívül is, belül is. Sok vizsgálat folyt és folyik ellenem, egyszerűen belefáradtam, ha nem is látszik rajtam. Természetesen nem lettem multi, de nem tartozom a szegény emberek közé sem. 1994-ben, amikor a céget privatizálták, lehetősége volt a menedzsmennek is pályázni. Megpályáztuk, megnyertük – egyébként nem is volt más pályázó. Az igazság azonban az, hogy a tűzhelygyártás nem tartozik az ipar stratégiai ágazatai közé. Ebben a légkörben talpon maradni is nehéz.

Nagyon kemény piaci verseny van a multikkal, de önmagunkkal is meg kell birkóznunk, meg az SI faktórral is. *(SI faktor: az interjúalany által előszeretettel használt kifejezés: „a sárga irigység” rövidítése – a szerk.)*

– *Most mi a szereped az SVT Wamsler Rt. irányításában és a mostani „holdingosítás”-ban? Milyen saját tulajdont működtetsz?*

A operatív irányításban és munkában nem veszek részt, nem szólok bele. Mint az igazgatóság elnöke a stratégiát próbálom alakítani, és aktívabban veszek részt a termékfejlesztés-

tésben, mert ezt szeretem. Most is van nálam egy kandalló, amit otthon én tesztelek. A holdinggá történő szervezést én találtam ki, a holding koncepcióm a stratégia szerves része. Késve ugyan, de mi is átállunk arra a korszerű piacgazdasági irányítási formára, amelyben a nyugati és a fejlettebb, nagyobb magyar cégek is dolgoznak. Szabad kezét adunk a holdinghoz tartozó gyárak igazgatóinak, míg a holding társaság „csak” az ellenőrzést gyakorolja. Hogy milyen saját tulajdont működtetek? Száz százalékban semmilyen, csak résztulajdonos vagyok, együtt a menedzsment vagyunk többségi tulajdonban.

– *A Nógrád Megyei Kereskedelmi és Iparkamara elnöke is vagy. Beszélne röviden a kamarai tevékenységről, benne a saját munkáiról?*

Az elmúlt tíz évben a kamara a politikai küzdőtér része lett, és sajnos többet kell ezzel foglalkozni, mint a tényleges kamarai feladatokkal. Mert mi a kamara? A gazdaság szereplőinek civil szervezete, ami nagyon fontos fórum lenne a gazdaságfejlesztés gyorsításában. Engem jó két éve, 1997-ben választottak meg, titkos szavazással: 66 igen és 2 ellenszavazattal, ami nagy elismerés és megtiszteltetés volt számomra. Az elmúlt másfél évben sajnos a kamara jövőjével való foglalkozás dominált. A kamara hatékony működéséhez 5-10 év kell, amíg a gazdaságba be tud ágyazódni, nos ennek még jószívről csak a felénél tartunk. Megalakítottuk a városi szervezeteket, tartják a kapcsolatot az önkormányzatokkal. Ez év október végétől megszűnik a kötelező kamarai tagság. Én eredetileg nem is értettem egyet ezzel a diktátummal, de azt mondom 5 évenként nem lehet változtatni egy rendszeren. Mit ad a kamara? – teszik sokan fel a kérdést. Mondok egy példát, a mai sajtótájékoztatón hangzott el a bejelentés. A lényeg: a kamara közbenjárása és kezdeményezése nyomán a pénzügyi tárca arról tájékoztatta az ügyben eljáró megyei közgyűlés elnökét, hogy a munkahelyteremtő beruházás támogatása nem minősül szolgáltatás ellenértékének, következésképpen nem jár áfa-fizetési kötelezettséggel. Ezzel a kamarai kezdeményezéssel az adóalanyok sokmillió befizetési kötelezettség alól mentesülnek. Ha egész évben mást sem tett volna vagy tette volna a kamara, mint hogy ez ügyben eljár, már akkor is elismerés illetné a munkáját. Természetesen a kamara még számos esetben nyújtott és fog is nyújtani hasonló segítséget a kamarai tagoknak.

– *Hogyan látod Nógrád megye gazdaságának helyzetét, jövőjét?*

Nógrád megye gazdasága, gazdasági szerkezete átalakulóban van. Egy túliparosított gazdaságból ipari-kereskedelmi-szolgáltató-turisztikai struktúra fog kialakulni a következő 15-20 évben, ez hozza meg a felemelkedést. Az ipari parkokra és vállalkozási övezetekre szükség van, de csak egy kis részei a gazdasági előrejutás feltételrendszerének. A vállalkozók elsősorban tehetségükre, felkészültségükre, piaci informáltságukra és kapcsolataikra apellálhatnak, és mindenkor számíthatnak a kamara közreműködésére is.

– *Beszélne a családjáról? Játshatsz már a unokákkal?*

A feleségemmel élek együtt, van kétszer két unokám, akik 3-9 év közötti korúak. Így a családom 10 tagú, mindenki megtalálta a helyét az életben. A családomat tartom a legnagyobb sikeremnek.

– *Milyen terveid vannak még, mert én munka nélkül nem tudlak elképzelni?*

A munkámmal kapcsolatos terveimről – stratégiai irányítás, termékfejlesztés már szóltam. Egyébiránt én alapjában pesti lakos vagyok, és egyre többet tartózkodom fővárosi lakásban. 65. évemben vagyok, egyre jobban vágyom a nyugalomra, és furcsa módon ezt ott jobban megtalálom Pesten – mármint a nyugalmat –, mint itt Salgótarjánban.

Köszönöm a beszélgetést.

Solymár József

Palócok a Mátra alatt

A második világháború végéig Mátraballa és Nádújfalu testvérközségek voltak. Közös volt a papjuk is, a jegyzőjük is, de ami ennél többet jelent: erős családi és baráti szálak fűzték össze a két falu népét.

Aztán valahol a magasságos közigazgatásnál határozat született, s annyira kétfelé lökték az ikreket, hogy Nádújfalu Nógrád megyébe, Mátraballa pedig Hevesbe került. Mindkettő élvezheti a megyeszéle minden hátrányát.

Hanem egy közigazgatási döntéstől azért nem szakad meg minden kapcsolat. A ballaiak most is úgy lógnak Eger meg Tarján közt, mint Mohamed koporsója az ég és föld között.

Nem lenne érdektelen kimutatni a mindennapos kapcsolatokat, melyek falumat - Ballát - Tarjánhoz, Kisterenyéhez, Mátranovákhoz kötik, de most csupán a bányászatról, a bányászokról kívánok beszélni. Mert a nógrádi bányászat halálát Ballán is sokan meggyászolták.

Gyerekkorom legjobb barátja Forgó Miku volt, az ő apja pedig ragadványneve szerint Penyisz Marci bácsi. Arcszíne miatt nevezték így, mert a föld alatt nem tudott leburnulni. Ő mesélt sokat Kányásról, Vizslásról, Mizserfáról, a két világháború közötti bányászletről. Elmondta például, hogy hétvégeken vagy a ritka szabadnapokon gyalog tették meg az utat hazáig meg vissza, hogy a családot lássák, a szennyest tisztára cseréljék, és hogy krumplit, lisztet, kis szalonnát vigyenek a következő hétre. Volt, hogy télidőben annyira dideregtek a nagy hóban: a házilag festett kék vászonnadrág alatt a törölközőt kötötték a legfontosabb testrésze. Csoda-e, hogy az asszonyt nem tudták mindig megvigasztalni?

Marci bácsitól tanultam meg a „népszerű” bányászétel, a macsánka receptjét is. A szállás előtt tüzet raktak, félig vízzel odaakasztották a vaskondért, aztán minden bányász dobott bele valamit. Ki krumplit, ki tarhonyát, ki szalonnadarabokat, egy kis zöldséget is ha volt. Megsózták, megpaprikázták, aztán kiosztották egymás közt testvériesen.

Marci bácsi egyébként a falu kommunista párttitkára lett a második világháború után. Azt, hogy elindulhattam az írói, újságírói pályán nagyrészt neki köszönhettem. Amikor hazalátogattam bosszúsán mondogatta: „Ki vagy te ott Pesten, hogy minden hónapban káderjellemezést kell küldeni rólad” Hát bizony kezdő író, és a Magyar Távirati Iroda gyakornoka voltam.

Az én szegény palócfalum ebben az évszázadban soha nem tudta eltartani teljes lakosságát. Ezért mentek százötvenen Kanadába, ezért indultak minden esztendőben a hathónapos summások és a részes aratók az Alföldre és a Dunántúlra. Ezért ragadták meg olyan sokan azt a lehetőséget, főleg a termelőszövetkezetek megszervezése után, hogy a bányászbuzsokkal munkába menjenek és minden nap hazatérhessenek családi fészkükbe.

Ma Mátraballán ugyanúgy túlsúlyban vannak az öregek, mint igen sok más palócfaluban. És hogy nincs nyomor, nincs riasztó szegénység, azt nagyrészt annak köszönhetjük: hozzá még a postás a volt bányászok viszonylag tisztességes nyugdíját. De meddig hozzá? Míg egy generáció el nem távozik.

A továbbiakban alig-alig emlegetem egy volt elemista iskolatársam bányászmúltját, bányászélményeit. Inkább azt szeretném megmutatni, hogy itt, a mi tájékunkon hogyan alakult ki és milyen is volt a palóc bányász figurája, és hogy ezeknek az embereknek valamennyien adósai vagyunk.

*

A holtak már nem nyilatkoznak és nem is mesélnek. Sértődötten hallgatnak, üzenetük egyértelmű: miért nem kérdeztél időben?

Én, mint író mindig a valóság alázatos szolgája voltam. Ehhez képest a realizmus uralta évtizedekben sem voltam sikeres. A konfliktus abból adódott, hogy a világot véletlenül sem olyanak láttam, mint amilyenek a hatalom birtokosai látni vagy láttatni szerették volna. Így megjelenési lehetőségek, fórum híján nem mindig mertem zaklatni kérdéseimmel azokat, akiknek sorsára igazán kíváncsi lettem volna.

Tamási Áron immár reklámszöveggé lett mondása szerint azért születünk a világra, hogy valahol otthon legyünk benne. Ám lehet ennek a szép gondolatnak egy másik olvasata is. Az otthon, amelyik útjára bocsátotta az író, holtáig elvárhatja tőle, hogy fáradhatatlanul küldje, küldözze az üzeneteket a nagyvilágba arról, hogyan élnek, milyen emlékeket őrizgetnek az övéi. És az író sohasem lehet nyugodt, elégedett, mert az idők múlásával ez a restancia egyre csak növekszik. Elhalnak azok, akikre gyermekként rácsodálkozott, akikkel férfiként barátkozott, akikkel együtt öregedett. Gondolom, ezt az adósságot végül az adós elhalálózása miatt lehet csak majd leírni.

Okkal megutálna az olvasó, ha most megpróbálnék számot adni arról, hogy regényeimben, novelláimban, filmjeimben hol jelennek meg, hol bujkálnak az én kedves kis palóc falumban átél és gyűjtött élmények. A nyers, a feldolgozatlan, ha úgy tetszik igazán értékes dokumentumok is legalább ezer oldalt töltenek meg. Két dokumentumfilm, és ki tudja milyen hosszú magnószalagok is őrzik a kíváncsiskodás termékét.

De beszéljünk arról, ami nem sikerült. Több, mint három évtizeddel ezelőtt, amikor dokumentumfilmet készítve azt firtattuk, hogy a kamaszlányoktól a vénasszonyokig miként alakult, vagy mit ígér a falu szépeinek sorsa vagy jövője, megakadtunk egy olyan parasztháznál is, ahol éppen egy frissen érettségizett diáklány gondolataira, érzéseire voltunk kíváncsiak. És az atya úgy érezte, hogy itt valami nagy igazságtalanság történik, mert neki kellene kapnia a főszerepet. Részletesen, szinte lépésről-lépésre haladva mondta el, hogyan sikerült kimenekülni a Don-kanyar poklából. Barátjával bujdosnak hazafelé, próbáltak láthatatlanná válni egy temető mellett, ahol a németek éppen tömeges kivégzést hajtottak végre. Sikerült

szerezniük - szekérrel együtt - egy kis „pónyit”, vagyis egy szőrös ruszki lovacskát, amivel gyorsabban haladhattak, csakhogy két nap, két éjszaka nem mertek eltávolodni a lótól, meg a szekértől, mert holtbiztos, hogy elorozta volna valaki. A nagyjelenet az volt, hogy a csontig hatoló orosz fagyban sikerült bejutni egy olyan épen maradt házikóba, ahol magyar katonák melegegtek. Ám jóformán el sem vackolódtak, amikor berontottak az épületbe a németek, és nagy hangon követelni kezdték, hogy mindenki takarodjon ki. A németeknél géppisztoly volt, a magyaroknál öreg mordályok, már aki nem dobta el útközben.

A feszültség forrponon volt.

És én, a hülye megkérdeztem: - Kimentetek?

- Ki - mondta ő, és erről nem kívánt tovább nyilatkozni.

Én azidőben, mint éppen jegyzett író, mindent megpróbáltam, hogy eladjam ennek a mátraballai embernek a históriáját, aki ráadásul megmagyarázta, hogy ő csak azért jutott ki a Don-kanyarból, mert árva gyerek volt, és nem akart meghalni addig, míg bele nem kóstolt a családi örömökbe. *Petőfi* Bolond Istók-ja jutott eszembe: míg az ember boldog nem volt, addig meg nem halhat.

A „Vert sereg katonája” című szinopszisomat, melyet máig őrizgetek, vittem a Zrínyi katonai kiadóhoz, aztán a Magvetőhöz, ahol hat kötetem jelent már meg, de mindenütt ki-dobtak velem. Gondoltam, majd később, majd egyszer ennek is eljőhet az ideje. Ám az én emberem - mivel már elérte célját és boldog volt - oly hamar meghalt, hogy a részletes beszélgetés mindörökre elmaradt.

*

Miért mondtam el mindezt? Ráadásul ilyen fájdalmas részletességgel. Mert most újra ugyanígy jártam. Ahhoz, hogy megérthessük, mi is történt, el kell mondani, hogy származás és születés szerint nem vagyok ballai. Apám vasutas volt, Tokajhegyalján Tályán szolgált forgalmistaként, amikor megláttam a napvilágot. Fél évesen, pólyában hoztak át ide palócföldre, mivel édesapám immár állomásfőnök úrrá avanszált. Itt szolgált, itt volt nyugdíjas, s végül itt is temették el. Özvegy édesanyámat Pestre hoztam, de mikor ütött az órája, őt is hazavittük Úrhegyire, mert nálunk így hívják a temetőt.

Ballán voltam gyerek, itt éltem át a második világháború idején a front átvonulását, majd utána, a magam szerény módján itt próbáltam „népboldogítani”. Mivel, mint vasutas gyerekeknek szabad jegyem volt, majd minden héten hazalátogattam egyetemi éveim alatt is.

Apám halálával vált egyre lazábbá, s látszólag meg is szakadt a kapcsolat. Nem volt hová hazamenni.

Így utólag is büszkén mondhatom, hogy sok jó barátnál meghálhattam volna, étellel, itallal is megkínáltak volna. De ahol korábban otthon voltam, nem szívesen lettem volna vendég. A falu élt, változott, én pedig emlékeztem. Mivel nem láttam a mindennapokat, talán jobban őriztem a múltat, mint az ottlakók. Álmaimban jártam haza, mondhatnám amúgy romantikusan, ha természetem nem lenne olyan, hogy felébredvén, minden álmot elfelejtsek.

Ám csak főigazság, hogy otthon híján kerültem el az én kedves palócfalumat. Volt egy másik és talán fontosabb ok. Mint író és újságíró olyan sikertelen voltam, hogy ennél sikertelenebb talán nem is lehettem volna. Húszerék esztendő telt el anélkül, hogy könyvem, netán fontosabb rövid írásom megjelent volna. Kiszuperáltak. Márpedig hogy kullogjon haza

úgy egy tékozló fiú, aki csak maga tudja, hogy nem tékozolt el semmit. Üres a keze, üres a tarisznyája, joggal gondolhatják, hogy a feje is üres.

Aztán a rendszerváltás hozott egy csöppnyi változást. Imitt-amott kezdtem újra megjelenni, és eszébe jutottam az otthonhagyottaknak.

Meghívtak egy falunapra, s mint jeles vendég, még szónokolhattam is egy rövidet. Aztán kivonultunk a hajdanvolt Paptagba, a szabadidő parkba. Így, utólag elmondhatom, hogy annakidején részben egyetértettem, részben nem az egyházi vagyon elorozásával, eltulajdonításával, elvételével. Mert az igazságtétel, a hamisság és az aljasság csúful és kibogozhatatlanul összekeveredett. Magyarán szólva részben igazságot szolgáltatottak, részben egy máig ható ostobaságot követtek el. A nagybirtokokat, ahol a cseléd, a summás ugyanolyan megalázott és kizsákmányolt volt, mint a földesuraknál, én is felosztottam volna, de az egyházat kizárni a tanításból, a szociális gondoskodásból, minősíthetetlen, elvakult döntés volt.

Nálunk a Paptag egy részét felparcellázták, ahol hamarosan egy új falurész épült fel (nekünk nem adtak házhelyet, mert húsz év után is jöttek voltunk), odébb ahol régen nyár-időben az „intelligencia” sütötte a szalonnát és nótázott, most néhány, valóban „rusztikusan ácsolt” építménnyel és egy szabadtéri színpaddal, ott az egész falu számára „létesült” szabadidő park. Jó időben itt találkozunk, nótáznak, netán szerelmeskednek a fiatalok.

A falunapnak itt zajló része fergetegesen gyönyörű volt. Talán azért, mert szinte egyetlen külső vendéget sem hívtak. Gulyás, meg bagulyás főtt a bográcsokban. Aztán megjött a lakodalmas menet, a fél falu népviseletbe öltözött ebből az alkalomból, hogy a másik felét szórakoztassa.

Én először jókorát szundítottam a tisztás szélén, aztán félre ültem, hogy egy nagyfröccs mellől csendesen figyeljem az eseményeket. Az áhított nyugodalmas szemlélődésben nem lehetett részem. Elkezdődött egy kegyetlen társasjáték.

Egymás után jöttek a falu idősebb férfiai, asszonyai egyazon csatakiáltással:

- Józsi, megismersz-e?

Akit megismertem, elégedetten biccentett, mosolygott, s vetett egy-két elismerő szót. Aki nem, az csalódott és mintha vizsgáznék, feltett néhány kisegítő kérdést.

Végül már azt is kezdtem megbánni, hogy hazahúzott a szívem és örömmel vállalkoztam az utazásra.

A nagy próbatétel végén hajolt be látóterembe egy kedves, csupa dudor arcú, kaján tekintetű figura.

- Józsi, megismersz-e?

Meg nem tudnám mondani, hogy fél évszázada vagy csak harminc éve láttam utoljára, de egy pillanatig sem kellett töprengenem.

- Tyetye, te vagy!

Azt hittem, most jön a levezető szöveg. Ám ehelyett ő jókorát rikkantott:

- Te meg Szudu vagy!

Velem tovább mit sem törődve, ugrándozva, tánclépésben távozott, s közben fennen hirdette:

- Kimondtam! Kimondtam!

Ehhez azt kell tudni, hogy Mátraballán az én időmben alig akadt olyan ember, akinek ne lett volna ragadványneve. Ez részben a célszerűség miatt volt így, mert állítólag a falut hajdan hat telkes jobbágy család, hat „had” alapította. Volt had, amelyben leginkább lányok

születtek és lassan felmorzsolódott, de volt olyan is, amelyik az elmúlt évszázadok alatt hihetetlenül gyarapodott. Napjainkban talán még az Úristent is Forgónak hívják Mátraballán. Kellott tehát hogy a leszármazottak később még egy második nevet is ragasszanak a vezetőknév mellé. De ez sem volt elég, majdnem mindenki megkapta a saját, kicsit csúfondáros ragadványnevét. (Egyszer erről is értekezek majd...)

És ha már belejöttek a papnélküli keresztelőbe, ez a névadományozás kiterjedt a falu szinte minden lakójára.

Engem gyerekkoromban, mint kiderült Szudunak csúfoltak. Annyi gúnnyal és dühödt utálattal tudták kimondani, főleg a tölem nagyobbacska fiúk, hogy vadul tiltakoztam ellene, és nem egyszer kilátástalan csatározásba keveredtem. Egyetlen alkalommal igénybe akartam venni apámnak, az állomásfőnök úrnak a tekintélyét, és bemenvén az irodába, felpanaszoltam, hogy Farkas Feri megvert. Mire apám, szinte fel sem nézve az irományokból csak ennyit mondott: - Minek hagytad magad? Ezen felbuzdulva aztán küzdöttem a továbbiakban olyan vadul, hogy szemembe csak most, hat évtized múltán mondták újra gúnynevemet: Szudu.

Közben édesanyámtól, - aki apám halála után velem lakott Budapesten - megtudakoltam honnan származhatott az én csúfnevem. Kiderült, hogy a pólyából kibújván, vaskos fiúcska voltam és anyám húga, amikor nálunk nyaralt, becézgetvén Sudribunkónak nevezett. Miskolcon, Borsodban, ahol anyám családja hosszabb időn át élt, divatos becenév volt ez. Valaki a ballaiak közül meghallotta és ezt rövidítették le.

Az ugrándoza távozó Tyetye talán még mindig elvárta volna, hogy utána rohanjak és küzdőtérre változtassam a szabadidő parkot.

*

Legelőszőr az Ignácék eperfája jutott eszembe. Ez az eperfa ott állt majdnem a falu közepe a parókiával, nagyiskolával szemben. Egy volt jobbágyteleknek a sarkában, ahol a régi nagycsaládok felbomlása után öten-hatan is építkeztek.

Valami soronkívüli foglalkozásunk volt a kisiskolában, ahol a Fityingnek csúfolt tanító néni idomított bennünket, és anyám értem küldte a cselédlányunkat. Már alkonyodott, amikor szabadultunk. És a Nagysoron - így hívták a falu legszelebb utcáját - a Bernáték eperfája körül jókora tömeg verődött össze. Szorongva bámulták az eperfát, mivel lombjai közt az ágakon ott gurigázott a Fej. Fene tudja, hogy jutott ide a temetőből, de akrobatikus könnyedséggel pördült ide-oda, a lent báméskodó népség pedig szinte egyszerre kiáltott fel, a mozdulatait kísérve: - Most!

Máig szégyellem magam, mert hasztalan meresztettem a szemem, a Fejet én sajnos nem láttam. Most sem tudnám megmondani, ki volt a hívó, ki csak játszadozott, egyáltalán hogy kerülhetett az a Fej az Ignácék eperfájára, és hova tűnt később.

Mert engem a cselédlányunk elrángatott, nem tudván azt, hogy észlelésemnek később néprajzi értéke lehet.

Sajnos, így máig nem tudom megmondani, hogy egy árva koponya bukfencezett-e, vagy netán szakála is volt kender.

*

Másodjára - még mindig ott, a szabadidő parkban Tyetye testvérei jutottak eszembe.

Közülük a legidősebb Lisztyi, a csöndes alkalmazkodás művésze volt. Azidőben, amikor még gyermekek voltunk, a faluban élő „nadrágos embereknek”, vagy ha úgy tetszik, az intelligenciának családonként megvolt a maga patronált vagy kihasznált parasztfiúja. Egy nagyobb fiú, aki fát vágott, vizet hordott, üzenetet vitt, ha kellett: egyszerűen elvégzett minden munkát, amit nem akartak a cselédre bízni. Bata Laci kántortanítónál Lisztyi volt ez a bizalmas ifjú. Mindig szolgálatkész, mindig kedves.

Édesanyám jókorát bögött, amikor a Hosszúhátra induló summások között találkozott a kis Lisztyivel. Kék surc (festett vászonkötény) volt eléje kötve, mintha felnőtt lenne, és a vasvillát, amelynek hegyére „balesetvédelmi céllal” eltördelt kukoricacsövek voltak tűzve, éppen rakodta be a marhavagonba, melyben a summások utaztak. Tudom, hogy anyám könnyei nem sokat segítettek a kis summásgyerek sorsán, de talán nem peregetek hiába.

Több, mint három évtizeddel ezelőtt, amikor dokumentumfilmet forgattunk a falumról, Lisztyi felesége megszólított, hogy a sorvadásban szenvedő, immár halálos ágyán nyugvó ember látni kíván. Azt történt ugyanis, hogy a *Megöltek egy lányt* című filmemben az egyik figurát az emlékezetemben kutatván, Lisztyinek neveztem el.

A sötétített szobában a haldokló ember megköszönte ezt az ötletemet, mert szegény úgy vélte, hogy ha ő eltávozik is az élők sorából, neve, ragadványneve még ki tudja meddig fennmarad. Nem tudta, hogy nálunk a filmek is korán halnak.

Ha emlékezetem meg nem csal, a második fiút Keselynek hívták. Ez igazából egy ló név. Szürkét jelent, és ilyen volt a fiú is. Nem is tudok róla semmi érdemlegeset mondani.

Ezután jött Tyetye, aki történetünk hőse, de itt és most éppen ezért átgorogható.

A negyedik fiú Jancsika volt. Rá tudtommal ragadványnevet nem akasztottak, mert a Jancsika elegendőnek bizonyult. Amikor harminc évvel ezelőtt az első dokumentumfilmet csináltuk, ki tudja miért, ő is szóhoz jutott és makacsul többször is elismételte születése titkát.

A fölös szaporulat ellen ezen a vidéken is időtlen idők óta védekeztek. A messzi múltban az orsó hegyes végével próbált valamit tenni az állapotos asszony, aztán az angyalcsináló bábák nyújtottak segítséget. Ha már megszületett a nem kívánt gyerek, könnyen előfordulhatott, hogy a köldökszínör tekeredett a kicsi nyakára. Így válik érthetővé Jancsika vallomása:

- Mikor születtél?

- A legfiatalabb bátyám született kérlek szépen 1928-ban, én pedig 1935-ben. Megmondom őszintén ahogy van, engem nem örömmel vártak, mint az első gyereket, jaj istenem már sikerült-e vagy nem sikerült, de mégis meglettem. Ha nem vártak, mégis meglettem. Így mondom ahogy van. Édesanyám azóta is emlegeti, hogy amikor megszülettem, én egy nagy teknővel voltam. A bába ott volt, édesapám húsz pengőt kínált neki annakidején, azt mondta: fojtsa meg ezt a gyereket, vagy mit tudom én. Dehát a bába azt mondta, hogy ezt a gyereket nem lehet megfojtani. Hát aztán így maradtam én meg. Azóta is mondom, ha szidnak, hogy miért nem fojtottatok meg inkább a teknőben.

Ha Tyetyéről környezettanulmányt kellene készíteni, ezt tudnám elmondani.

*

Mint az előbbiekből kiderült, egy kis faluban sem ismerhet mindenkit közelebről az ember. Az idő múlásával kialakultak az „adatközlők”. Azok, akik a község múltjáról vagy jelenéről érde-

kesen, színesen, de egyben hitelesen is tudnak mesélni. Erthető módon az ember inkább az idősebb korosztályokból kereste a beszélgető társakat. Ám a kegyetlen idő megrostálta őket.

Ahogy a szabadidő parkban Tyetye tánclépésekkel távozott, tudtam, hogy nem menekülhet előlem. Megkeresem mihelyst lehet.

Darab idő múltán Horváth Dávid kitűnő fotóriporterünkkel, fotóművészünkkel szálltam meg a ballai vendégházban. (Merthogy ilyen is van már.) Amúgy Rejtő Jenősen szólva, hárman tértünk be hozzá: Dávid, én, meg egy üveg vörösbor.

Dávid szorgosan csattogtatta gépét, ami megerősítette Tyetye fontosságának tudatát, és oly szépen, oly hangulatosan mondta el kiskamaszkori summás élményeit, hogy hallgatva *Móricz* Boldog ember-ének és *Rideg* Indul a bakterház regényének hőse jutott eszembe.

Alig múlt tizennégy éves Tyetye, amikor hathónapos sunmáznak szegődötték Hosszúhátra. Szerencséje volt, mert kinevezték a főgépész kocsisának. Nagy taktikai érzékre volt szükség, hogy ezt a megbízatást ne veszítse el.

Mindenekelőtt kedvébe kellett járnai a főgépész feleségének. Az asszony elvárta, hogy a birtokon tett utakról soha ne térjen vissza üres kézzel. Hol mákot, hol babot, hol borsót, hol meg gyenge csöves kukoricát lopott, ezt azonban úgy kellett végrehajtani, hogy a főgépész se tudjon róla. Ott ült a gépész úr pedkesen a kocsin, s közben a fenekétől alig valamivel lejjebb az ülés alatt ott volt a lopott áru.

A főgépésznek is megvoltak ám az igényei. Számára ugyanis nagy szabadságot nyújtott, hogy asszonya nem tudhatta mikor hol és mi romlik el. Mentek a traktorhoz, a gőzgéphez, a cséplőgéphez, közben a főgépész úr hol itt ivott, hol ott kártyázott, hol meg más menyecskevel töltötte az éjszakát. Erről viszont a feleségnek nem volt szabad tudni.

Volt, hogy feladat híján a szekér a javítóműhely előtt ácsorgott, a főgépész úr pedig otthon tanyázott. Ilyenkor a szerelők csináltak maguknak szabadidőt és elvárták, hogy Tyetye ne csak azt lesse, közeledik-e a főnök, de a nagykalapácsot az üllöhöz csapkodva még munkazajt is produkáljon.

Így a hármás igényt kielégítve vígan teltek a hathónapos summásság napjai.

*

Tyetye tulajdonképp szerencsés embernek mondhatta magát. Igaz, hogy ahogyan akkori-ban mondták „falarisu” buszon utazgatva (igazából egy nagy utazóládát szereltek a teherautóra), több mint harminc esztendőn keresztül járt a Nógrád megyei szénbányákba. Viszont még akkor küldték nyugdíjba, amikor nem kezdődött el a rendszerváltáshoz kötődő leépítés, zűrzavar. Így 1998. őszén negyvenöt ezer forint volt a nyugdíja, ami ezen a vidéken kiemelkedően magasnak számított.

Sajnos, meghalt a bátyja és meghalt a felesége is. Így aztán a sógorasszony főzött, mosott rá, gondoskodott róla.

Kiderült, hogy Tyetye nagyon egészségesen él. Ha nem volt túlságosan zord az időjárás, minden nap kiballagott a határba, az erdőbe. Leste a hajladozó menyecskeket és soha nem tért haza üres kézzel. Hozott gombát, erdei gyümölcsöt, ha mást nem, egy kis tűzrevalót. El is akart adni nekem két gyönyörű hullott szarvasagancsot, mivel előbb az egyiket, utána a párját is megtalálta. Baráti áron húszezer forintot számot volna fel érte, ám amikor nem álltam rá az előnyös üzletre, ingyen nekem akarta ajándékozni. Nem értette miért nem fogadom el, pedig a kapuig kihozta utánunk.

Friss ballai tapasztalataimról cikket írtam az egyik napilapunkba. Illusztrációként *Beszélő képek* aláírással Dávid három fotográfiája is megjelent. És mit ad Isten, a bitang szerkesztők nem Tyetyét, hanem a héttérben hallgató sógorasszonyt választották.

*

A Tyetyénél tett látogatás megbolydította szunnyadó emlékeimet. Hiszen négy éven át együtt jártunk az elemi iskolába.

A kisiskola, melyet egy régi parasztházból alakítottak ki, pontosan szemben volt a templomlépcsővel. Meg kell mondani, hogy az első két esztendő nekem sem volt könnyű. Az apró ablakok miatt a tanteremben folyton félhomály uralkodott, de nem csak ez tette nyomasztóvá a légkört.

Volt egy fiatal tanítónő, aki a ház másik részében lakott, s akit féltékenységből kiutáltak maguk közül a falu úriasszonyai. (Tyetye szerint sötétedés után néha Balog Iván, a Tardonyai tanya bohém földbirtokosa vigasztalta, de ezért a közlésért nem vállalom felelősséget.) Mivel a faluban mindenkinek volt ragadványneve, egyszer ezt a kisasszonyt elkezdték Fityingnek nevezni. Természetesen nagy nyomozásba kezdett, ki a keresztapa. És a gyerekek egyértelműen az öt évvel idősebb bátyámra vallottak, aki haláláig tagadta, hogy elkövette volna e merényletet. Ettől kezdve - ámbátor az állomásfőnök fia volt - egyre rosszabb tanuló lett, a Fitying hátra ültette az utolsó padba a folyton fingó Szoka, meg Sinkó közé.

Én azt hiszem megérezhettem a veszélyt, mert a kisiskolás két esztendőmben olyan jámbor voltam, mint sem azelőtt, sem azután, úgy hogy egy iskolai előadáson a kis Jézuska szerepét is velem játszották el. Bokáig érő hosszú, fehér pendelyben ácsorogtam és drótra tekert aranyos szalag volt a dicsfényem. Osztálytársaim természetesen hülyének néztek, ellopták tízóraimat, Tyetye még most is emlegette, hogy milyen jó, borízú alma termett a kertünkben.

Ha én voltam a jámbor, Tyetye volt a rossz fiú. Így visszatekintve szinte hihetetlen, hányféle büntetéssel kellett az akkori gyerekeknek számolniuk. Fülhúzás csak óvatosan, hogy le ne szakadjon a gyerek füle. Hajhúzás. Vonalzóval körmös, mogyoróvesszővel tenyeres. Az első sor előtti számárpadra ültetés, a rosszul tanulók iskola utáni bezárása, tintaleves- és papírgaluskára. De a legfőbb büntetés mégis a seggreverés volt.

A kislányoknak rá kellett hajolniuk az első padra, és a tanító kisasszony felhajtotta a szoknyát, a barhétot, egészen a fehér pendelyig. A fiúknak le kellett hajolni, megfogni a cipőjük orrát, vagy jobb időben, amikor nem volt rajtuk se cipő, sem bakancs, a nagy lábujjukat.

A mi időnkben a legtöbbet vert gyerek Tyetye volt. Próbálta kitömní hol ronggyal, hol papírral a fenekét, de a tanító kisasszony gondosan tapogatózott mielőbb ütött. Tyetye folyton hátra-hátra sandított, és amikor meglendült a pálcá megpróbált hirtelen homorítani, mert a fizika törvényeinek ismerete nélkül tudta, hogy ha két test egyszerre, már mint a feneke meg a pálcá együtt mozog, csökken az ütés ereje. Ha nem nézhetett hátra, akkor is valahogy megérezte, mikor kell mozdulni.

Talán ekkor éreztem először, hogy ha valaki nem bűnös, annak is lehet lelkiismeret-furdalása.

*

A sors, illetve a Duna TV, még pontosabban *Sára Sándor* nagy ajándéka volt számomra, hogy újra dokumentumfilmet készíthettem a falumról. Újra - mert mint írtam több mint három évtizeddel ezelőtt az apa *Nádasi László*val már csináltunk egyet, most pedig az ifjabb *Nádasy László*val, aki szintén filmrendező lett, adódott lehetőség a továbblépésre. Társam szigorúan meghagyta, hogy a felvételek előtt ne beszélgessek a kiszemelt szereplőkkel, mert akkor odalesz a felvétel hamva, hitelessége.

Egy hetet töltöttünk Ballán és az eredetileg megcélzott ötven perc helyett három részben százötven perc bemutatásra került anyag készült el.

Tyetyére természetesen a felvételek utolsó napján került sor. Addigra már csaknem teljesen megteltek a magukkal vitt kazetták, és szigorúan kiporciózták, hogy nyolc perc juthat erre az interjúra, semmi több. - Ráadásul a hangmérnök hazautazott, nélküle próbáltunk boldogulni. Mialatt *Baka Mari* a konyhában a mónárkalácsot sütötte, az ő udvarán próbáltam Tyetyével nyolc percen át mélyenszántóan diskurálni. Ráadásul mialatt a falu népe csaknem teljesen elhagyta a palóc nyelvjárást, Tyetye ebben kivételnek bizonyult.

A mozcinálásnál az író csak addig érdekes, míg az anyag „zsákba” nem kerül. Innen kezdve már kellemetlen mellékfigurává válik. Hasztalan könyörgtem *Nádasy Lacinak*, hogy legalább villantsa fel Tyetye figuráját, kérlelhetetlennek bizonyult, mondván, hogy *Oláh Annuska* szebben és érthetőbben elevenítette fel a summás évek emlékeit.

Igaz, hogy kazettákat vásárolva megőriztem a felvételek maradékát is, mégis nagyon rossz volt a lelkiismeretem, hogy Tyetye már megint nem kapja meg az őt megillető nyilvánosságot.

*

Hetvenedik születésnapomon és a nevem napján, (mivel a kettő egybeesik) volt a falumbeliek számára a művelődési házban a film „premierje”. A község alig több, mint kilencszáz lakosából száznegyvenen jöttek el. De nem csak ők voltak ott, hanem a holtak közül is megjelentek többen. A filmbe ugyanis beépültek a harminc évvel korábbi felvételek, így - mivel annakidején még nem voltak forgalomban a kamerák - a fiatalabb korosztálybeliek közül igen sokan itt találkozhattak először, itt látták beszélni és mozogni „őseiket”.

A készülődéskor kedvemet csak az rontotta, hogy alighanem Tyetyével is találkoznom kell, és készíttetnem a szavakat, hogyan fogom neki megmagyarázni az újabb mellőzést.

Erre azonban már nem került sor. Ez a vasgyúrnak látszó vidám öregfiú néhány napos betegség után meghalt az egri kórházban.

Elvitte humorát, emlékeit! Most futhatok utána...

Vasvári Zoltán

Emlék, emlék, miért kísérsz?

Fél évezreden át kísérhetjük figyelemmel az európai művelődéstörténet számára is érdekes forrásul szolgáló emlékkönyvek történetét. Az első ismert emlékkönyvek a 16. századból származnak. A kutatókat természetesen foglalkoztatta az emlékkönyvek eredetének, illetve előzményeinek kérdése is.

Az emlékkönyv Európa-szerte ismert latin megnevezése az *album amicorum*, mely kifejezés már a 13. Századi szótárakban is előfordul. Ebből az időszakból viszont emlékkönyveket még nem ismerünk. Egyes kutatók a szóösszetétel e korai előfordulása alapján az antik barátságkultusz középkori továbbélését látják bizonyítottnak. Elképzelésük szerint a kolostorokban élő barátok úgynevezett imatestvériség intézménye tarthatta fenn a barátság írott formában való megörökítésének szokását.¹ Mértéktartóbb szakemberek az emlékkönyvek közvetlen előzményének a nemesi családok leszármazási tábláit tartalmazó köteteket (*liber gentilis*) tartják.² E díszes albumokat hivatásos címfestők, képirók rajzolták megrendelőik számára, egyúttal mintát is alkottak későbbi korok emblémaanyagához.³

A 16. századból fennmaradt első ismert emlékkönyvek *peregrinációs albumok*. A század első felében jelent meg az Európa egyetemeit járó peregrinus diákok körében. Latin megnevezése – *album amicorum* – mellett ismeretes még *Stammbuch* és *philoteca* nevében is. Ebbe az egyetemről egyetemre vándorló diákok egy-egy állomáshelyükön igyekeztek diáktársaik és professzoraik, útjukba akadt neves személyiségek (művészek, a város vezetői és előkelő családja) bejegyzéseit megszerezni. E bejegyzések pedig ókori auktoroktól, klasszikus szerzőktől, a reformáció jeleseitől vagy a Bibliából vett idézetek, legtöbbször latin

---

¹ VEREBÉLYI 1993. 78.

² VEREBÉLYI 1993. 78. BAUSINGER 1982.

³ Lásd RIPA 1992.

A 16. század folyamán a kézzel festett könyvillusztráció végleg elveszti jelentőségét. Ám a jelképes ábrázolások, szimbólumok, emblémák alkalmazása végigkíséri az emberiség történetét. Vö. CSAPODINÉ GÁRDONYI 1974/b. 22. A nemesség által használt embléma-anyag és egyéb díszítő-motívumok éppen a 16. századtól kerülnek át a peregrinációs-, majd emlékalbumok vizuális kultúrájába. Hatásuk még a 20. századi anyagban is jól érzékelhető.

vagy görög nyelven. Az emlékkönyvkészítés divatja Európa elsősorban protestáns egyetemein, Angliában, Németalföldön, a német fejedelemségekben és a skandináv országokban bontakozott ki, majd a szokást átvették más vallású diákok is. A peregrinációs albumok klasszikus korszaka a 17. század és a 18. század első fele, de ebben az időszakban a szokás lassan terjedni kezdett szélesebb körben is. Tanulmányaik befejeztével a hazatérő diákok közül többen lakóhelyükön tovább gyarapították emlékkönyvük bejegyzéseit írástudó társaságuk körében. A szokást átvették idegen országokban utazgatók és vándorló mesteremberek is. A szokás tehát több csatornán át is terjed a polgárság különböző csoportjai körében. Az emlékkönyv divattá válását jelzik a 16-17. században a kiadók nagyközönségnek szánt albumai, amelyekben a korabeli címer és emblémagyűjtemények mintáit követve kész formákat kínáltak vásárlóiknak, egyúttal teret biztosítva a további kiegészítések, átdolgozások számára.

„Egy lyoni kereskedő már 1560-ban forgalomba hozott olyan könyvet, amelyben az ókori hősök portréi mellé kellett odairni a kiválasztott és megfelelőnek tartott jelmondatot, megemlékezést. Jost Amman 1579-ből származó címerkönyvét a következő század folyamán többször is kiadták úgy, hogy bizonyos pajzsformákat üresen hagytak további kitöltés céljából. A frankfurti Theodor de Bry a képzőművészetiek mellett versmintákat is ad *Emblemata Nobilitati* című kiadványában, David Meisner pedig politikai célzatú emblémákat vegyít városképekkel az illusztrálatlan lapokkal *Thesaurus Philo-Politicus* című kötetében.” – foglalja össze az első ismert kiadványok jellegzetességeit VEREBÉLYI Kincső.⁴

Kialakulásakor és klasszikus korszakában a peregrinációs albumoknak valóban a MELANCHTON által megfogalmazott két funkciója van:

„*Philippi Melanctonis de Albo Iudicium. Duae ob causas subscribinus Albis rogati: 1. Ut Librorum possessores olim recordentur, eorumque posterii indicent, quibus in locis versati sunt. 2. Ut certa habeant testimonia, quibus cum familiariter vixerint, a viva amicitia illis fuerint coniuncti.*”⁵

Jellemző módon a gondolat bekerült a peregrinációs albumok repertoárjába.⁶

A 18. század második fele a polgári emlékkönyv általános megjelenésének ideje, igazi virágkora pedig a 18. század vége, a 19. század első fele, a szentimentalizmus és a biedermeier korszaka. Az emlékkönyv ekkor *családi tárgyá*, az intim családi szféra és a társaság közti kapcsolattartás, kommunikáció egy sajátos eszközevé lesz. A 18. század közepétől az első világháború kitöréséig az emlékkönyv a társasági tárgyi kultúra egy speciális darabja az illemtankönyvekkel, életvezetési tanácsadókkal, leveleskönyvekkel, vendégkönyvekkel, népjegyekkel, táncrendekkel és alkalmi üdvözlőkártyákkal együtt. Ekkor kapja tagadhatatlan feminin színezetét a szokás. Ennek egyik fontos összetevője minden bizonnyal a biedermeier életérzés, a család és az otthon felértékelődése. Az emlékkönyv legfontosabb funkciója most már nem a híres emberrel való kapcsolat dokumentálása, mégcsak nem is az emlékezés, legalábbis nem abban az értelemben, hogy a tulajdonos és a bejegyző esetleg többé tényleg

⁴ VEREBÉLYI 1993. 80.

⁵ MELANCHTON 1548.

⁶ Lásd pl. Záborszky Péter emlékkönyve az 1730-as évekből. OszK Kézirattár Duod. Lat. 152.

nem látja egymást, hanem egy összetartó, egyívású társaság meglétének kifejezése, a bejegyzés aktusával is történő megerősítése.

Az emlékezés funkciója természetesen megmarad, de már sokkal inkább a tovatűnt, vissza nem hozható szép pillanatok rögzítésére vonatkozik, mint valóban egymástól elszakadó emberekre. Térbeli-időbeli emlékezésből pusztán időbeli emlékezéssé válik. Ennek szemléletes bizonyítéka, amikor tulajdonos és bejegyző együtt méléz a régebben készült emléklap fölött.

A szokás feminimé válását jól jellemzi éppen egy, a reformkorból származó emlékkönyvi bejegyzés:

„A férfi kigondol és előállít, a nő táplál, nevel és megőriz, – e kettő végzészabta vonzalmában rejlik az emberi nem élete. Csupán azon korszak boldogul, melynek férfiai olyakat gondolnak ki és állítanak elő, miket annak asszonyai szívesen és hő készséggel nevelhessenek, táplálhassanak és megőrizhessenek, – mert ha igaz, hogy nem tarthat soká, csak az, mi a férfiúi ész műhelyében kalapácsolatott acéllá, úgy igaz az is, hogy boldogság eszköze nem lehet semmi, mit az asszony használni nem akar, s mit a női érzés eltaszít magától.

Pesten, april 26-dikán, 1844

Dezseffy Marczel⁷

A bejegyzett szöveg magára az emlékkönyv-kultúrára is jól illik.

Az emlékkönyv, az emlékvers a biedermeier otthon tárgyi kultúrájának többi darabjával együtt a családi élet meghitté varázsolásának eszköze.⁸ Ekkor emlékkönyve van a ház asszonyának,⁹ fiatalembernek¹⁰ és kisasszonynak¹¹ egyaránt, mégis a háziasszony és a házi kisasszony az, aki felelős a nyájás, meghitt otthon megteremtéséért. Az emlékkönyv ebben szolgál. Az ideát – mint az idézett emlékkönyvi bejegyzés is mondja – a férfiaktól kapták, de ők – a hölgyek – nevelik fel, bontakoztatják ki teljes gazdagságában. Ebben az emlékkönyv-világban az élet lényege költői megfogalmazást és elintézészt nyert – kiemelkedő szerepet kaptak például az álmok.¹²

⁷ Bártfay Lászlóné emlékkönyvéből közli ÁGOSTON 1885. 168.

⁸ Vö. ZOLNAI 1940. 19-21.

⁹ Lásd. ÁGOSTON 1885, CSAPODINÉ GÁRDONYI 1958/a, HENNING 1988.

¹⁰ Vö.: „Kis Lajos megkérve rajzolnék valqmit Emlékkönyvébe. Másoltam egy kis esti tájat, 's melléje a 'Sonettet, mely Aurorában 'Barátomhoz' van címezve: Ha majd az est' szelid homályain s, a, t.” BÁRTFAY 1969. 7. Lásd még SPLÉNY 1984. I. 116-117., KISS 1991. 152.

¹¹ Lásd CSAPODINÉ GÁRDONYI 1958/a, 1958/b, HENNING 1988, SPLÉNY 1984. I. 402.

¹² Vö. ZOLNAI 1940. 21-23.

„Az élet álom” gondolat a barokk életérzés gyökereiből fakad. Shakespeare-nél az angol kortársainak darabjaiban ugyanúgy mindegyre visszatér mint a téma leghíresebb feldolgozójának, Calderónnak az életművében. /Calderón 9 művét szentelte a téma kifejtésének./ A gondolat természetesen a biedermeier korszakában is népszerű. Ekkor azonban már arról van szó, hogy az „igazi veszedelmes életet” csak az álmokban éli át az ember (és egyben el is megy tőle a kedve mindörökre.) Lásd pl. Rudolf von Weyer reliefjének feliratát a bécsi Volksgartenben levő Grillparzer-emlékművön, mely a szerző egyik színművének címe: „Der Traum ein Leben.” VÖRÖSMARTY is eljátszik a gondolattal néhány emléksor erejéig:

*Ne feledd el, kislány,
Hogy az élet álom,
Boldog legyen álmod,
Szívből azt kívánom.*

Vö. Petőfi: Anyám az álmok nem hazudnak ... Ugyanakkor látnunk kell, hogy ekkor még ebben némi szelíd ironia, asszonyi valóságához kötöttség is megnyilvánult: a földtől elemelkedett, magasztos sorokat a férfiú jegyezze be a hölgyek emlékkönyvébe.

Az *emlékvers* műfajának népszerűsége is e korszakra esik. Míg a 16-17. században a peregrinációs albumok általában ókori auktorok latin nyelven bejegyzett életbölcösségeivel, klasszikus szerzőktől vagy a Bibliából vett idézetekkel vannak teleírva, addig az újabb emlékkönyvekben az előbb felsorolt jelmondatként is felfogható szövegeket egyre inkább kiszorítják a verses formában megfogalmazott, gyakran bizony naiv, sőt butácska szentenciák. Valószínűleg a szentimentalizmus és a biedermeier korszakában alakult ki az a viszonylag nem túl nagy számú szövegtörzset, amelynek darabjai, sokszor már parafrázis formájában, a mai napig is az emlékkönyvszövegek zömét alkotják.¹³

Az emlékvers népszerűségét az irodalmi párhuzamok is igazolják. Jellemző módon jelentős költők – Goethe, Heine, Puskin, nálunk Vörösmarty, Petőfi – is írtak értékes alkalmi költeményeket tisztelőik albumába. Egyes költők életbölcösséget megfogalmazó gondolatokat emléksor vagy emlékvers formájában írtak meg gyakran akkor is, ha nem is konkrét személy emlékkönyvébe szánták azt. Különösen jellemző ez Vörösmarty életművére. Más dolog, hogy ezek a szövegek általában a konvenciót messze meghaladó magvas mondandójuk miatt nem folklorizálódtak. Petőfinek 19 névvel jelzett emlékversét ismerjük, ám ezek egyike sem lett folklór emlékkönyvszöveg, míg az *Árva lány* c. versének egy széleskörűen népszerűvé vált versszakáról mai használói nem is tudják, hogy ő írta.¹⁴

Szeresd a virágot

*És ne féltsd szívedet
Mert ki ezt szereti
Rossz ember nem lehet.*

---

*Álmodj örömet, s ha fölébredtél, ne csalódjál,
És ha csalódásod szebb öröm anyja legyen.
/Emléksorok 5. Álom és való/*

*Álmodd ifjúság szép álmait, és ha fölébredsz,
A sejtett szerető karjai fogjanak át.
/Emléksorok 6.*

A gondolat mai lejegyzői minden bizonnyal nincsenek tisztában annak művelődéstörténeti háttérével.

¹³ Vö. BAUSINGER 1982. 355-356.

¹⁴ Petőfi és az emlékkönyvkultúra kapcsolatáról lásd KISS 1991.

Petőfi mellett még néhány 19. századi költőnk, írónk egy-egy gondolata, verssora vált folklór formában az emlékkönyvkultúra részévé, és már a szerzőre való hivatkozás nélkül, módosítva, kiegészítve vagy éppen parafrázis formájában került be az emlékkönyvszövegek repertoárjába. Erre a sorsra jutott Petőfi és Vörösmarty több műve, Arany, Vajda, Tompa, Madách és mások néhány sora.¹⁵

A 19. század második felétől, különösen a századfordulótól a tízes éveiben járó tanuló- ifjúság válik az emlékkönyvkultúra hordozójává. Míg a biedermeierben fiatalember és kisasszony egyaránt szívesen készített emlékkönyvet, a századfordulóra ez a leányok szinte kizárólagos szokásává válik. A fiúk már csak mint bejegyzők jönnek szóba. Az emlékkönyv nyitása határpont jelző lesz a leány életében: a gyermekből kisasszonnyá serdült leányka kezdte meg az emléksorok gyűjtését és általában férjhezmenetelig foglalkozott vele. Az 1901-ben megjelent *Emlék-album fiatal leányok számára* c. kiadványban TUTSEK Anna már így írt: „*Sokan mosolyognak a fiatal leányok azon szokásán, hogy úgy szeretik az emlékkönyvet.*”¹⁶ Tehát ekkora már az emlékkönyv végérvényesen a gyermek/ifjúsági folklór részévé vált, amit a felnőttek elnézően megmosolyognak, művelői pedig szinte kivétel nélkül leányok. Pedagógusok szerint nem is egészen normális, ha egy lánynak nincs ilyen könyve, vagy ha egy fiúnak viszont van!¹⁷

A népiskolázás terjedésével, általánossá válásával és a polgári kultúra szélesebb körben való terjedésével pedig újabb társadalmi csoportok gyermekei, fiataljai is megismerkedtek az emlékkönyvkészítés szokásával.

A 20. században az emlékkönyv-műfaj megszakítás nélkül tovább él és virágzik immár a gyermekfolklór területén. Az írásbeliség tömeges elterjedésével „*voltaképpen megszűnt a folklór jellegű alkotásmód, legalábbis a felnőttek körében*” – szögezi le VOIGT Vilmos.¹⁸ Az iskolás gyermekek – elsősorban és mindenekelőtt a leányok – között viszont a mai napig is folklór módjára élő, elterjedt szokás az emlékkönyvkészítés. A jelenség ma már – de hosszabb múltra visszatekintően is – sokkal inkább gyermek/ifjúsági folklór, mint a magas kultúra megnyilvánulása, akár művelőit, akár az általuk létrehozott objektivációkat tekintjük.

Az első világháború kitörése talán az a határvonal, amikorra visszavonhatatlanul a tanuló gyermekleányok világába szállt le az emlékkönyv. Egy 1917-ben megjelent életvezetési könyvecske, GONDA Béla: *A fiatal leány otthon* c. műve már pedagógiai céllal népszerűsíti a kisasszonyoknak a biedermeier kor társas életének rokonszenves szokási között az emlékkönyvkészítést, nosztalgikusan megemlítve, hogy „*a mai társas életnek a biedermeier sok vonatkozásában való újraéledése kívánatos volna.*”¹⁹

Magát a szokást persze nem is kell külön népszerűsíteni, a leánykák buzgón nyitják emlékkönyveiket, ám az a szövegpéldatár, amit a már idézett *Emlék-album fiatal leányok számára* és Gonda Béla is közvetítene és szorgalmazna, nem válik, nem válhat a repertoár részévé. Az emlékkönyvszövegek a gyermekfolklór világába kerülve egyrésztől sematizálódnak, ellaposodnak,

¹⁵ Vö. KESZEG 1991/b. 156-161.

¹⁶ Emlék-album 1901. 3.

¹⁷ Vö. SIMONDES é.n. 2-3.

¹⁸ VOIGT. 1987. 106.

¹⁹ GONDA 1917. 64.

konvencionális pátoszuk nemegyszer ellentétben áll a gyermeki érzésvilággal – butácska koravén-ség, egyfajta sajátos póz jelenik meg bennük –, másrészt egy jellegzetes világképet, a felnőtté válás vágyvilágát tükrözik; néha egyenesen cinikus érzésvilágot mutatnak:

*Ha egyszer férjhez fogsz menni,
És a férjed meg találni verni,
Vedd elő a nyújtófát
És törd el a derekát!*

• * *

• *Ne higgy a szónak, óh, fiatal lány.*

Ne hidd a szerelmet, nincs olyan:

csak a bolond keresi

A férfi durva, rút, és félénk bájaidra

Ráunnak nyers szükségletei.

A 20. század során – kisebb számban ugyan –, de friss nyelvi lelemények, a szokványostól elütő, nem ritkán tréfás-humoros gondolatok is felbukkannak közöttük. Ez utóbbiak többnyire a legutolsó évtizedek termékei.

Motoros fiú szavára

Ne menj ki az utcára.

Mert a motoros szerelme

Benzinnel van keverve.

* * *

Ha minden csók helyén

Fekete folt volna,

Réka már régen

Néger kislány volna!

Természetesen a tükrözött világkép a (kis)gyermek egoцентризмusát alig haladja meg. Jellemzője az antropomorf gondolkodásmód, a pragmatizmus, az ellentmondás-mentesség, a túláltalánosítás. További sajátossága egy jellegzetes ökonomizmus, amely megelégszik a jelenségek első, evidensnek tűnő magyarázatával. Az elmondottakból szükségszerűen következik, hogy a vázolt világkép *teleológikus* és *partikuláris*. SZECSKŐ Tamás megfogalmazásában: „*az ember saját céljait keresi a – tőle függetlenül adott – világban, másrészt pedig azt kutatja, mi célja vele az – ismét csak tőle függetlenül létező – világnak.*”²⁰

Az emlékkönyvek sajátossága, hogy formájuk, de tartalmuk is alig változott az eltelt évszázadok alatt, ugyanakkor a hagyomány megszabta kereteken belül tág teret biztosított a változatok létrejöttéhez. A műfaj hosszú századokon keresztül való szívós továbbélésének magyarázata éppen kötött és rugalmas szerkezeti és tartalmi elemeinek szerencsés összekapcsolódásában keresendő.

²⁰ SZECSKŐ 1971. 122.

Irodalomjegyzék

- ÁGOSTON József
1885 Bártfay László és neje. *Budapesti Szemle*, XLIV. 161-170.
- BÁRTFAY László
1969 *Naplójából*. 1-2. Kötet (1838-1841, 1849-1851).
Válogatta és jegyzetekkel ellátta: Jenei Ferenc. Budapest
- BAUSINGER, Hermann
1982 Szólások és feliratok. In: *Folcloristica*, 6. 345-362.
- CSAPODINÉ GÁRDONYI Klára
1958/a Széchényi Júlia emlékkönyve. *Soproni Szemle*, 4. 329-326.
1958/b Wolh Janka emlékalbuma *OSZK Évkönyve*, Budapest. 247-257.
1974/a Illusztrált kódexeink. In: *Régi könyvek és kéziratok*. Tanulmánygyűjtemény. Összeállította: Pintér Márta. Budapest. 25-30.
1974/b Jelképes ábrázolások kódexekben. In: *Régi könyvek és kéziratok*. Tanulmánygyűjtemény. Összeáll.: Pintér Márta. Budapest. 22-24.
- Emlék-abum
1901 *Emlék-album fiatal leányok számára*. Singer és Wolfner. Budapest
- GONDA Béla
1917 *A fiatal lány otthon*. Budapest
- HENNING, Hans (hrsg.)
1988 *Blätter der Erinnerung. Aus Stammbüchern von Frauen des 18. und 19. Jahrhunderts*. Stuttgart.
- KESZEG Vilmos
1991/a *A folklór határán. A népi írásbeliség verses műfajai Aranyosszéken*. Bukarest.
1991/b Szolgálatban – Az emlékvers. In: *Keszeg: A folklór határán*. Bukarest. 73-194.
- KISS József
1991 Petőfi, az emlékkönyvek és a biedermeier. *Helikon*, XXXVII. 1-2. 149-153.
- RIPA, Cesare
1992 *Iconologia*. Milánó (Eredeti: 1603)
- SIMONIDES, Dorota
é.n. Lehet-e folklór az írásbeli hagyomány? Kézirat. ELTE Folklore Tanszék, Budapest
- SPLÉNY Béla
1983 *Emlékiratai*. I-II. kötet. Budapest
- SZECSKÓ Tamás
1970 *Kommunikációs rendszer – köznapi kommunikáció*. Budapest
- VEREBÉLYI Kincső
1993 *A hagyomány képei*. Debrecen
- VOIGT Vilmos
1987 *Modern magyar folklorisztikai tanulmányok*. Debrecen
- ZOLNAI Béla
1940 *A magyar biedermeier*. Budapest

Takács György

„Semmi gonosz igizet benne ne nyughasson!”

Szemverés elleni csángó ráolvasók

A következőkben a gyimesi, hárompataki, románcsügi, úz-völgyi és csobányosi csángók¹ *igizet, igizet* (szemverés) elleni gyógyító cselekedeteiben (*vízvetés, elfűvés*) alkalmazott ráolvasókból közlök jó két tucatnyit, amelyeket 1991. és 1998. között hallottam, s „*Aranykertbe' aranya*” című, kiadás előtt álló könyvem kéziratából emeltem ki. A csángók jórészt székelyes eredetű hitvilágában az *igizet, igizet* a betegséget okozó rontások egyike², amelyet jórészt akaratlan ártás eredményének tartanak: „*Maga, ha hirtelen megnézi, ugy meg igizi! Magát es, ha valaki ugy megnézi, csak észreveszi, ugy fáj a feje, hogy vége a napjának.*” (Bezsán Koszti sz.1928. Kostelek) „*Reanezel s megcsudálsz, ugy reafeledkezed magadot, hogy 'te, be szép ez!', s ugy elgondolod. S ilyen dógon keresztül meg lehet igizni...Vannak olyan emberek, amelyikek nagyon igiznek. Ezé' van, má' nálunk, mikor meglátsz egy... egy kis gyereket, s ugy reanezel, tudod, má' mingyá' a vénasszonyok: 'Köpd meg, pfü, meg ne igizzem!'*” (Karácsony Lázár sz.1932. Gyimesbükk, Halas-pataka) „*Olyan egy része... hogy igiz. Másik pedig nem. Akármit csudálkoznak es, semmi baj nincs. A másik olyan, hogy meglássa magát, vagy valamit, s lát valamit olyant magán, ugy megnézi, miféle, ugy hogy meg es igizte abba' a helybe'.*” (Vrencsán Lázár sz.1924. Kostelek) „*Olyan szemük van, hogy megigizik. Nem mindenki igiz. De olyan a szeme, hogy megnezi, s elbetegedik a másik... beleposztul, tuggya, állat, vagy ember es.*” (Fekete Kászoni Jánosné Korbuly Rozália sz.1933. Gyepece) „*Akárkit. Csak nem akárki. Olyan emberek vannak, hogy a' mihent meglátta azt a malacot, vagy azt a tehént, vagy azt a borjút, hogy szép vót, s ő eltá-*

¹ Gyimeseken a gyimesi csángó telepeket (Felsőlok, Középlök, Gyimesbükk), Hárompatakon Kostelek, Gyepece és Magyarcsügi falvait, Úz-völgyén pedig Egerszékét és Csinódot értem. Románcsügi és Tatrosba ömlő Csügi-vize völgyében, Palánka és Magyarcsügi között, az alig néhány család által lakott Csobányos pedig a Csobányos-patak felső szakaszának laposain húzódik meg.

² A dolgozatomban közöltékhez hasonló ráolvasók máig hallhatóak a székelység körében is, legutóbb Balázs Lajos „*Szeretet fogott el a gyermek iránt*” című kötetében (Pallas-Akadémia, Csíkszereda, 1999.) ír a csíkszentdomokosiak igizettel kapcsolatos hitének elemeiről. (295-313.o.)

totta a száját, elbámú't rajta, amhá' megvan igazve. S akkor az a borju, az beteg vót... azt meg kellett gyógyítani, vagy szentelt vizet csinálni neki, me' csináltak így magán, házilag, vótak ilyenyek, akik tudták, imával, mivel..." (Vrencsán András, 1913-1998. Kostelek)

Az igézet jelenségéről Magyarországon először *Laskai Osvát* ír XV. század végi *Beszéd-gyűjteményében*, ahol szintén *igézésnek* (*fascinationes* - *vulgo yghezes*) nevezi.³ 1562-ben a *debreceni hitvallástétel* szól a rontás e fajtájáról.⁴ Az „igéz” szó nyomát a türk nyelveken át egészen az eurázsiai nyelvhasználatot évezredekig meghatározó sumér nyelvíg követhetjük, ránk maradt nyelvelmékek szerint ugyanis a sumérok hitében a szemverést az „*igi ohul*” („gonosz szem”) okozza.⁵ Pontosan ugyanerről, ugyanezekkel a szavakkal beszélnek máig is az *ig(y)izet* kapcsán a gyimesi csángók éppúgy, mint a magyarlakta területeken mindenütt.

A csángók az igézés okának általában az *irigységet*, a *kércinséget* tartják. Úgy vélik, azt lehet megigézni, ami *szép, irigylésre méltó*. Különösen azokról az emberekről tartják, hogy *igizősek*, akik *szemöldöke összeér*, illetve akiket *csecsemőként kétszer választottak el* az anyjuktól: „*Állatot es meg lehet igizni, embert es meg lehet igizni, aki igiz. Például mű így hallottuk a régi öregektől... hogy vigyázz attól az embertől, amelyik... a szem szöre össze van érve itt. Az nagyon igiz. Így mondták a régi öregek.*” (Karácsony Lázár, Gyimesbükk, Halas-pataka) „*Ezelőtt aszmondták, hogy a' tud igizni erőst, akinek ez a szemöldöke esszeér itt egészen. Az erőst igiz. Az a mihent meglátott, megvagy igazve.*” (Vrencsán András, Kostelek) „*Ha valami megtetszik, s megnezi. S aszmongyák, az igiz, akit elválasztnak az anyjától, a csöcstül, s megtéríti, hogy még osztán utána megint szoptassa. Az olyan ember igiz, akit kétszer választottak el... Akármít, ami megtetszik egy részének, me' aszmongya: 'Szem megnezte, szív megszerette, gonosz igizet belészállott...'” (Karácsony Emilné Vrencsán Anna sz.1923. Kostelek) „... akinek olyan a szeme, hogy aszmongyák, hogy kétszer válódik el az édesanyja tejitől. Hát... az igiz. Aszongyák, hogy az amikor megigizi, az osztá' söpri es, viszi. Meg es hal abba. Meg abba, mikor az megigizi.” (Szöcs Kosztiné Karácsony Anna sz.1931. Magyarcsügés) „*Lássá-e, Andris János, ő olyan vót, amelyiket megnezte, osztá' hézzatartottak. Anukának a bátyja elment le, korcsma vót András Jánosnál, nekik sok gyermekik vót, s vót egy kicsi bubájuk, született vót, szép kicsi leánka... kilenc hónapos leánka vót. S aszmongya: 'Ej, milyen szép kicsi leánkátok van!' Ugy elbetegedett a leánka, s nem jutott eszikbe, hogy megigizte. Elbetegedett, éjjel meghalt. Meghalt a leánka.*” (Fekete Kászoni Jánosné Korbuly Rozália, Gyepece)*

Noha bármit meg lehet igézni, a szemmel verésnek leginkább mégis a védtelen, gyenge élőlények (gyermekágyas asszony, kisgyermek, fiatal állat stb.) vannak kiszolgáltatva. Az igézet kínzó fejfájással, hányingerrel jár, a csángók hite szerint bele is lehet halni: „*Tudja-e, hogy ha az embert, vagy akármít... olyan beteg, hogy kész, hogy meg kell halni. Ha valaki megigizi. Annyira fáj a feje, hogy vége az élettíneik. S mihent megmosta evel a vízzel magát, helyre van jöve. Na, de azt kell tudni, hogy milyen imádságot mondnak. S azok nem*

³ vö. Szendrey Ákos: A magyar néphit boszorkánya. Magvető, Bp. 1986. 195. o.!

⁴ vö. i.m. 195. o.!

⁵ vö. pl. Götz László: Keleten kél a Nap. Nyelvészeti és történettudományi értekezések I-IV. Altötting-Wien, 1981-1984.; Dr. Varga Zsigmond: Az ősmagyar vallás szumir és ural-altaji öröksége. San Francisco, én. 177. o.!

tanyítottak senkit. S ha tanyítottak, akkor egy nálánál fiatalabbat... öregebbet nem vót szabad tanyítani, csak fiatalabbat. Megtanyította, hogy mit kell, s akkor maradott így hátra. Egy." (Vrencsán András, Kostelek) „Nehez beteg vele. Állat, ember, mindenféle. Nehez beteg, ha megigizik... Vót gyermekkoromba', odahaza a Bukkbe'. Ott, ott vót. Megigizték, s vitték az orvoshoz, s hordozták ide, hordozták tova, semmi se ért semmit, hanem aztá' beléhalt, ugye, belészállott a szüvibe, a fejibe, a szüvibe. Több mentség nincs.” (Bezsán Györgyné Nagy Katalin sz.1928. Kostelek) „Aszmongyák, hogy igizős. Megigizi. Akkor fáj a feje, s rossz érzetje van, hányingere, s öli a szüvitől, rosszul van a szüvitől... Így rajta felejtkezik erősen, s akkor igizi meg, aszmongyák, így belé gondol, s akkor.” (Berszán Fülöpné Gábor Katalin sz.1945. Gyimesközéplek, Bükkhavas-pataka) „Mindenfélét. Állatot s disznyót s malacot, mindenfélét meg lehet igiznyi. S akkor kerül egy olyan, a malackáknak es kerül egy hasmenés, s elposztúlnak. Olyan fejfájással jár. Igen.” (Vrencsán Lázárné Dobricu Anna sz.1931. Kostelek) „Reacsudálkozott. Nézte, nézte, nézte, s reafeledkezett, tudja, s akkor megigizte... Állatot es meg lehet igizni. Szép állatot meg lehet. A csufot nem lehet meg, de a szép állatot... Ide ki a küsső szomszédok, olyan vót a vénasszon, hogy édesapámé, a marhát vagy amit ő meglátott, megigizett, azt, hiába vettél vizet, a föld vette ki. Meg kellett dögjön, vagy meg kellett haljon.” (Tankó Jenőné Bodor Virág sz.1930. Magyarcsügés) „Elposztul az állat es az igizetből. Ez igaz. ... Az állat elposztul, az állat es. Akármilyen állat elposztul. Kússebb állat, vagy nagyobb, vagy akármilyen. Ha megigizik, beléposztul az állat, mindenféle... S... az embert es, ha megigizik, kezdi nyomni a szüvit, és fájni a feje, s... így, drága, így... Az igizet, az erőst erős.” (Vrencsán Józsefné Vrencsán Anna, 1915-1997. Kostelek)

A szemverés megelőzésére a „pókás bubákat”, a kis gyermekeket régen éppúgy megjegezték, s egyes házaknál megjegezik még ma is, mint a fiatal állatokat. Az állatok ígézettől való megóvására legjobbnak tartják a nyakra kötött piros szalagot, piros „bojtékokat”, „kenákat”, a gyermekek védelmére pedig a piros gyapjűfestékkel vagy az üst fenekéről, a „füttőről” lekapart szitóval, korommal megkent homlokot. Előbbi - amint az egyik csügési vallomás alapján („... ha nekem es kicsi bubám vót, s egy tyukot elvágtam, vagy valamit, akkor jelt tettem a gyermekre. A vérit annak es a homlokára feltettem, hogy valami nehogy bántsa.” - Tankó Jenőné Bodor Virág, Magyarcsügés) feltételezhető -, talán egy régvolt áldozati szokás emléke, utóbbi pedig elsősorban a szépség-csűfság ellentétpár mentén értelmezhető: ami szép, azt irigylik, megigézik, a csűf, elcsűfított gyermekekre, állatkákra azonban nem leselkedik ez a veszély: „A tehenyek es, kicsi borju... megborjuzik, szoknak tenni piros szalagot a nyakába... Az azért van, az a piros szalag, hogy jusson eszébe, hogy nehogy megigizze.” (Popovics István sz.1921. Gyepece) „A kisgyermeket igen. Szókták a homlokát. Vagy szitóval, vagy egy kicsi piros valamivel, ha valahova vitték, megérintették... s akkor eszikbe jutott, aki megtekintette, hogy megtöpte: 'Pfü, meg nem igizem'.” (Györgyicze Andrásné Korbuly Katalin sz.1921. Magyarcsügés) „Amikor kicsikék vótunk, s ugye, hogy sokat dógoztak a fehérnépek, me' a gyapjat es mind feldógozták, festettek, ilyen ágyterítőket szóttek, csergéket szóttek s festettek. Hiitak oda, s a festőbe mártották így a hüvelykiket, s így a homlokunkra: 'Na, ne igizzenek meg!' Jegyezték meg, s úgy mentünk megjegezve egész nap... Fölleg a piros festővel, azzal... Azé', hogy amikor az a rossz szem reanéz, akinek rossz szeme van, előbb azt lássa meg, a jegyet rajta, s akkor nem tuggya elkapni az igizet, met a szeme előbb azon akad meg. Azé' jegyezték meg.” (Fekete

Kászoni Jánosné Korbuly Rozália, Gyepece) „Az üstnek, a kormos üstnek, fenték el az ujjköt, s a kicsi gyermeknek huzták el a homlokára, hogy ha valaki reanéz, nézze azt a kormot, ne maraggyon a szeme a kicsi gyermeken. Pontot tettek. Egyebvel es lehetett, nem csak koromval. Valamilyen festő... egyebvel es lehetett, de koromval tettük, hogy legyen csunya.” (Bereczki Jánosné Vrencsán Virág sz.1922. Kostelek)

A tatrosvidéki csángók hite szerint a fákat, virágokat is meg lehet igézni. „Megigiződik a fa” - mesélte öreg gyepcei barátom, Popovics István. Az igizős szem „vevődtetésére” máig piros szalagokat, gyapjúfonal darabkákat, rongyokat aggatnak a rügyező, virágban lévő fák ágaira. Hitük és tapasztalatuk szerint a figyelmet elvonó piros szín segít a rontás megelőzésében: „Valami ulyant látnak rajta, hogy hát abból megigizik... A fát meg lehet, a gyümöcsfát, ha sokat virágzik. Sokat virágzik, s meglássák, hogy: 'Ej, mennyit virágzott ez a fa!', de nem jut eszükbe az, hogy hát megigézik... Akkor a virágjait elhullassa, s nem csinál gyümöcsöt... Veres szallagot kötnek reja, vagy egyet, vagy kettőt, hogy aki lássa, meglássa előbb a szallagot rajta, s akkor nem igizi meg senki sem... Vízét nem vetnek a fára, met azt nem tudják, hogy megigizte, rögtön... csak akkor, amikor elhullatta a virágját, s gyümöcsöt nem köt, a többiek kötnek, s az nem köt. Azt nem tudják rögtön, hogy megvan igizve. De legelsőbbben kell kössenek veres szallagot vagy két helyré.” (Imre Jánosné Györgyicz Anna, 1911-1996. Kostelek) „Há' a piros szalagot azé' tettük, hogy ne igiződjék meg, me' sok virág van a fákon. Tavasszal. A kicsi fákra, s amelyiken több virág van, inkább oda teszik... Megigiződik, s akkor osztán le hull a virágja, s nem természet a fa. A pirosat meglássa, akkor valahogy úgy... elvevődik, nem igizi meg a fát... Előre a piros mutatkozzék elé.” (Fekete Kászoni Tamás sz.1935. Gyepece) „Aszondták, hogy ne igizték meg, azér'... Azt tudták, hogy az azér' van, hogy szalag van rajta, hogy ne igiződjék meg, s így mondják, hogy megtöpi: 'Phü, nem igizem meg!'... aszondják, irigy szem nezi meg.” (Györgyicz Andrásné Korbuly Katalin, Magyarcsügés)

Ugyancsak meg lehet igézni valakinek a munkáját is, ha szép. Régebben az asszonyok, amikor szövőt tettek, „a kapukot zárták bé, s kötték bé, hogy ne menjenek a nézők, me' igizték meg” a szövőszéknek. A megigézett szövőszéknek az élőlényekhez hasonlóan ráolvasás kíséretében vizet vetnek, szenteltvízzel meglocsolják: „Meg lehet minden félét... ez biztos... Még a szövőt es meg lehet igizni, mikor szősz. Ugy esze bolondul, hogy vizet vetsz, s helyrejő... Meglocsolják a szövőt.” (Kulcsár Jánosné Szöcs Mária sz.1932. Gyimesbükk, Budáka-oldal) „...valamikor régebb... amikor szövőt tettek, fölleg, még az ajtót es bészárták, nehogy a szomszédasszon, vagy... aki úgy érdeklődik vagy csodálkozik. Mert, ha megnezte, úgy eszevigyült, nem tudták indítani el a szövőt. Akkor vettek vizet annak is... A szövőszéknek vizet vettek... Ugy mind a szentelt vízzel, úgy megszentelik. Met az má', tudja, hogyha má' egyszer arra a vízre a Jóistennek a nevel csiná'ják, vagy mondják, az má' azt jelenti, hogy az má' szenteltvíz.” (Fekete Kászoni Jánosné Korbuly Rozália, Gyepece) „Ugy esze gurucsolódott. Igen... Édesanyám mondta... hogy: 'Valaki idejött - aszondja - a szövöm úgy össze gurucsolódott, hogy nem tudtam szőni!' S akkor vetett vizet reja, s helyrejött. Meglocsolta aval a vízzel.” (Vrencsán Sándorné Csilip Anna sz.1931. Kostelek) „Festettem a piros tojást, s olyan jött oda, hogy úgy megigizte, hogy se nem fogott, semminek se' vót jó. Akkor valamit ki kell találni... Valami hazugságot, hogy fogjon a festő.” (Bezsán Jánosné Vaszi Ilona sz.1931. Kostelek)

Ha a rontás megelőzése nem járt eredménnyel, a megigézett beteg gyógyítására két, időnként együttesen is alkalmazott módszer áll rendelkezésre: a *vízvetés* és a beteg fejének *elfűvése*. A *vízvetésnél* a gyógyító személy jó néhány előírás betartásával *víz*et *merít* (általában folyóvízből, patakából, vagy legalább a kútból, hogy az orvosolásra használt elem *tiszta*, „*kezdetlen*” legyen), s abba a tűzhelyből kivett páratlan számú (három-kilenc) parazsat - újabban esetleg elgújtott gyufaszálat -, vet, melyek mindegyikére „ráimádkozza” a gyógyításnál használatos „*olvasás*”-t. Az ily módon elkészített, a *szenteltvízzel* azonos értékűnek tekintett *szenesvízből* ezután a beteg néhány (általában három) kortyot iszik, a maradékkal megmossa az arcát, a homlokát, a halántékát, esetenként a tenyereit és a talpait, majd a vizet - amely magával viszi a betegséget -, *előntik*, általában napszentület felé, leggyakrabban a *sas* (kapufélfa) vagy *fa tövére*, esetleg *kutyára* vagy *macskára*. Ha megigéztek valakit, s nincs a közelben víz, a csángók a másik gyógyító módszerhez folyamodnak, vagyis *elfűjják a beteg fejét*: „*Amikor... ha nincsen tűz, vagy... hogyha nincs víz vagy tűz, akkor fűjják el a fejét.*” (Fekete Kászoni Jánosné Korbuly Rozália, Gyepece) „*Az es csak annyi. Hogyha nincsen víz közel, s beteg valaki, hogy megvan igazve, akkor áll szembe aval, aki megvan igazve, s akkor... ahogy elmondtam, úgy mongya, csak nincsen víz. S keresztül fú a fején.*” (Bereczki Jánosné Vrencsán Virág, Kostelek) „*Ugy es érvényes, hogy így keresztet vet a homlokára, s elmongya háromszor, s így elfűja. Ugy es jó... Így mongyák, elfűjják, hogy így vet keresztet így a homlokára, s akkor elmongya háromszor, s így elfűjja, s úgy es megtér.*” (Vrencsán Józsefné Vrencsán Anna, Kostelek) „*Ez szokás... Vetnek vizet es, ezt könnyebb vót, úgy elfűni a fejét.*” (Hajnal Péterné Ardelán Ilona, 1928-1997. Magyarcsügés) A *vízvetés* és az *elfűvés* szövegei gyakran megegyeznek, egyesek azonban mindkét gyógyító, gonoszűző cselekedetet különböző, egymástól funkcionálisan elkülönített „*olvasásokkal*” végzik. A *vízvető olvasások* spektruma az egyszerű „*eltiltásoktól*” (pl. „*Szem megnézte, sziv megigizte. / Menjen el a pusztákra az igazet!*” - Kostelek) az összetett rendszerű, alkalmasint rontó, rontásvisszafordító kitételeket is tartalmazó szövegtípusokig terjed, utóbbiak általában a „*Megindult a boldogságos Szép Szűz Mária...*” képpel kezdődnek; az *elfűvés*hez használt ráolvasó szövegek általában egyszerűbbek, rövidebbek.

Az ígézet gyógyítására használatos, a csángók hite szerint nem evilági eredetű tudomány átörökítését hajdan szigorú előírások szabályozták, a tudás átadása a halálos ágyon történt: „*Osztá' mikor halt meg, akkor úgy le kellett számoljon mindenről... Én láttam, úgy megszenvedett ezeké'. Mindenről leszámolt. Mindenről. Amikor halt meg... Át kellett aggya, ő le kellett mongya, hogy ő mit tudott s miket csinált... Akik ott vótunk, mind hallottuk, hogy ő mit csinált.*” (Anonyma, Kostelek) Ezzel a régi átörökítési formával ma már alig találkozhatunk, általában előbb is átadják a tudást, s gyakran nem is csak egyetlen, de akárhány fiatalabb személynek: „*... csak nálamnál kisebb tanulja meg, s má' ha nálamnál idősebb, akkor az enyim nem érvényes, így mondják.*” (Tankó Mihályné Albert Anna sz.1945. Kostelek)⁶

⁶ vö. pl. Kallós Zoltán: Ráolvasás a moldvai és a gyimesi csángóknál. in: Műveltség és hagyomány VIII. KLTE, Debrecen, 1966. 137-156. o.; Takács György: „Jgizet szálljon az erős kősziklákra!” A kosteleki, gyepecei és magyarcsügési csángók ráolvasó gyakorlata. in: Palócföld, 1995/4. 371-383. o.!

A vízvetést és az igézet elfűvását - a többi ráolvasáshoz hasonlóan -, a katolikus papság részéről tiltás formájában megjelenő értetlenség övezi: „*Aszmongyák, vétek, de ha vizét nem vetne, megigiznek állatot, akármit, beléposztul.*” (Albert Györgyné Bereczki Julianna sz.1942. Kostelek) „*Aszmongyák, a Jóisten ellen dógozik, de csinálták, met jó vót, ha megigiztek valamit, akkor helyre hozta.*” (Vrencsán Sándorné Csilip Anna, Kostelek) A csángóság nem érti, papjai miért nem hiszik, miért tiltják ezeket a számára nyilvánvalóan hasznos bájolásokat, amikor azok csak gyógyításra, világunk orvosolására szolgálnak: „*Az nem vétek. Hát én a Bibliából olvastam, hogy hát az Úrjézus aszmondta, hogy aki az Ő nevibe' gyógyít, az nem vétkezik egyáltalán. Na, s a vízvetés a Jóisten nevével, az aval van, akár mind a papok es, hogy imádkoznak a betegre, mire, há' csak az Úrjézus nevével.*” (Fekete Kászoni Jánosné Korbuly Rozália, Gyepece) Sokan a ráolvasókban esetenként máig fellelhető igen archaikus rontásvisszafordító kitételekben látják ennek okát, mint a kosteleki „Gyuri” Virág is, akitől a vízvetés hasznosságát megtapasztaló gyimesi esperes szélében elterjedt történetét hallottam: „*Ezt a vízvetést... egy része tudja csuful... Ezt én nem es akarom maguknak mondani. S a papok azt titották. Hogy nem szabad, ez babonaság. Például nem imádságot mondanak rea, hanem... hogyha férfi... 'a heréje hasadjon ki!', s hogyha nő igizte meg... 'hasadjon ki a csöcse!'. S a papok títák eztet. Ne kívánj rosszat, még ha rosszat tett es, felebarátod... A papok titották a vízvetést. Hát biztoson ezért tihatták, amit most utoljára mondtam. Vót egy pap a Gyimesbükbbe', egy esperes pap, ugy hitták, hogy Gergely György. S az igy gyónás alatt, hogyha meggyontad, hogy vizet vettél, nagy bűnnek hagyta. S az babonaság, s azt nem szabad... Az nagyon titotta a vízvetést. Vót két szép csitkaja, s a kutnál itatgatta őket. S egy reggel ugy esze rugódtak, hogy aszhitte, hogy meg... semm'isiti egyik a másikat. S a szomszédasszon es látta... Aszmongya a szomszédasszon: 'Esperes úr, de meg vannak igizve a lovai, hogy ugy esze rugódtak!' S aszmongya: 'Hát hogy lehetne ezen segíteni?' - 'Hát én tudok vizet vetni.' - 'Hát - aszmongya - csiná'ja, na, hogyha tuggyal!' Az asszony igy vizet vetett, ahogy mondom, s többet nem titotta az esperes a vízvetést... Ugyhogy meggyőződött a papbácsi es, hogy ténleg a csitkók meg vótak igizve. Vízet vettetett, s a csitkóknak lesimúlt a szőrük, s nem rugták egyik a másit tovább.'” (Bereczki Jánosné Vrencsán Virág, Kostelek)*

Lássunk mindezek után néhányat a csángók által a „gonosz igizet” elleni vízvetés és elfűvés során használt ráolvasó szövegek közül. Sorrendben először a vízvető ráolvasók (1-20.), majd az elfűvés során használatos gyógyító szövegek következnek (20-25.):

1. Vetem a vizet a Jordán vizibe, ugy használjon!⁷ / Kék szem, zöd szem, / Hetvenhét féle szem megnezte, megigizte. / Igizet szálljon az erős kősziklákra, / Nagy sinka mezőkre, / Rengeteg erdőkre, / Hol kutyák nem ugatnak, / S a kakasok nem szólnak, / S a lovak nem nyerítnek!⁸ / Testje, vére, csontja maradjon tisztán, / Ahogy a boldogságos

⁷ A csángóság szerint „hétszer szentelt”, gonoszűző folyóvízről, s a vízvetés egyéb mitikus vonatkozásairól röviden már írtam a Palócföld hasábjain. (vö. Takács 1995.!)

⁸ Az „erős kősziklák”, másutt „feteke kősziklák” sötét árnylányokkal (az ördög állataival) benépesült, szaturnikus erővel terhes, ember nem lakta birodalma az *alvilág, alsó világ* megfelelője. Innen indul és a ráolvasó hatalmával ide üzetik vissza a többi gonoszokhoz hasonlóan az emberi világ rontására

Szüzmária, / S a Szentlélek Uristen a világra hozta! (Tankó Mihály, 1939-1997. Kostelek) *Na ez, a rossz szem megnezi az embert. És osztá' kezd fájni a feje. Akkor ezt az imádságot el kell mondani egy kanna vízre... azt frissen hozni, a vizet akkor. S akkor... kilenc szenet a füttőből, vagy gyufaszálat elgyújtani, s belevetni. S akkor... szenet vesz a kályhából ki, azból visszavetni egy pár szenet. S akkor abból az, akinek fáj a feje, kilenc cseppet igyék, s ott megmossa a fejét, s ott a szüviné', s mingvá' helyre van jöve. Idősebb nem szabad megtanulja, met akkor a... melyik a fiatalabbtól tanulja meg, akkor annak má' nem használ a'.*

2. Kék szem, feteke szem, zöd szem, / Irigy szem, jó szem, / Szem megnezett, szü megszerette (nevét mondja), / **Gonosz igézet belészállott. / Tisztuljon, takarodjon a feteke kősziklákra!** / **Ugy maradjon, ahogy az Isten hozta / Az anyja méhéből a világra.** (Vrencsán Józsefné Vrencsán Anna, 1915-1997. Kostelek) *Ez a vízvetés... S akkor háromszor elmongyák s három szenet belévetnek... Három szenet belévetni a vízbe, s a nevit mondani, akinek veti... Három cseppet iszik és megmossa a sziviné', s a fejét, s itt ne. (A tarkóját.)... Elönti s leborítsa a csiprot... S ennyi az egész. De azért ez igaz... Ugy es érvényes, hogy így keresztet vet a homlokára, s elmongya háromszor, s így elfújja. S úgy es jó... Ugy es megtér... Hát ezt nannymtól tanultam vót. A vízvetést.*

3. Kutyaszem, macskaszem, kégyőszem, gyékszem, / Zöd szem, sárga szem, fekete szem, kék szem, / Aki megigizte. / Olyan tisztán maradjon, / Amilyen tisztán szülte Szüzmária Szentfiát. / Szálljon el az igizet / A kősziklákra s a fákra, / Hogy ne igya a... gyermeknek a piros vérit. (Póra Béláné Károly Rozália, 1931-1997. Magyarcsügés) *A patokról így lefelé meritem, ne... Az egy kicsit iszik, s ha nem, megöntözöm, állatot, minden félét, s megtértek még ezidáig, hál' Istennek. (A vizet hová önti el?) Nyugatra, egy sasra... Hogy tudjon nyugunni, amelyiknek vizet vettek.*

4. Igizet, igizet, menny el! / Menny a kősziklákra, / Hol a fekete kutyák nem ugatnak, / Fekete macskák nem nyávognak, / Fekete lovak nem nyerítnek, / Fekete kakasok nem kukorékolnak, / Hadd a beteget, ahogy az Úr teremtette! / Kék szem nézte, zöd szem nézte, fekete szem nézte. / Ha férfi igizte, fáraggyon el, / Ha fehérnép igizte, remegjen el!⁹ (Gábor Jánosné Szöcs Ilona, 1926-1998. Kostelek) *S akkor 'Pfo-pfo-pfo-pfo-pfo', töpdössék el!... S akkor veti a keresztet a kannára, s akkor elmond egy Miatyánkot utána... Teszik csiporral a csészébe a vizet, s akkor gyufa vagy szén, de inkább most gyufával csináljuk... Akkor a gyufát meggyújtjuk, s ahogy ég a gyufa, ezt addig mongyuk, s három szál gyufát égve belétörünk a vízbe. S ha megvan igizve, akkor a gyufaszál lemenyen, ha meg nincs igizve, akkor fennmarad a víz tetején... (A vizet hová öntik el?) Az eszterháj alá, a csepegő alá... Hogy ne tapodódjék föl. S akkor a csészét leborítsák, mikor visszaviszik. Az asztalra, ahol szokták tartani a csészét, oda leborítsák... S akkor... egy kicsit iszik, háromszor iszik*

törő „gonosz igizet” is. A hegy, a havas tetejéről népmeséink tanúsága szerint is „lappancs” vezet az alsó világba. (vö. Vámos Ferenc: A kozmosz a magyar mesében. Bp. 1943. 47-48. o.!)

⁹ A „fáraggyon el”, „remegjen el” kitételek ráolvasóink rontásvisszafordító elemeihez tartoznak, amelyek szoros kapcsolatban állnak a kevesek által ismert és gyakorolt rontó ráolvasókkal. (vö. 20. sz.!)

belöle egy-egy cseppet, s akkor megmossa a fejit s a szívit s... megmosdik, s akkor ugy a vizet elönti.

5. **Dicsőség az Atyának és a Fiunak és a Szentlélek Istennek, / Miképpen kezdetben vala, most és mindenkor és / Mindörökkön örökké, / Amen. / Kék szem, zöld szem, fekete szem, / Megnezte, megszerette a Dajka csitkót. / Ahány szem megnezte, / Ahány szív megszerette, / Annyi ezer angyal jöjön, / Vigasztalja meg a Dajka csitkónak a szívét. / Szállj el, igazet, a kösziklára, / A husából, a csontjából, / A vériből, a bőriből, a szőriből, / Ne edd a csitkónak a piros vérit, / Amen.** (Fekete Kászoni Jánosné Korbuly Rozália sz.1933. Gyepece) *Hát a víz... bárhonnan hozzák, ha kutból, ha patakból... csak addig ne igyék senki belé. Hanem legyen az tiszta víz. S egy csiporral mernek, s... keresztet vetnek „Az Atyának, a Fiunak és a Szentlélek Istennek nevében, Amen”, s a csuprot arra a keresztjelre teszik le. S ugy kezdik a vízvetést... Egy késsel így keresztet jelölnek, egy vas... vas legyen... S amikor elmondta ezt, a Dicsőséget, s azt, hogy „Kék szem, zöld szem... megnezte, megszerette...”, akkor egy szenet, egy élő szenet kivesznek, akármilyen picike, csak élő szén legyen, s beledobják. Ugy háromszor, ahogy az imádságot mondják... beledobják az élő szenet a vízbe, s ha leszállott a fenekibe, akkor megvan igézve. S akkor elviszik, s háromszor a szájába tölnek, hogy igyék, s a többit reaöntözik a testire. S ami megmarad, a fenekibe’, a szenek, me’ arra má’ imádság van mondva, olyan helyre teszik, egy gyümölcsfa tövibe, ahol... mocskot, mit nem öntnek. S a csuprot le szokták borítani. Ugy szokták csinálni... Édesanyámtól hallottam... Az édesanyjától tanolta ő is.*

6. *Tesznek egy csészébe, vagy kannába vizet, s akkor vagy gyufaszálat, vagy szenet vetnek belé. De amikor a vizet eléteszik, keresztet vetnek reja: 'Atyának, Fiunak, Szentlélek Istennek nevében, Amment'. S akkor ugy mongyák, hogy: **Elindult a gonosz igazet méhébe, / Megtalálta a boldogságos Szűzmária, / Kérdé tőlle: Hova mész, te igazet?! / (A megigézett) fejinek, testének járására. / Térj meg, térj meg, te gonosz igazet, / menj a kösziklákra! / Szentlélek Uristen (a megigézettet) vigasztalja. Ugy elmondnak egy Miatyánkot, akkor esmént ezt, amit elmondtam, egy Üdvözetet, s esmént ezt elmongyák, s akkor egy Hiszekegyet. Amikor elmongyák ezt a szakaszt, amit elől elmondtam, s a Miatyánkot, akkor belévetnek egy szenet a vízbe, s mongyák: **Kék szem, zöld szem, / Hetvenhétféle pokoligíző szem, / Aki átoljárta, átolnezte. / Olyan tisztán maraggyon az igazet, / Mint Szűzmária szülte Szentfiát, az ártatlan Jézust! S akkor hasznos ez a vízvetés.** (Ambrus Jánosné Tankó Ágnes „Kicsi” sz.1938. Gyimesfelsőlok, Ugra-pataka) *Én eztet édesanyámtól tanoltam.****

7. *Keresztet vet. (Kezét asztalra helyezett olvasójára teszi.) Aszmongya: **Hova indultál, gonosz igazet?! / Elindultam Enikőnek szálkás husa hasogatására, / Piros vére ivására. / Menj el, menj el rengeteg erdőkre, kösziklákra, / Hol a fekete kakasszó megszollan, / A kösziklák tetejire, / Oda, annak a tornyára! / Vidd el, vidd el innét ezt a fejfájást / Az én fejemről! / Bocsásd meg bűnjeit, bocsásd meg vétkeit, / Az ő gondolatjára. / Isten legyen velünk szent országában. / Jöjj el hozzánk, / Ez a gonosz igazet ne szálljon a szűvünkbe, / Hanem repüljön a hegyeknek a hegyes hegyibe!** (Galaczi Fülöpné Gerczuly Borbála sz.1913. Gyimesfelsőlok, Sántateleke) *A vizet a folyó vízből kell meríteni tizenkettőkor. Éjjel**

tizenkettőkor kell meríteni a vízből, csak amikor az ágyából lekel, maga ne vigyázkodjék suhiva, csak keresztet vet... Maga nem kell semmit mondjon. Semmit. Mejen... a folyóvízhez, s onné' mikor megtér, a folyóvíztől', keresztet vet és szépen visszamegyen, nem vigyázkodik suhiva... Keresztet vet, édesanyámé, s azt a szentet beléteszi abba a kannába, s akkor az odaszáll, a fejire... S akkor az leszáll. Aki megigizte, ha fehérnép igizi meg, akkor leszáll mind a három, ha férfi igizi, egy száll le. Nem kell ennél egyebet semmit mondani.

8. Keresztet huznak a földre. Keresztet huznak: **Kék szem, zöld szem, / Hetvenhétféle pokoligíző szem, / Ki átoljárta, átolnezte Péternek a szemit. / Döföm szívibe, szemibe! / Kérem a boldogságos Szépszüzmáriát, / Haggya olyan tisztán az igizettő', / Milyen tisztán szülte az áldott szent Fiát a fekete földre! / Térj meg, térj meg, te gonosz igizet! / Menj el, szállj el a hajlandóságra! / Menj el, igyál gyöngyharmatot! / Menj el a vadasszonyoknak vermeibe, / Ahol kovászval nem élnek, / Kovászos kenyeret nem sütnék, / A feteke kakasok nem kikirilnek! Ilyen szavakval mongyák el a vízvetést. (Tankó Kálmán, 1910-1998. Gyimesfelsőlok, Ugra-pataka)**

9. Vízet vetnek, hogyha... s akkor osztán... mongya rea azt a kicsi imádságot, s akkor iszik belőle háromszor, s megmosdik egy szikrát, keresztet vet... többit előnti, s „ugy elmennyen az igizet, ahogy elment ez a víz”, osztán, ugye, megjő. Na... Tiszta imádság kell. Igen. Aszmondják, hogy: **Dicsőség az Atyának és Fiának és Szentlélek Istennek, / Miképpen kezdetben vala, most és mindenkor, / S mindörökkön-örökké, / Áment. / Elindult a boldogságos Szüzmária Szent Józseffel Jeruzsálemba. / Magukkal vitték a Kisjézuskát. / Szembetaláltak egy zsidó leánt és egy zsidó legént. / Azok a Kisjézuskát elvették, / Megszertgették és halálra ígizték. / Akkor Szent József rezes nyelvű bicskájával / Három szikrát ütött, / S a boldogságos Szüzmária a Jordán viziből / Három csepp vizet merített. / S aszmondta: Aki ezen ígizet vizet vet, / Minden ember és állat meggyógyul a földön. / Én es vizet vetek Péternek vagy Pálnak a nevre, / Ahogy vetett a boldogságos Szüzmária, / Az ő áldott Szentfiának. / Ha férfi igizte meg, essék a sapkájába, / Ha asszon igizte meg, essék a kontyába, / Ha leán igizte meg, essék a pártájába, / S Borbál vagy Anna vagy mifélenek hiják, / Tisztuljon meg az ő feje, / Mind a Jordánból kimerített szép tiszta vize, / Áment. (Kádár Imréné Bereczki Borbála, 1907-1998. Magyarcsügés) Akkor elmondnak három Miatyánkot, három Üdvözetet. Igy keresztet vetnek, s ennyi az egész. S akkor azt a vizet, ugye, hogy vetnek belé három szentet... ahogy mondják, hogy a boldogságos Szüzmária hogy vetett vizet... Keresztet vet, iszik egy-egy cseppet, s akkor aszongya, hogy: „Mindenféle gonosz igizet, távozzál töllem, ugy ahogy eltávozott a... boldogságos Szüzmáriától...”, s akkor a többit előnti nyugot felé, s aszondja, hogy: „Ugy elmenjen az igizet, ahogy ez a víz elment”... Jaj, hát azt azelőtt tanultuk. Ott az öregektől, a mieinktől. Igen... Az nem olyan vétek, mert azt a z-Isten így adta. Aszmondták ezelőtt a z-öregek, hogy nem... nem vétek. Mert, ugye, a z-Isten... az Istent kérjük rajta, hogy segéljen meg, nem mást... De azt es tudom, hogy hasznos...A jó Istent kell kérni a vízvetésbe', nem... nem a' izéket, me' sokan kérnek olyan fé'rebeszédeteket, olyan ördögi paratikákat, hogy mondjam, me' vannak azé' olyanyok es, elég. Azok azokval dógoznak... Én azokat nem tanóltam meg,**

met az a tulsó partra való. Isten van, s én Istent hiszek....Aki Istenbe' hiszen, az nem csalatkozik. Met az Isten megsegíti.

10 **Elindult a boldogságos Szűzmária / Az ő áldott szentséges Szentfiával, / Gecemáni kertbe, imádkozni. / Megtalálta a nagy zsidó leányát. / A nagy zsidó leánya kitakargatta, / Irigységbő, kércinségbő' halálra igizte. / Vess vizet az Urjézusának, / Me' én es azt vetek Máriának ezekkel az igékkel. / Az Atyának, Fiúnak és Szentlélek Istennek, / Ammen. / Ó, Szűzanya, jöjj segítségére!** (Nyitrai Sándorné Karácsony Mária sz.1918. Gyimesbükk, Budákaoldal) *Ezt elmondom háromszor, vaj ötször. Ahány gyufaszálat belevetek a vízbe. S utána egy Miatyánkot s Üdvözetet. Oszta' azt, hogy azt a rövid... hogy: Kék szem megnézte, / Zód szem megigizte, / Vigasztalo Szentlélek Uristen, / Jöjj segítségünkre! Ezeket a' izéket, az igizetre... A vizet, ha vederből merited... a csupor legyen tele, s ne folyjon vissza semmi. S akkor keresztet vetek a késsel, s... rejateszem. Akkor mondom ezt az imádságot, a gyufaszálat meggyujtom, vagy pedig szenet. Ha nagyon vet, öt szenet, s hogyha ilyen izinek, hármat.*

11. **Miatyánk Uristen, / Ki vagy a mennyekben, / Szenteltessék meg a te neved, / Jöjjen el a te országod, / Legyen meg a te akaratod, / Miképpen mennyben, / Azonképpen itt a földön is, / Adjad, Uram Istenünk, / Mindennapi kenyerünköt / Add meg nekünk ma, / És bocsásd meg a mi vétkeinket, / Miképpen mi is megbocsátunk / Az ellenyünk vétkezőknek, / És ne vígy a kísértésbe, / Szabadíts meg a gonosztól, / Ament. / Üdvözlégy Mária, / Kegyelemmel teljes, / Az Ur vagyon teveled, / Te vagy áldott / És áldott a te méhednek gyümöccse, Jézus, / Asszonyunk Szűzmária, / Istennek szent Anyja, / Imádkozzál érettünk, a bünösökér' / Most és halálunk óráján, / Ament. / Elindul a boldogságos Szépszűzmária / Az ő áldott Szentfiával vizet vetni / (Mondják... melyiket megigizték) / Ulyan tiszta legyen ennek a Krisztinának a feje, / Mind a Jordán viziből kimerített víz. / Phö-phö... / Menjen a pusztára, / Ahol kakasok nem szólnak, / Harangszót nem hallnak, / Kovászos kenyeret nem sütnék! / Phö-phö-phö... / Menjen a pusztára! / Miatyánk Uristen, / Ki vagy a mennyekben, / Szenteltessék meg a te neved, / Jöjjen el a te országod, / Legyen meg a te akaratod, / Miképpen mennyben, / Azonképpen itt a földön is, / Adjad, Uram Istenünk, / Mindennapi kenyerünköt / Add meg nekünk ma, / És bocsásd meg a mi vétkeinket, / Miképpen mi is megbocsátunk / Az ellenyünk vétkezőknek, / És ne vígy minköt a kísértésbe, / Szabadíts meg a gonosztól, / Ament. / Üdvözlégy Mária, / Kegyelemmel teljes, / Az Ur vagyon teveled, / te vagy áldott / És áldott a te méhednek gyümöccse, Jézus, / Asszonyunk Szűzmária, / Istennek szent Anyja, / Imádkozzál érettünk, a bünösökér' / Most és halálunk óráján, / Ament. / Szív megszerette, szem megigizte, / Boldogságos Szűzmária, vigasztald meg. / Férfiu szemvel, / Fehérnép szemvel. / Phö-phö... / Menjen a pusztára! / Az Atya, a Fiu, a Szentlélek Istennek, / Miképpen kezdetben vala, / Most és mindenkor / És minden örökkön örökké, / Ámen. (Kecskés Mihályné Szöcs Erzsébet sz.1927. Csobányos) *S akkor megmossák a kezehatát s a nyakanál s a szivit. S így hátrafelé a fejénél abból a vízből. S ulyan helyré önteni, ahol nem tapodódik, nem taposódik le.***

12. **Egy kannába teszünk vizet, s keresztet vetünk, s akkor a késsel örökké keresztesen hújzuk a kannába: Megindult a boldogságos Szűzmária / Az ő áldott Szentfiával, / Megta-**

lálkozott a gonosz igizetekkel. / Azt kérlette: Hova mész, te gonosz igizet? / Én elmegyek a kisbabának / (vagy disznónak, vagy marhának) / Szeme szőre hasogatására. / Térj meg, te gonosz igizet, / Menj oda, ahol a fekete kutyák nem ugatnak, / Fekete hollók nem járnak! / Szentlélek Uristen, / Légy vigasztalója a babának / (vagy disznyónak, vagy aminek veti). / Szem megnezte, szü megszerette, / Ugy eloszlik a fájdalom, / Mind a gyertya füstje. / Tisztán maradjon, / Mind a boldogságos Szüzmáriának / Az ő tiszta szüve. / Kék szem, zöd szem, sárga szem, / Macskaszem, békaszem, / Fehérnépszem, férfiuszem. / (S akkor eltöpi) Phü-phü-phü... (Vrencsán Lázárné Dobricu Anna sz.1931. Kostelek) Mindenféle szemet odamondnak, met nem tudja, milyen szem igizte meg. Kék szem-e, vagy zöd szem, vagy fekete szem... S ettő' megtér, ettő' megtér. Ha megvan igizve, megtér. Olyan fejfájással van, hogy meg fog térni... Három szenet vagy négyet, s a negyediket visszavetik a füttőbe, s a hármát otthagyják, s az leszáll a fenekibe... Abbol a vízből három cseppet megiszik, s megmossa a homlokát, az arcát, iszik három cseppet. S akkor vagy a kutyára öntik, vagy olyan helyre, hogy tiszta helyt, s akkor a kannát leboriccsák. A szádával lefelé. Így szokták csinálni. Így tanyítottak... Hogyha nagyobb, akkor nem érvényes aztán többet nekem a vízvetés. Csak ha valaki kisebb, hogy tanyítsam meg.

13. *Az Atyának és Fiunak és Szentlélek Istennek nevében, / Amen. / Elindul a boldogságos Szép Szüzmária / Az ő áldott Szentfiával, Jézus Krisztusval, / Mennek a Jordán vizén. / Megtálálják a hetvenhét féle gonosz igizetet. / Azt kérdik tőlle: Hova mész, te gonosz igizet? / Menyek, menyek (Pálnak vagy Péternek) / Ize, csontja hasogatására, / Piros vére kiontására. / Térj meg, térj meg ez igék által! / Erigyg a kősziklákra, / Ott, ahol a fekete kutyák nem ugatnak, / Fekete kakasok nem szólnak, / Kovászos kenyeret nem sütenek! / Menj bé a fejedem, / Jőj ki a lábodon! / Phü-phü-phü-phü-phü... / Megnézte kék szem, zöd szem, / Fekete szem, mindenféle szem. / Boldogságos Szép Szüzmária, / Az ő áldott szent fia, Jézus Krisztus / Gyógyítsa s távoztassa el a betegséget. / Phü-phü-phü-phü-phü... (Tímár Pálné Vaszi Veronika sz.1936. Kostelek) (A vizet)... a kutból merítsük, de ugy menyünk a kuthoz, hogy nem nezünk egyik felé se, csak igyenesen elé, s kimerjük, s vissza es ugy menyünk, hogy nem nezünk sehová... hogy nem vigyázkodunk... A csésze alá keresztet csinállok. Akkor mondom ezt az imát, s öt szenet... Minden öt szénre elmondom ötször ezt az imádságot. S akkor osztán eltöpdösöm, s... ennyi... (Akit megigéztek) az iszik kilenc csöppet, kilenc kortyocskát. S akko' megmossa a fejét, s a szivénél, s... így akkor elmúlik... Olyan helyre öntik a vizet, hol... a napszentület után, s akkor azt mondják, hogy: Szálljon redá az igizet! Ott amilyen van, kutyára vagy sasra, vagy amit talál.*

14. *Az igizet ellen, tudja, háromszor azt szoktam elmondani: Elindul a boldogságos Szépszüzmária, / Az Atyával, a Fiuval, a Szentlélek Istennel. / Talála kék szemet, zöd szemet, / Sárga szemet, feteke szemet, / S hetvenhétféle gonosz igizetet. / Kérdé Jézus: Hova mész, te gonosz igizet? / Én elmejek (a megigézett neve) piros vérit hasogatni, / Szálkáját meghasogatni, / És piros vérit meginni. / Meg nem engedem, hogy elmenj oda, / S megidd (annak) a piros vérét, / Szálkás husát hasogasd, / Hanem menj el oda, / Hol feteke lovak nem nyeritnek, / Feteke kutyák nem ugatnak, / Feteke kakasok nem kikirilnek, / Kovászos kenyérvél nem élnek, / A tenger háta mellé, a kölikakba. Akkor a szenet belédobja: Szem*

megnézte, szü megszerette, / A boldogságos Szűzmária legyen megvigasztalója. (Fikó Béla, 1913-1998. Csinód) *Ezt elmondja háromszor. Ha háromszor meg nem tér, akkor hétszer, vagy kilencszer, de ez el fogja törölni azt a betegséget, kéremszépen.*

15. *Egy Miatyánkot s egy üdvözetet elmond az ember. S akkor: Elindula a boldogságos Szépszüzmária az ő áldott Szentfiával, / Megtalálták a gonosz igizetet. / Azt kérdezte: Hova mész, te gonosz igizet? / S azt felelte: Elmentem annak a kicsikének / Szeme szőre hasogatására. / Szűzmária azt felelte: Térj meg! / Ne menj oda! / Menj el arra a pusztára, / Ahol a fekete kutyák nem ugatnak, / S a fekete hollók nem kurrognak, / S ahol a harangok nem zúgnak! / Boldogságos Szépszüzmária úgy meggyaviccsa, / Ahogy vót.* (Fodor Péterné Fikó Anna sz.1934. Csinód) *S el kell töpdösni: Phü-phü. Háromszor.*

16. *Elindult a boldogságos Szépszüzmária az ő áldott Szentfiával. / Megtalálták a gonosz igizetet. / Azt kérdezték: Hová mentek, gonosz igizetek? / Elmejük (ennek s ennek) szive fájdalmára, / Piros vére kiontására, / Szálkás husa hasogatására. / Térj meg, térj meg, gonosz igizet! / Menj el oda, hol a fekete halak nem járnak, / Fekete kakasok nem szólnak, / Kovászos kenyeret nem sütnék! / Vájlál ugy, mind só a vízbe, / S viasz a tűzbe!* (Koncsag Gáborné Tankó Margit sz.1949. Egerszék) *S akkor eltöpdösi. Háromszor, vagy ötször, vagy hétszer. Ahányszor akarja... (Elötte.) Keresztet vetek. Egy edénbe vizet teszek. Az edénre is keresztet vetek. S akkor vagy gyufaszálkával, vagy szénnel... is lehet. Három szenet dobok belé. S ha pediglen gyufaszálkával vetem, akkor páratlant. Vagy ötöt, vagy hét szálat veszek. S úgy egyenként meggyújtom, s addig várom, míg elég, s úgy a gombját beletöröm. S úgy mondom a vizvetést... Vagy háromszor, vagy ötször, vagy hétszer. Páratlanul kell elmondani. S ha lemegy az a szén a víz fenekére, akkor meg van igizve, azt tartjuk... (S aki meg van igizve?) Annak keresztet vetnek. Ugy a vízbe belemártják a kezüket, s keresztet vetnek a homlokára, s így a szivére... S isznak három cseppet belőle, mongyuk a felnőtt, s ha kisbaba, akkor ugye az ujjukkal csöppentenek a szájába három cseppet... Elöntik. Vagy vécébe, vagy háztetőre. Igen. Hol nem tapossák.*

17. *Elindul a boldogságos Szűzmária, / Talála a hetvenhétféle gonosz igizet: / Merre mész, merre mész, / Te hetvenhétféle gonosz igizet?! / Mejek a kicsi borjunak piros vére italára, / Szálkás husa hasogatására. / Térj meg, térj meg, / Te hetvenhétféle gonosz igizet! / Menj el a feteke föld szinyire, / Ahol a feteke kakasok nem szólnak, / A feteke lovak nem nyerítnek!* (Farkas János sz.1921. Egerszék) *Akkor a szenet beléveti. Három szenet kell belévetni, így egymás után. Ezt így el kell mondani és akkor aval meg kell locsolni az állatot, s térnek. Én gyerek vótam, s egy cigánné úgy megigizett vót, hogy szinte megomlott a fejem. Osztá' vizet vettek, s atto' jöttem rendbe. Három csöppet megittam. Vannak ilyen figurák.*

18. *Az Atyának és Fiunak és Szentlélek Istennek nevében, Ament. / Elindult a boldogságos Szépszüzmária Décimányon, / Megtalálta a kertbe' a hetvenhétféle igizetet. / Azt kérdezte: Hova mész, te hetvenhétféle igizet? / Menyek Ágnisnak szála hasogatására. / Mennyen a kősziklák hátára, / Hol déli harangszót nem hallnak, / Kovászos kenyeret nem*

esznek, / Fekete kutyák nem ugatnak, / Fekete macskák nem nyávognak. / Fekete szem, kék szem, zöld szem, / Mindenféle vigyített szem, megigizted. / Dicsőség az Atyának és Fiúnak és Szentlélek Istennek nevében. / Áment. (Gerczuly Károlyné Csilib Ilona sz.1930. Kostelek) S akkor a szentet belévetik a vízbe. S olyan vizet meritenek, amelyikbe nem isznak belé, tudja... s akkor abból vetik a vizet, hogy legyen tiszta... S akkor szentet vet. Vagy hármat, vagy kilencet... s akkor úgy... csak még egyszer reamondja, hogy: „Kék szem, zöld szem, mindenféle vigyített szem...”. Igen... (S akkor aki meg van igézve?) Megmossa. Itt, s mindennél, hogy megmossa, s akkor reaönti vagy tyukra, vagy kutyára... reaönti, hogy mennyen el.

19. Elindult az Úrjézus a szakramentomval, / Előtálál kék szemet, zöld szemet, / Mindenféle fekete, rossz szemet. / Azt kérdi tőle: Hova mész, / Te kék szem, zöld szem, / Te fekete, rossz szem? / Aszmongya: Menyek... színe látására, / Feje, testye szaggatására. / Aszmongya az Úrjézus: / Térjél vissza, / Te kék szem, zöld szem, / Te fekete, rossz szem, / S menjél a pusztákra! (Imre Demeterné Oláh Krisztina sz.1937. Kostelek) S akkor úgy eltöpdösi háromszor, s keresztet vet a vízre, s szentet hán bele, s ennyi... A vizet a folyó után. A folyóból meritjük, a folyam után a csészével. Ugy... Vetünk több szentet is. Hetet, kilencet... S így mondták, hogyha leszálltak a csésze aljára, akkor... megvan igézve, hogyha pedig a felszín maradtak, akkor nincs. Igen... Az ivott belölte, megmosta a fejét, s... jobban lett. S elöntötték, mind csak a folyóba. Visszaöntötték, ami megmaradt. A folyás után.

20. Az igézés abból áll, hogyha valakinek nagyon fog fájni a feje, nagyon rosszul érzi magát, akkor... elmongya a Hiszekegyet, a Múatyánkot s az Üdvözetet. Akkor aszmongya rea, hogy: Ha férfi igizte meg, / Aki megigizte, ha zödszemü, / Ha kékszemü, ha feketeszemü, / Ha férfi vót, hujon el a haja, / S a csontjai. Újra akkor kezdi: Ha nő vót, aki megigizte, / Ha zödszemü, ha kékszemü, / Ha feketeszemü, / Ha nő vót, hujon el a haja, / S a csontjai. Újra így kezdi: Ha legén vót, ha nőtlen vót, / Ha kékszemü, ha zödszemü, / Ha feketeszemü, / Hujon el a haja, / S a csontjai. Esmént egy Múatyánkot s egy Üdvözetet elmond: Hogyha leán vót, / Ha zödszemü, ha kékszemü, / Ha feketeszemü, / Hujon el a haja, / S a csontjai, / Hogyha ő igizte meg. / S akkor eltöpdösi: Pfü-pfü-pfü-pfü-pfü-pfü... (Vaszi Istvánné Fekete Kászoni Irén sz.1940. Kostelek) S akkor osztán evel... három szentet vetnek a vízbe, s aval a vízzel megmosdik, s úgy tarcsuk mü, hogy érvényes. (Hová öntik el a vizet?) Fé're, hogy ne tapodódjék fel. Egy kert tövibe, egy gyümölcsfa tövibe. Ahol nem tapodódik fel. Kutyára.

21. Így mondom a fejire: Dicsőség az Atyának és Fiúnak és Szentlélek Istennek, / Mi-képpen kezdetben vala, most és mindenkor / És mindörökkön-örökké, / Amen. Mondom a nevit, hogy: Szem megnezte Ilonkát vaj Annát, / Szem megnezte Ilonkát, szü megszerette, / (Így örökké huzom a keresztet.) / Valahán szem megnezte, szü megszerette, / Annyi ezer angyal jöjjön el, / S vigasztalja meg. / Menjen az igizet / A hőköre s a pusztára, / Csattogtassa a köveket s a fákat, / Ne az Ilonka vérit. S akkor elfuvom: Ffü-phü-phü-phü... (Kondra Jenőné Károly Anna sz.1922. Magyaracsügés) S akkor esmén mondom. Háromszor... (A homlokára húzza a keresztet?) Igen. Így a homlokára a kezemmel huzom. (A nagyujjával.) Amig elmondom háromszor.

22. *Szem megnézte, szü megszerette, / Valahány szem megnézte, / Annyi ezer angyal jön, vigasztalja meg. / Ugy eloszoljon az igizet, / Mind a só a vízbe, viasz a tűzbe, / Menjen, csattogtassa a kősziklákat, / Ne az én bubámnak a fejít!* (Korbuly Jánosné Bokor Ágnes sz.1919. Magyarcsügés) *Eltöpöm, a fejít így elizélem, s úgy helyrejött. Keresztet csinált úgy a homlokára, s akkor azt az imádságot úgy elmondta.*

23. *Kék szem, zöd szem, feteke szem, / Irigy szem, rossz szem / Átolnézte (akit átolnézett, gyermeket vagy marhát). / Szem megnézte, szü megszerette, / Gonosz igizet belé szállott. / Tisztuljon, takarodjon a feteke kősziklákra. / Piros vérit ne igya, szálas husát ne hasogassa. / Ugy maradjon, ahogy a boldogságos Szép Szűzmária / Az anyja méhiből a világra hozta.* (Karácsony Emilné Vrencsán Anna sz.1923. Kostelek) *S akkor el kell töpdödni. Utána kell három Miatyánk s három Üdvözet, s ha igizve van, az megjavul... Mikor egyszer elmongya, me' háromszor kell elmondani, eltöpdösi... Megint elmongya, megint eltöpdösi.*

24. *Kék ég alatt kék szem igizett meg, / Vigasztaló Szépszűzmária, vigasztald meg. / Feteke ég alatt feteke szem igizett meg, / Vigasztaló Szépszűzmária, vigasztljon meg. / Zöd ég alatt zöd szem igizett meg, / Vigasztaló Szépszűzmária, vigasztald meg.* (Pál Jánosné Bogdán Erzsébet, 1911-1997. Románcsügés) *Akkor mongya a nevre, akinek akar elfüni a fejít, vagy mi. S... mikor valakinek meg igizik... így elfúvom a fejít, akkor mán abba' a helybe' helyrejő.*

25. *Ha valakit megigiznek, fáj a feje, s ilyen kicsi babáknak... Én arra mondtam ezt: Babba Mária¹⁰, / Vidd el oda, / Hol kutyák nem ugatnak, / Kakasok nem szólnak, / Kovással kenyeret nem sütnek! S akkor kétszer-háromszor eltöpdöstem.* (Gerczuly Andrásné Tímár Virág sz.1930. Kostelek) *Azt tanó'tam az öreg néniktő'. Az ezelőttikető'. Má' meg vannak halva... Vrencsán Rozália... Azt ő tanó'ta a nagyszüleitő' valahonnan.*

---

¹⁰ A csángóság által sok helyütt máig Holdistennőnek tartott Babba Mária néphitbeli alakjához l. Daczó Árpád:

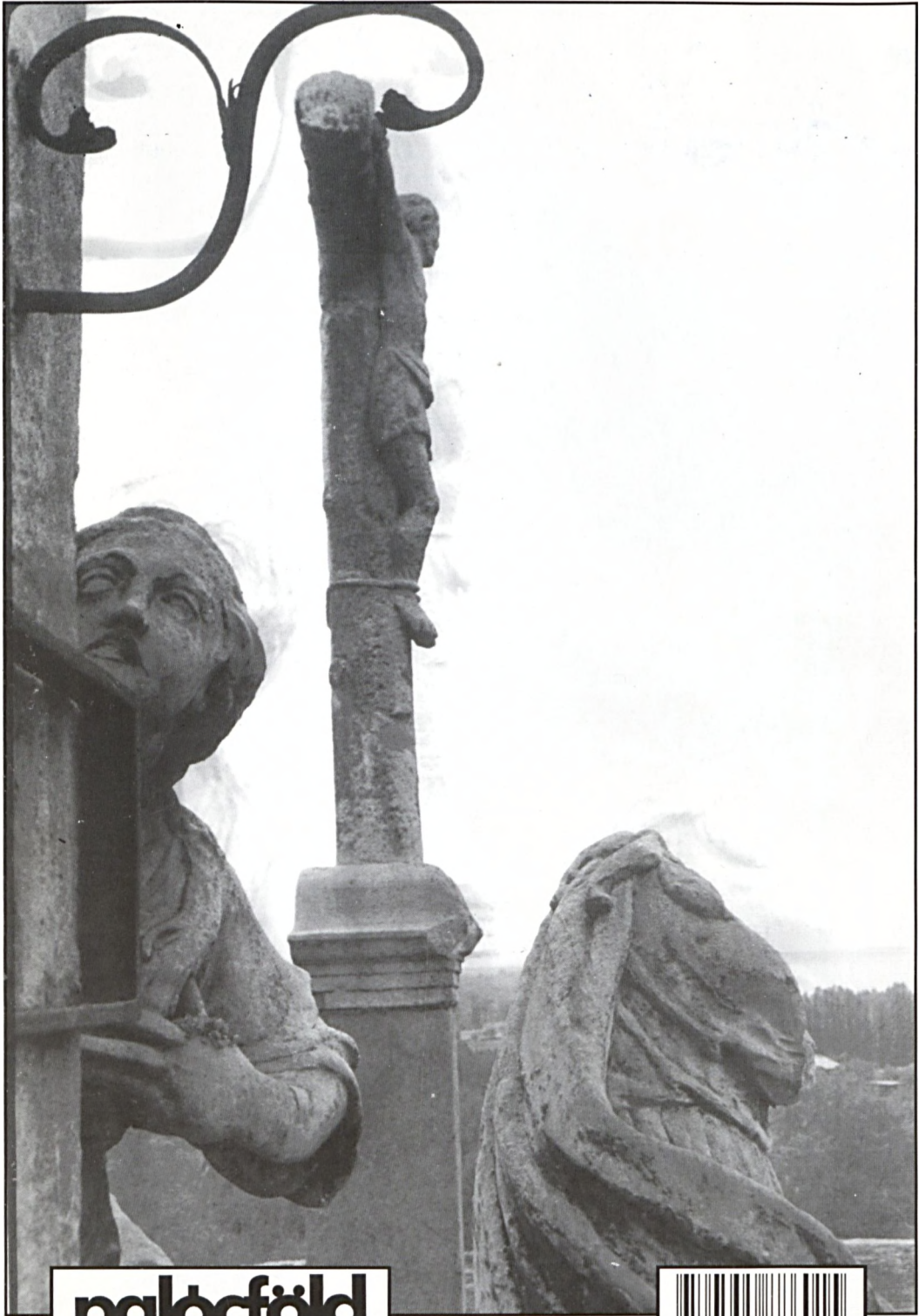
A gyimesi Babba Mária. in: Népismereti Dolgozatok, Kriterion, Bukarest, 1980. 231-239. o.; Vitos László:

Babbamária. Máriakultusz Székelyföldön. in: Kapu 1993/5. 51-54. o.; Takács György: Babba Mária 1-2. in:

Országépítő 1993/4. 56-61. o. és 1994/1. 35-41. o.!

200 Ft

palócföld

